

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**FİNANSAL GELİŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ
İLİŞKİ: TÜRKİYE ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME**

SEHER UYGUR

Mardin-2023

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**FİNANSAL GELİŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ
İLİŞKİ: TÜRKİYE ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME**

Seher UYGUR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Melike ATAY POLAT

Mardin-2023

TEZ ONAYI

Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı 19807016 numaralı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Seher UYGUR’un hazırladığı “Finansal Gelişme ve Yoksulluk Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22/08/2023 Salı günü saat 13:40’da yapılmış, tezin onayına oybirliğiyle karar verilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Melike ATAY POLAT	
Üye Prof. Dr. Suzan ERGÜN	
Üye Doç. Dr. Faruk DÜŞÜNCELİ	

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu’nun/...../20.... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20....

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

Seher UYGUR

22/08/2023

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Finansal Gelişme ve Yoksulluk Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme

Seher UYGUR

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

2023:106

Küresel bir sorun haline gelen yoksulluk tüm dünyanın gündeminde yer almaktadır. Yoksulluk sorunuyla mücadelede farklı politikalar uygulanabilmektedir. Yoksullukla mücadelede birçok mekanizma kullanılmakta ve bu yolla yoksulluk en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Finansal gelişme bu mekanizmaların arasında yer almaktadır. Finansal araçların çeşitli olması ve bu araçların herkes tarafından kullanılması, fon akışının güvenli ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi finansal gelişmeyi ifade etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki yoksulluk ve finansal gelişme boyutunu ele aldıktan sonra finansal gelişmenin yoksulluk üzerindeki etkisini ampirik analiz yoluyla incelemektir. 1980-2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak analiz yapılmıştır. Analiz değişkenlerinden yoksulluk bağımlı değişken iken finansal gelişmede bağımsız değişkendir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda finansal gelişme ile yoksulluk arasında Johansen-Eşbütünleşme testinde eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Uzun dönem katsayı tahminini tespit etmek amacıyla FMOLS ve DOLS yöntemleri kullanılmış ve değişkenler arasında pozitif ilişki belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Finansal Sistem, Yoksulluk.

ABSTRACT

Master Thesis

The Relationship Between Financial Development and Poverty: An Empirical Study on Türkiye

Seher UYGUR

Mardin Artuklu University

Graduate School of Education

Department of Economics

2023:106

Poverty, which has become a global problem, is on the agenda of the world. Different policies can be implemented in the fight against the problem of poverty. Many mechanisms are used to combat poverty and in this way, poverty is tried to be minimized. Financial development is one of these mechanisms. The variety of financial instruments and the use of these instruments by everyone, and the safe and rapid flow of funds represent financial development. The aim of this study is to examine the effect of financial development on poverty through empirical analysis after considering the dimensions of poverty and financial development in Turkey. Analysis is made using annual data for the period 1980-2022. While poverty is the dependent variable from the analysis variables, it is the independent variable in financial development. The results obtained revealed a cointegration relationship between financial development and poverty in the Johansen-Co-integration test. FMOLS and DOLS methods were used to determine the long-term coefficient estimation and a positive relationship was determined between the variables.

Keywords: Financial Development, Financial System, Poverty.

TEŞEKKÜR

“Finansal Gelişme ve Yoksulluk Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezimin hazırlanma sürecinde, yoğun iş temposuna rağmen kıymetli desteği ve katkısıyla her daim beni motive eden değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Melike Atay Polat’a ve bu süreçte manevi desteğini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ivv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
1. TEORİK ÇERÇEVEDE YOKSULLUK VE FİNANSAL GELİŞME.....	4
1.1. Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi.....	4
1.1.2. Yoksulluk Türleri	5
1.1.2.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk	6
1.1.2.2. İnsani ve Öznel Yoksulluk	7
1.1.2.3. Kentsel ve Kırsal Yoksulluk.....	7
1.1.2.4. Kronik ve Geçici Yoksulluk	8
1.2. Yoksulluğun Nedenleri	8
1.2.1. Yoksulluğun Ekonomik Nedenleri.....	8
1.2.1.1. İşgücü Piyasasındaki Aksaklıklar	8
1.2.1.2. Gelir Dağılımı Ve Büyüme.....	9
1.2.1.3. Ekonomik Krizler	9
1.2.2. Yoksulluğun Sosyal Nedenleri.....	10
1.2.2.1. Demografik Unsurlar	10
1.2.2.2. Eğitim	11
1.2.2.3. Sağlık	11
1.2.2.4. Göç	11
1.2.2.5. Hane Halkı Özellikleri.....	122
1.2.2.6. Sosyal Dışlanma	12
1.3. Yoksulluk ve Ölçülmesi.....	122
1.3.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi.....	133
1.3.2. Alınması Gerekli Kalori Miktarı	133
1.3.3. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı.....	14
1.3.4. Gıda/Gelir Oranı Yöntemi.....	144
1.3.5. Leyden Yoksulluk Sınırı	14
1.3.6. Lorenz Eğrisi – Gini Katsayısı	15
1.3.7. Kafa Sayısı Endeksi	16

1.3.8. Sen Endeksi	17
1.3.9. FGT Endeksi (Foster-Greer-Thorbecke)	17
1.4. Yoksulluk Yaklaşımları	188
1.4.1. Parasal Yaklaşım	18
1.4.2. Kapasite Yaklaşımı	18
1.4.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı	19
1.4.4. Katılımcı Yaklaşımı	19
1.5. Finansal Gelişmenin Kavramsal Çerçevesi	20
1.5.1. Finansal Sistem	20
1.5.2. Finansal Sistemin Ekonomideki İşlevleri	21
1.5.2.1. Tasarrufların Harekete Geçirilmesi	21
1.5.2.2. Kaynakları Tahsis Etmek	22
1.5.2.3. Hizmet Ve Mal Değişimini Kolaylaştırmak	22
1.5.2.4. Risk Yönetimini Ve Kurumsal Denetimi Sağlamak	22
1.5.3 Finansal Sistemin Bileşenleri	23
1.5.3.1. Finansal Piyasalar	23
1.5.3.2. Finansal Kurumlar	27
1.5.3.3. Finansal Sistemde Hukuki ve İdari Düzen	28
1.5.4. Finansal Gelişme	28
1.5.4.1. Finansal Gelişmenin Ölçülmesi Ve Göstergeleri	29
1.6. Finansal Gelişme Ve Yoksulluk Arasındaki İlişki	31
2. TÜRKİYE’ DE YOKSULLUK VE FİNANSAL GELİŞMENİN GÖRÜNÜMÜ	35
2.1. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları	35
2.1.1. Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk	38
2.1.2. Yerleşim Alanlarına Göre Yoksulluk (Kırsal-Kentsel Yoksulluk)	41
2.1.3. Fertlerin İktisadi Faaliyetlerine Göre Yoksulluk	42
2.1.4. Hane Halkının Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk	42
2.2. Türkiye’de Gelir Dağılımı	43
2.3. Türkiye’ de Yoksullukla Mücadele	45
2.3.1. Türkiye’ de Yoksullukla Mücadele Politikaları	46
2.3.1.1. İstihdam Politikaları	47
2.3.1.2. Kayıt dışı İstihdam ile Mücadele Politikaları	48
2.3.1.3. Enflasyon İle Mücadele Politikaları	48
2.3.1.4. Asgari Ücret Uygulaması	49
2.3.1.5. Eğitim	50
2.3.1.6. Sosyal Güvenlik Politikası	51
2.3.1.7. Maliye Politikası	52

2.3.2. Türkiye’ de Yoksullukla Mücadele Araçları.....	52
2.3.2.1. Kamu Harcamaları.....	53
2.3.2.2. Borçlanma.....	53
2.3.2.3. Mikro Kredi Uygulamaları	54
2.3.2.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Yardımlar	55
2.3.2.5. Hane Halkları Tarafından Yapılan Geçim Stratejileri	56
2.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	57
2.3.3.1. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım.....	57
2.3.3.2. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım.....	58
2.3.3.3. Yoksullukla Mücadelede Radikal Reform Yaklaşımı	59
2.3.4. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Eden Kurumlar	59
2.3.4.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	59
2.3.4.2. Yerel Yönetimler	60
2.3.4.3. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.....	60
2.3.4.4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	61
2.3.4.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü	61
2.4. Türkiye Ekonomisinde Finansal Gelişmenin Seyri	61
2.4.1. Türkiye Ekonomisinde Serbestleşme Süreci.....	62
2.4.1.1. Bankacılık Sektörüyle İlgili Yapılan Düzenlemeler.....	62
2.4.1.2. Menkul Kıymetler Borsasının Kurulması	63
2.4.1.3. Faiz Oranı ile İlgili Yapılan Düzenlemeler	63
2.4.1.4. Altın Borsasının Kurulması	64
2.4.1.5. Döviz Kuru Rejimi ile İlgili Yapılan Düzenlemeler	64
2.4.2. Türkiye’de Finansal Sektörün Görünümü.....	64
2.4.2.1. Bankacılık Sektörü	66
2.5. Türkiye’de Finansal Gelişme’nin Göstergeleri.....	68
3. FİNANSAL GELİŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN	
EKONOMETRİK MODELLE ANALİZİ	71
3.1. Finansal Gelişme Ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar	71
3.2. Ampirik Analiz	73
3.2.1. Çalışmanın Veri Seti, Yöntemi ve Hipotezleri.....	73
3.2.1.2. Birim Kök Testine İlişkin Bulgular	76
3.2.1.3. Johansen Eşbütünleşme Testi ve Bulguları	77
3.2.1.4. FMOLS ve DOLS Dinamikleri	80
SONUÇ VE ÖNERİLER	82
KAYNAKÇA.....	86
ÖZGEÇMİŞ	97

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı (% , 2013-2022).....	37
Tablo 2.2: Türkiye’de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları (% , 2002-2009)..	38
Tablo 2.3: Türkiye’de Hane Halkı Tipine Göre Yoksul Sayıları (2014-2022)	40
Tablo 2.4: Türkiye’de Hane Halkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranı (% , 2014-2022)	43
Tablo 2.5: Türkiye’de Sıralı % 202lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (% , 2013-2022)	44
Tablo 2.6: Türkiye’de Gini Katsayısı 2013-2022.....	45
Tablo 2.7: Türkiye’de Kurs ve Programlardan Yararlanan Kişilerin Sayıları, 2022	47
Tablo 2.8: Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamaları (Milyon TL, 2020-2021).....	55
Tablo 2.9: Türkiye’de Finansal Sektörün Düzenlenmesi ve Denetlenmesi	65
Tablo 2.10: Türkiye’de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (Milyar TL, Eylül 2021)....	66
Tablo 3.1: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Listesi.....	75
Tablo 3.2: Geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi Sonuçları	77
Tablo 3.3: Var Modeli Gecikme Uzunluğu	78
Tablo 3.4: Johansen EşBütünleşme Testi Sonuçları.....	79
Tablo 3.5: Finansal Gelişme ve Yoksulluk Arasındaki İlişkinin Dinamik Analizi.....	81

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1: Ekonomik Kriz Türleri	10
Şekil 1.2 :Lorenz Eğrisi	16
Şekil 1.3: Finansal Sistemin Unsurları	21
Şekil 1.4: Finansal Piyasaların Sınıflandırması	24
Şekil 1.5: Finansal Gelişmenin Yoksulluğu Azaltma Yolları	33
Şekil 2.1: Türkiye’de Hane Halkı Büyüklüğünün Yıllara Göre Yoksulluk Oranları (%)	40
Şekil 2.2: Harcama Gruplarına Göre Fiyat Endeksleri, Mayıs 2017 (%) (2003=100).....	49
Şekil 2.3: Türkiye’de Asgari Ücret, Açlık ve Yoksulluk Sınırı	50
Şekil 2.4: Türkiye’de Bankacılık Sektörü: Sermaye Yeterlilik Oranı (% , 2002-2021)	68
Şekil 2.5: M2 Para Arzı (GSYH’nın Yüzdesi, 2000-2022).....	69
Şekil 2.6: Türkiye’de Özel Sektörün Kullandığı Kredilerin GSYH’ya Oranı (% ,2000-2022)	70
Şekil 3.1: Verilerin Grafik Üzerinde Gösterimi	75

KISALTMALAR DİZİNİ

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BİST: Borsa İstanbul

BM: Birleşmiş Milletler

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

İŞKUR: İş Kurumu

KADİM: Kayıtdışı İstihdamla Mücadele

KEDV: Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı

OECD: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TGMP: Türkiye Grameen Mikrofinans Programı

TİSVA: Türkiye İsrafi Önleme Vakfı

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Yoksulluk, bütün dünyayı etkisi altına alan ve çözümlenmesi gereken bir sorundur. Yoksulluk, kişilerin temel gereksinimlerini karşılamada yeterli gelire sahip olamamasını ve sağlık, eğitim vb. hizmetlere erişimde sıkıntı yaşamasını ifade etmektedir. Bu sıkıntılar özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündeminde yer almaktadır. Yoksulluğa sebep olan birçok faktör mevcuttur. Bu faktörler ekonomik ve sosyal nedenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireyin istihdam sektöründe yer bulamaması, meydana gelen ekonomik krizler ve gelir dağılımının adil bir şekilde olmaması gibi faktörler ekonomik nedenler arasında yer almaktadır. Nüfus artışı, göç, eğitim yetersizliği gibi faktörler de sosyal nedenlerin başlıcalarıdır.

Yoksullukla mücadelede en önemli aktör devlettir. Zira politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında, politikaların finansmanının karşılanmasında devlet etkin rol oynamaktadır. Devlet yoksulluğu azaltma yoluna giderken ekonomik büyüme, istihdamı sağlama, enflasyonu azaltma gibi mekanizmaları kullanmakta ve bunların yoksulluğu azaltacağı bilinmektedir. Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkide, finansal gelişmenin yoksulluğu azaltacağı düşünülmekte ve bu yönde çalışmalar yapılmaktadır.

Finansal sistemin temelinde sermaye ve para piyasaları, finansal araçlar, fon arz ve talep edenler vardır. Sermaye ve para piyasalarından oluşan finansal piyasalar, fon arz ve talep edenleri bir araya getirmektedir. Bu akışın en az risk ile güvenli ve hızlı bir şekilde yapılması finansal sistemin gelişmişliğine bağlıdır. Finansal gelişme, gelişmiş bir finansal sistemle yaratılmaktadır. Elbette ki finansal gelişmenin ülke ekonomisine katkısı yok sayılacak bir durum değildir. Finansal gelişme ile ulusal ve uluslararası fon akışı sağlanmakta ve tasarruf sahiplerinin varlıklarının yatırımcılara ulaştırılması düşük hizmet maliyeti ile gerçekleşmekte ve yatırımcıların kaynak bulma şansı artmaktadır. Aynı zamanda her kesimin finansal hizmetlere ulaşabilmesi finansal sistemin hacmini artırmakta ve finansal gelişme sürecini hızlandırmaktadır.

1980 yılında alınan yeni ekonomik kararlar doğrultusunda Türkiye’de serbestleşme süreci başlamıştır. Yapılan vergi düzenlemeleri ve ekonomi alanında kaldırılan kısıtlamalar

ile finansal gelişmenin önü açılmıştır. Finansal kurumlardaki çeşitliliğin ve bu kurumların işlevselliğinin artması, finansal sistemde yer edinmeyi kolaylaştırmıştır. Bu yönde serbestleşme hususunun finansal gelişmeyi hızlandırdığı ifade edilmektedir.

Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişki ele alındığında, finansal gelişmenin yoksulluğa iki yoldan etki ettiği görülmektedir. Bunlardan birincisi ekonomik büyüme yoluyla dolaylı yoldan etkilemesidir. Ekonomik büyümenin sağlanması ile yoksulluğun azaltılabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Ülkenin ekonomisinde büyüme gerçekleşirse istihdam alanında da gelişmeler görülmektedir. Yoksul kesime iş imkânı yaratılarak bu kesimin gelir kaybı önlenmektedir. Aynı zamanda büyüme oranındaki artışla bağlantılı olarak çalışan gruplar (vasıflı-vasıfsız) arasındaki ücret farklılıklarında iyileşmeler görülmekte ve yoksulların lehine bir durum gerçekleşmektedir. Hükümet kaynaklarının büyük bir kısmını vergi gelirlerinden elde etmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme ile vergi gelirlerinde artışlar görülürken hükümet de sosyal harcamalara daha fazla kaynak ayırabilmektedir. Ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkileri kısa vadede gerçekleşen bir durum değildir. Ayrıca yoksulların da büyüme artışından sıralanan olumlu etkileri alabilmeleri için ekonomik büyümenin geniş kapsamlı olması gerekmektedir.

Finansal gelişmenin yoksulluğa etki ettiği bir diğer yol, yoksul grupların finansal hizmetlere doğrudan ulaşabilmeleridir. Finansal gelişmenin var olduğu bir sistemde, doğru ve güvenli bilgi akışı sağlanmakta, hizmet maliyeti düşük ve her kesimin finansal hizmetlere erişimi kolay olmaktadır. Bu yönde ilerleyen gelişmiş bir finansal sistem içerisinde yoksulların da yatırım yapma olanağı olacaktır. Varlıklarını finansal sisteme dâhil eden yoksul bireylerin, oluşabilecek riskler karşısında kayıpları en aza indirilmektedir.

Bu çalışmanın ana konusu finansal gelişmenin yoksulluk üzerinde nasıl bir etki oluşturduğudur. Finansal sistemin gelişmiş bir yapıda olması ülke ekonomisini olumlu etkilerken, yoksulluk gibi olgular üzerinde de etkisini göstermektedir. Bu etkiyi incelemek adına tüketim harcamalarındaki artış, özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ya ve geniş para arzının GSYH'ya oranları değişken olarak kullanılmıştır. Burada amaç, Türkiye'de serbestleşme süreciyle başlayan finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin uzun vadede nasıl bir seyir izlediğini ele almaktır. 1980 sonrasında Türkiye, finansal sistemin gelişmesi adına birtakım gayretler içerisinde bulunmuş ve bu durum ülke ekonomisine katkıda bulunmuştur. Bunun sonucunda finansal gelişmenin küresel bir sorun haline gelen yoksulluk üzerindeki etkisini inceleme ihtiyacı doğmuştur. Türkiye özelinde finansal

gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele alan bu çalışmada, yıllık verilerin kullanılması ve finansal gelişmeyi temsilen iki farklı değişkenin kullanılması, bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayırmakta ve literatüre katkı sunmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde yoksulluk kavramının tanımları, yoksulluğa neden olan faktörler ve bu yoksulluğun tespitinde kullanılacak olan ölçütler incelenmiştir. Ayrıca finansal sistemin içeriği ve ölçütleri de incelenen konular arasındadır. İkinci bölümde ise Türkiye’de yoksulluğun ve finansal sistemin boyutları, yoksullukla mücadelede kullanılan politikaların uygunluğu ele alınmıştır. Üçüncü bölümde de finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkiye yönelik literatür taramasına yer verilmiş ve bu iki olgu arasındaki ilişkiyi incelemek için ampirik analiz yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVEDE YOKSULLUK VE FİNANSAL GELİŞME

Küresel bir sorun haline gelen yoksulluk, farklı açıklamalar ışığında tanımlanmakta ve bu yönde gruplara ayrılmaktadır. Genel anlamda yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çekmesidir. Bu bölümde, öncelikle yoksulluğun tanımı ve yoksulluk türleri ele alınmıştır. Daha sonra yoksulluğa neden olan faktörler çeşitli başlıklar altında incelenecek ve yoksulluğun ölçülmesi konusuna geçilmiştir. Yoksulluk yaklaşımları da bu bölümde değerlendirilen konular arasında yer almaktadır.

Finansal sistemin ilerleyişi finansal gelişmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla, birinci bölümde finansal sistemin tanımı, unsurları ve işlevleri ele alınmış ve daha sonra finansal gelişmenin göstergeleri de sıralanmıştır. Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişki bu bölümün son başlığı olmuştur.

1.1. Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi

Yoksulluk, tek bir tanım ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Bu durum, her tanım farklı bakış açılarını ve değer sistemlerini yansıtmakta ve ortak bir görüş birliğinin olmamasına sebep olmaktadır. Tarihsel süreç içinde yoksulluğun kavramsallaştırılması ve ölçülmesine dair pek çok çalışma mevcuttur. Bilimsel açıdan yoksulluğa yönelik tanımlamalar, ölçümler ve ampirik çalışmalar ilk olarak 20. yüzyılda başlamıştır. Yoksulluğu kavramsal açıdan ele alan ilk kişi Seebom Rowntree'dir (Öztornacı ve Demirdöğen, 2015: 7). Seebom Rowntree (1902), yoksulluğu bireyin sahip olduğu tüm gelirle biyolojik ihtiyaçlarını gidermek için yiyecek, giyim vb. gibi ürünleri alamaması olarak tanımlamaktadır. Hintli iktisatçı Amartya Sen (1982) ise yoksulluğu temel ihtiyaçların karşılanamama durumuna karşı olarak yapabilirlik kavramı üzerinden ele

almıştır. Bireyin sahip olduğu hakların temelinde toplumsal, kişisel, sınıfsal ve kültürel farklar vardır ve bu yüzden yapabilirlikleri kendilerine göre şekillenmektedir. Yapabilirliklerin şekillenmesindeki bu farklar bireye etki ederek onun ne olup olmadığı ya da neyi yapıp yapamadıklarını ortaya koymaktadır (Semerci, 2010: 14). Yapabilirlik, bireyin kendi yaşamında önem atfettiği şeyleri yaşamasındaki temel gereklilikleri kapsamaktadır. Tabi bunda pozitif kaynaklara erişim ve seçim yapabilme fırsatlarının olması gerekmektedir. Kısacası Sen, yapabilirliği özgürlük yaklaşımını odak nokta olarak ele almaktadır (Aca, 2020: 26).

Dünya Bankası yoksulluğu iyi olma halinden mahrum kalma ile açıklamıştır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar gıda, giyim, barınma ve temel hakların (sağlık ve eğitime erişim) eksiğiyle sıklıkla karşılaşmaktadırlar. Yoksul insanlar kontrolleri dışında gerçekleşen olumsuz olaylar karşısında savunmasızdır (World Bank, 2000: 15). Öte taraftan Türk Dil Kurumu'nun "*yoksul olma durumu, yoksuzluk, yetersizlik, sefillik, sefalet, fakirlik halleri*" gibi tanımlamaları da yoksulluğa benzer tanımlarda bir çerçeve sunmaktadır (TDK, 2023). Bu aktarılan çerçeve, salt temel ihtiyaçtan yoksun olma halini yansıttığı için yoksulluğu tanımlamada eksik ve sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluğun tanımı sebeplerine, belirli değer yargılarına göre çeşitlilik göstermektedir. Gordon ve Spicker'dan (1999) aktaran Ak (2016: 298), yoksulluğun kümelere ayrıldığını ve bu ayrılmaları yaşam standartı, kaynak yetersizliği, ihtiyaç, temel güvenlik ve yetki eksikliği, çoklu yoksunluk, yoksun bırakma, sınıfsal eşitsizlik ve bağılılık gibi faktörlerle sağlanabildiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda tanımlar arasındaki farklılıkları netleştirmek adına yoksulluk türleri ortaya çıkmıştır. Mutlak yoksulluk; temel gereksinimlerin karşılanmaması göreceli yoksulluk; kişi ya da hane halkının varlığını devam ettirebilecek düzeyde ihtiyaçların karşılanmasının yanında toplumun refah düzeyine erişememesi insani yoksulluk; insanın iyi olma halinin sağlanamaması öznel yoksulluk; insanın algılarından kaynaklı kendini yoksul hissetme durumu gelir yoksulluğu; asgari yaşam düzeyine ulaşacak gelirden yoksun olma hali kırsal yoksulluk; toprağa dayalı üretimde insanın topraktan mahrum kalması ve emeğin ucuz olması kentsel yoksulluk; kentin yaşam pratiklerine erişememek olarak tanımlanabilmektedir. Sürelerine göre yoksulluk türleri ise kronik, geçici ve maddi yoksulluk olarak sıralanabilir (Şentuna, 2019: 5).

1.1.2.1. Mutlak ve Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluğun tanımı yoksulluğun en genel bilinen halini yansıtmaktadır. Mutlak yoksulluk, toplumdaki bireylerin asgari düzeyde gıda, barınak ve giyim gibi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Rowntree'nin (1902)'de belirtmiş olduğu insan yaşamının devamının sağlanmasında zaruri ihtiyaçların giderilmemesinde temel yoksulluk olgusu oluşmaktadır. Bireyin fizyolojik bütünlüğünü sağlayabilmesi için günlük harcadığı enerjinin karşılığında besinlerden alması gereken kalori miktarını dengelemesi gerekmektedir. Bunun içinde bireyin ya da hanehalkının asgari gelire sahip olması gerekir, zira asgari gelirin altında kalma durumunda yoksullukla direkt bir yüzleşme gerçekleşmektedir (Kale, 2007: 5). 1990 yılında Dünya Bankası'nın yapmış olduğu çalışmada bir insanın sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için günlük asgari 2400 kalorilik gıdaya erişebilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna karşın aynı yıl Birleşmiş Milletler (BM) Kalkınma Programı'nın yapmış olduğu araştırmada ise ülkelerin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmişlik düzeylerinin farklılıklarını vurgulayarak kişi başına düşen kalori miktarının sabit olmadığını belirtmiştir (Cerev ve Yenihan, 2018: 5).

Görelî yoksulluk, temel ihtiyaçların mutlak surette karşılanmasına karşın bireysel kaynakların yetersizliğinden kaynaklı toplumun refah seviyesinin altında kalma halidir. Aynı zamanda yoksullukla ilişkilendirilebilecek her ölçümün göreli olma halini yansıtmaktadır. Böylece bireyin topluma katılım sağlamasını engelleyen göreli yoksulluk, yoksulluğun sosyal yönüne vurgu yapmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63). Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ele alındığında mutlak yoksulluk kavramı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kullanılırken, göreli yoksulluk kavramı gelişmiş ülkeler için kullanılmaktadır (Cerev ve Yenihan, 2018: 6). Görelî yoksulluğun ölçüsü eşitsizlik üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşımın ele alındığı noktada eşitsizliğin boyutunda herhangi bir azalma olmuyorsa yoksulluk büyüme karşısında tamamen tepkisizdir. Bu durumda yoksullukla mücadele edip göreli yoksulluğu azaltmak için mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırma hedeflenmektedir. Örneğin, bir ülkede farklı bölgelerdeki göreli yoksulluk incelemesi yapıldığında refah seviyesi yüksek bölgelerde yaşam kalitesinin makul seviyede olması yüksek yoksulluk sınırını ortaya koymaktadır. Buna karşın bu bölgedeki yoksul oranı yoksul bölgedeki yoksul oranına kıyasla daha fazladır. Buradan hareketle yoksul bölgelerdeki kamu harcamalarından refah seviyesi yüksek olan bölgelere kıyasla daha az faydalanılmaktadır (Kabaş, 2009: 23).

1.1.2.2. İnsani ve Öznel Yoksulluk

İnsani yoksulluk, insani gelişme ve iyileşmeyi sağlayabilecek fırsatlardan ve seçeneklerden yoksun olma halini ifade eder. Bu tanımlama Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilerek belli miktarda gıda almak için olması gereken geliri karşılayan “yoksulluk sınırına” karşıt olarak “insanca yaşama imkânlarına sahip olma” sürecini tanımlamaktadır (Türk, 2014: 7). Bu tanımdan yola çıkıldığında insani yoksulluk salt gelir düzeyi ile ilişkilendirilmemelidir, zira gelir ekonomik kategoride yer almaktadır. Bu açıdan yoksulluğun insani kategoride olması zaruridir. İnsani Gelişme Raporu’nda insani gelişme için çeşitli seçenekler olabilmekte, fakat bu seçenekler arasında üç başlık öne çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla; sağlıklı ve uzun bir yaşam, bilgi edinme ve tatminkâr bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşabilmektir. Bunların yanında siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan hakları ve öz saygınlık gibi seçenekler de bulunabilmektedir (Cerev ve Yenihan, 2018: 23).

Öznel yoksulluk, Adam Smith’in yoksullukla ilgili fikirleri üzerine temellenmiştir. Adam Smith, bütün bireylerin eşit şartlarla alternatifleri elinde tuttuğunu belirterek kişilerin olanak ve seçenekleri boyutlandırma haklarını kullanmaları gerektiğini öne sürmüştür. Bireyler içinde yer aldıkları toplumda bulunmaktan utanmamalı, toplumda insanlarla kaynaşabilmeli ve diğer bireylerle bir arada yer alabilmelidir. Smith, bireyin içinde yer aldığı konumdan ve toplumdan utanma duygusunu hissetmesi yoksulluğun görünür olmayan kapalı çerçevesini sunduğunu belirtmektedir (Baysal, 2019: 8).

1.1.2.3. Kentsel ve Kırsal Yoksulluk

Kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir şekilde tarım sektörünün çözülmesiyle gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alanda yer alan gizli ya da açık işsizlik olarak da ifade edilmektedir (DPT, 2001: 105). Kırsal yoksulluk kavramını diğer yoksulluk türlerinden ayıran özelliği, yeterli düzeyde sosyal imkanların, maddi imkanların, sağlık imkânlarının, eğitim fırsatlarının, teknolojinin, kültürel ve kamu hizmetlerinin eksik kaldığı bölgeleri kapsamaktadır (Cerev ve Yenihan, 2018: 8).

Kentsel yoksulluk ise kent bölgesinde yaşayan nüfusun, birçok nedenden ötürü coğrafi ve tarihsel olarak temel bir geçim standardını yerine getirecek yeterli konuta ve kaynaklara ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber toplumsal ve davranışsal ilişkiler

açısından sorunlara sebep olabilecek bir konumda olması durumu olarak açıklanmaktadır (Türk, 2014: 7).

1.1.2.4. Kronik ve Geçici Yoksulluk

Geçici yoksulluk, yoksul kalma durumunun süresine göre oluşan ve gelişen yoksulluk türüdür. Tüketim üzerinde algılanan şoklar ve kısa sürede gerçekleşen dalgalanmalar geçici yoksulluğa zemin hazırlamaktadır. Geçici yoksulluk, kısa süreli olup belli bir zaman çizelgesinde gerçekleşir. Kronik yoksulluk ise sürekli ve yoksul kalma süresi uzun zamanı kapsamaktadır. Yoksulluğun sert bir biçimde yaşanması, süreklilik, sosyal destekten mahrum kalma ve dışlanma gibi faktörleri içinde barındırmaktadır. Kronik yoksulluk, siyasi ve sosyal nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Sosyal nedenler de yüksek bağımlılık, ayrımcılık, eşitsizlik, kötü sağlık koşulları ve yoksulluk kültürü gibi unsurlar öne çıkarken siyasi nedenler de güvencesizlik, itibarsızlaştırma, kötü yönetim ve bölgesel göçler gibi faktörlerle oluşmaktadır. Bu açıdan kronik yoksulluğun salt ekonomik temelli olmaması ve uzun zamana dayanması sonucu kuşaklararası devam etmesine ve oluşan kısır döngünün kırılmasının zorlaşmasına neden olmaktadır (Şentuna, 2019: 9).

1.2. Yoksulluğun Nedenleri

Küreselleşen dünya ile birlikte artık yoksulluk sorunu sadece az gelişmiş ülkeleri ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmakta ve gelişmiş ülkelerin de sorunu haline gelmektedir. Bu sorunu daha iyi anlamlandırmak adına yoksulluğun ekonomik boyutunun yanında siyasal, kültürel vb. boyutları da ele alınmalıdır (Can, 2017: 1112).

Bora (2007)'ya göre yoksulluk sorunu sadece ekonomik krizler sonrası ortaya çıkmamaktadır. Öncesinde var olan bu sorunun kültürel ve siyasal sebepleri olduğunu da ifade etmektedir. Buradan hareketle yoksulluğun nedenlerini ekonomik, siyasal ve sosyal başlıkları altında incelemek mümkündür.

1.2.1. Yoksulluğun Ekonomik Nedenleri

Genel olarak yoksulluğun ekonomik nedenleri işgücü piyasasındaki aksaklık, büyüme, gelir dağılımı ve ekonomik krizler olarak incelenebilmektedir.

1.2.1.1. İşgücü Piyasasındaki Aksaklıklar

İstihdam ve işsizlik, işgücü piyasasının ilerleyişinin hangi yönde olduğunu belirleyen faktörlerdir. Satın alma gücü insanların hayatta kalmalarını sağlayan

ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir. Bu doğrultuda insanlar işgücü piyasasında yer edinmek ve düzenli bir gelir sahibi olmak istemektedir.

İşsizlik olgusu yoksulluğu doğrudan etkilemenin yanında yoksulluğa da neden olmaktadır. İşsizlik sorununun çözülmesi yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmamaktadır, fakat yoksulluğun azalmasına katkıda bulunmaktadır (Padır, 2020: 22). İstihdamda yer almasına rağmen düşük ücretler ile gelir elde eden “alışan yoksullar” kesimi ortaya çıkmaktadır. Sendikalaşma ve sosyal politikalar sayesinde çalışan yoksulların sıkıntılarında iyileşme sağlanabilmektedir. Bu yönde özellikle işçi sınıfının mücadelesi kayda değer görülmektedir.

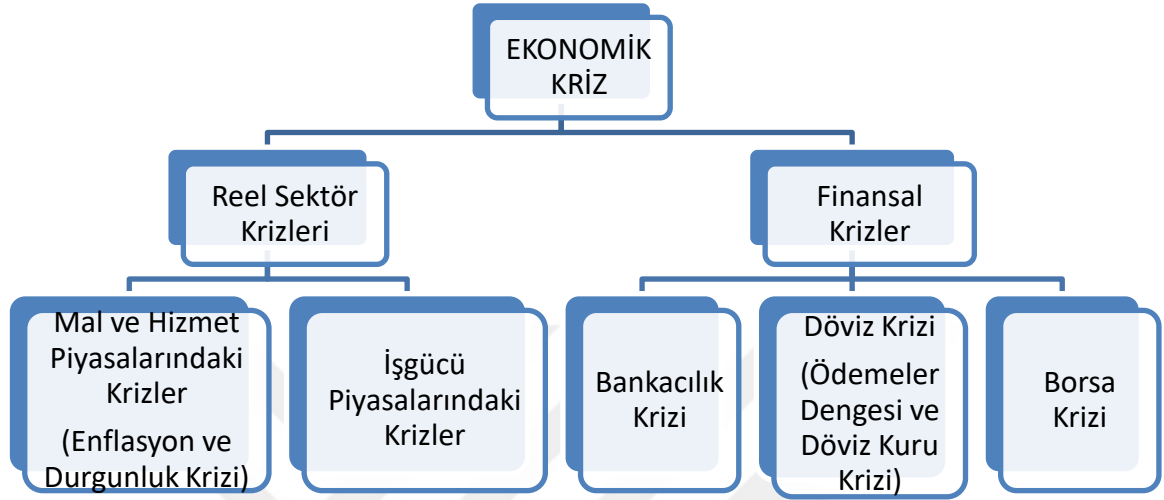
1.2.1.2. Gelir Dağılımı ve Büyüme

Yoksulluğa sebep olan faktörlerden bir diğeri de üretimin yapılamaması, yani ekonomik büyümenin gerçekleşmemesi durumudur. Bir ülkede üretim yapılamamasının birçok nedeni vardır. Coğrafi koşullar mal ve hizmet üretiminde bir sınırlama getirebilmektedir. Aynı zamanda hızlı nüfus artışı kaynakların daha fazla kullanılmasına ve böylece tüketimin üretimi aşmasına neden olacaktır (Aras, 2012: 53). Elbette mal ve hizmet üretimindeki artışın yoksulluğu azaltıcı etkisi mevcuttur. Fakat tartışmaya açık olan bir konu da ekonomik büyümenin sonucunda meydana gelen imknlardan her kesimin eşit bir şekilde yararlanmasıdır. Ekonomik büyüme ve gelir dağılımında da eşitlik söz konusu olduğu zaman yoksulluğu azaltmak daha kolay bir hal almaktadır. Sancar ve Atay Polat (2021)’ın 2006-2018 dönemini ele alarak işsizlik, büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yaptıkları çalışmaya göre ekonomik büyüme gerçekleştiği halde yoksulluk verilerinde azalma görülmemiştir. Ekonomik veriler ışığında yapılan birçok çalışma, ekonomik büyümenin sadece teorikte yoksulluğu azaltıcı etkisi olduğunu göstermektedir. Türkiye’de bölgesel olarak incelenen bir çalışmada, diğer bölgeler arasında yoksulluk oranının en yüksek olduğu İstanbul TR1 bölgesi aynı zamanda en yüksek kişi başına GSYH’ya sahiptir (Sancar & Atay Polat, 2021:216). Ekonomik büyümenin gerçekleştiği ülkelerde elbette yoksulluğun da aşağı yönde olduğu dönemler vardır, fakat her zaman için bunu söylemek mümkün değildir. Bu doğrultuda gelir dağılımında eşitliğin sağlanması esas konudur.

1.2.1.3. Ekonomik Krizler

Daha önce mevcut olan yoksulluk sorunu yaşanan ekonomik krizler ile birlikte daha büyük bir sorun haline gelebilmektedir. Ekonomik krizler üretimdeki daralma, birçok

bireyin ani bir şekilde işsiz kalması, enflasyon verilerindeki hızlı artış ve satın alma gücündeki düşüşle birlikte ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda ülkede meydana gelen deprem, sel, yangın felaketleri de ekonomik krizlere sebebiyet vermektedir (Eroğlu, vd. 2022: 45).

Kaynak: Kibritçiöğlu, 2001: 175.

Şekil 1.1: Ekonomik Kriz Türleri

Şekil 1.1’de görüldüğü üzere ekonomik krizler kendi içinde reel sektör krizleri ve finansal krizler olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Finansal krizler; bankacılık, döviz ve borsa krizlerini kapsamakta ve sermaye piyasaları alanında gerçekleşmektedir. Reel sektörde meydana gelen krizler (enflasyon, işsizlik, durgunluk vb.) yoksulluğu doğrudan etkilemektedir. Enflasyon krizini örnek verecek olursak, mal ve hizmetlerde fiyatlar genel seviyesinin sürekli yükselmesi sonucu yoksul olan kesimin önceden var olan yetersiz satın alma gücünü daha kötü etkileyecektir.

1.2.2. Yoksulluğun Sosyal Nedenleri

Yoksulluğun sosyal nedenleri demografik unsurlar, nüfus baskısı, hane halkı özellikleri, eğitim, sağlık ve göç başlıkları altında ele alınmaktadır.

1.2.2.1. Demografik Unsurlar

Sanayiye dayalı gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranları uzun bir süre düşük seviyelerde seyretmekte ve bu ülkelerdeki nüfus artış hızı istikrarlı bir yapıda olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise bastıran ağır nüfus artışı ve bununla bağlantılı olarak bu ülkeler işgücü artış durumuyla karşı karşıya gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun asıl

nedeni olarak hızlı nüfus artışı olduğu düşünülmektedir. Hızlı nüfus artışı, kentsel yaşam şartlarını kötü etkilemekte ve çevre tahribatını oluşturmaktadır.

Yapılan belli çalışmalarda yoksulluk oranının yüksek olduğu ülkelerde bebek ölüm oranlarının fazla olması ve yoksulluğun nüfus artışlarının çıktısı olarak birden çok sebebi olabileceği vurgulanmıştır (Şenses, 2009: 152-157).

1.2.2.2. Eğitim

Yoksulluk ile eğitim seviyesi arasında paralel bir bağlantı bulunmaktadır. Son dönemlerde artan rekabet piyasasında nitelikli işgücü için kalifiyeli eleman yetiştirme ve talep etme eğitim ile sağlanmakta ve bu da işletmeler için tercih sebebi olmaktadır. Bu açıdan eğitilmiş bireylerin varlığı önem kazandığından yoksulluk ve eğitim arasındaki ilişki ön plana çıkmaktadır. Bir ülkede eğitim seviyesi yükseldikçe hem bireysel hem de sosyal açıdan olumlu çıktılar oluşmaktadır. Bunlar; verimliliğin artması, işsizlik riskinin azalması, kazançların artış göstermesi ve işsizlik durumunda iş arama sürecinin kısalması şeklindedir (Gencer, 2019: 10). Eğitim seviyesi arttıkça gelir düzeyinde yükselme meydana gelmektedir. Eğitim ile gelir arasındaki ilişki yoksulluk ile bağlantılı olup eğitimin artış göstermesiyle yoksulluğun azalmasına neden olmaktadır (Çalışkan, 2007: 208).

1.2.2.3. Sağlık

Hane halkının ekonomik durumu ile sağlık arasında birbirini etkileyen bir ilişki vardır. Yoksul hanelerde gelir yetersizliğinden dolayı yaşam kalitesi düşmekte ve bu doğrultuda yaşam süresi de kısalmaktadır. Örneğin bu hanelerde yoksul bireyler düzensiz beslenme, çevre koşullarının olumsuz olması ve eğitim- öğretim yetersizliği gibi nedenlerden ötürü sık sık hasta olabilmekte buna ek olarak maddi imkânsızlıktan ötürü de tedavi hizmetlerine gerekli önemi verememektedirler. Bununla beraber iş gücü kaybı yaşanmakta ve yoksulluğun yüzü görünür olmaktadır (Ergül, 2004: 95). Cinsiyet bağlamında bakıldığında yoksul hanelerde kadınlar ve kız çocukları yoksulluğu daha fazla hissetmekte ve sağlık açısından olumsuz etkilenmektedir. Dünya ortalamasının çok üzerinde anne ve çocuk ölümleri görülmektedir (Şantaş, 2017: 571).

1.2.2.4. Göç

Yoksulluk ve göç birbiriyle yoğun bağlantılar içermektedir. Bu iki kavram arasındaki ilişki iki düşünceye dayanmaktadır. İlk olarak göçün kent yoksulluğunu oluşturduğu, ikinci olarak da yoksulluğun hareket kısıtlamasına neden olduğu için göçü

dizginlemesidir. Kırsal bölgelerde gelirin yeterli olmaması yoksul kesimi kentlere iterek göç yollarını açmakta ve göç akışını hızlandırmaktadır. Göç oranının altında kalan kentsel alanlardaki istihdamın azalması kentsel yoksulluğu etkilemektedir. Öte taraftan yoksulluk göçü teşvik etmekten ziyade kısıtlayan bir olgu olarak da görülebilmektedir. Kırsal alanda toprak sahibi olmayan ya da ücretli çalışan yoksul kesimler göç maliyeti karşısında en çok etkilenen ve göçten en az fayda gören kesim olmuşlardır (Şenses'ten 2009, akt. Güneş, 2009: 450).

1.2.2.5. Hane Halkı Özellikleri

Çeşitli çalışmalarda hane halkının içindeki bireylerin yaşları ve eğitim durumları ve aynı şekilde hanenin büyüklüğü ve tipinin yoksulluk ile ilişkili olduğu yönündedir (Durgun, 2011: 144). Hane halkının büyüklüğü yoksullukla yakından bağlantılıdır. Fakat belli yoksulluk araştırmalarında bunun henüz netleşmediği görülmektedir. Örneğin yoksulluğun küçük hane halkı olarak tanımlandığı İngiltere'de, büyük hane halkı olarak belirlenen Brezilya, Malezya ve hem büyük hem küçük hane halkı olarak görülen Yunanistan gibi ülkelerde de şiddetli olduğu aktarılmaktadır (Şenses, 2009: 157).

1.2.2.6. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı Fransa'da 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Yoksul bireyler ve haneler sosyal dışlanmaya mikro ve makro açıdan maruz kalabilmektedirler. Tabi sosyal dışlanma salt yoksulluk ile ilişkili bir olgu olmamakla birlikte toplumsal ilişki biçimlerini de ilgilendirmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler ve haneler toplumdan soyutlanmaktadır. Bunun oluşturduğu negatif etki sonucunda bireyler yetersizlik hissi ile karşı karşıya gelip işgücüne katılım göstermede çekingen kalabilmektedirler. Bu kısır döngüde yoksulluk ve sosyal dışlanma arasında ilişki var olabilmektedir (Gencer, 2019: 13).

1.3. Yoksulluk ve Ölçülmesi

Yoksulluk, tek bir tanım yerine farklı kavramsal çerçevede ele alınmakta ve bu kavramların genişlemesiyle de ölçülmesi güçleşmektedir. Her bir tanım kendine ait göstergeler oluşturmakta ve her tanımın kesin çizgilerle yoksulluğu açıklaması ölçümler açısından önem arz etmektedir (Kabaş, 2007: 375). Aynı şekilde yoksul olan ve yoksul olmayan tarafı birbirinden ayırabilmek adına yoksulluk ölçümleri kullanılmaktadır. Bu açıdan yoksulluğun belirlenmesinde bazı göstergeler (yoksulluğun oluşma derecesi,

yoksulluğun sosyal boyutu, yaşam standardı, imkân yoksulluğu ve yoksul kalma riski vb.) temel alınarak yoksulluk ölçümleri yapılmaktadır. Yoksulluk sınırı ve yoksulluk açığı gibi tanımlamalar yoksulluk ölçümlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılmaktadır. Öte yandan Kafa Sayısı Endeksi, Sen Endeksi, FGT Endeksi de bu ölçümlerden faydalanarak geliştirilmiş endekslerdir (Şentuna, 2019: 13).

1.3.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi

Yoksulluk sınırı, Ravallion'a (1988) göre bireyin minimum refah düzeyine ulaşmak için belirli bir yerde ve zamanda yaptığı harcamayı kapsamaktadır. Belirtilen refah seviyesine ulaşamayan bireyler fakir olarak kabul edilirken asgari düzeyde refah seviyesini karşılayabilen bireyler fakir sayılmamaktadır. Yoksulları yoksul olmayanlardan ayırmak adına yoksulluk sınırı ile ölçümlerinin belirleyici faktörlerini bulabilmek ve bunun için de belli bir eşiğin olması gerekmektedir. Bu eşiğin ölçülmesi minimum düzeyde yaşam maliyetine ya da parasal bir değere göre tanımlanabilir. Fakat “asgari geçim” bölümü tamamen açık görünmemektedir. Bu ve bu gibi belirsizlikler yoksulluk sınırının ve yoksulluğun farklı tanımlarında da dikkat çekmektedir (Hamed Jamshidi, 2020: 10).

1.3.2. Alınması Gerekli Kalori Miktarı

Alınması gerekli kalori miktarı yoksulluk sınırı belirlenirken sıklıkla kullanılan pratik bir yöntemdir. Bir bireyin yaşamını sorunsuz bir biçimde devam ettirebilmesi için günlük olarak alması gereken minimum seviyede bir kalori miktarı vardır. Birey bu asgari düzeydeki miktarı karşılayamıyorsa yoksulluk sınırının altında kalmış demektir. Besin ihtiyacına dayalı yoksulluk ölçme yöntemine göre, toplam nüfus içindeki kişi başına düşen ortalama kalori alımının altında kalan hane halkları yoksul olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama biçimi tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılması sebebiyle gerçeklik payı düşük kalmaktadır. Çünkü aynı hanede yaşayan kişilerin boy kilo endeksleri temel alındığında kalori normları birbirinden farklı olabilmektedir (Bolayır, 2007: 46).

Bu yaklaşım, salt alınması gereken kalori miktarını göstermektedir, fakat bu kalori miktarının hangi gıdalarla karşılanacağına dair kesinlik kazanmaması yaklaşımın zayıf noktasını yansıtmaktadır. Bireyler gerekli kalori miktarını karşılamak için tek tip bir gıda malzemesini ya da gıda malzemeleri grubunu tüketerek de ulaşabilmektedirler. Bu durum dengeli beslenme sorununu karşımıza çıkartmaktadır. Eğer yeteri kadar minimum seviyede

kalori miktarının vurguladığı yeterli beslenmenin yanı sıra dengeli beslenme de hesaba katılırsa, elde edilen sonuçlar daha elle tutulur olacaktır (Kale, 2007: 13).

1.3.3. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı

Mutlak anlamda yoksulluğu tanımlayan yöntemlerden birisi de temel ihtiyaçlar yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, bireyin biyolojik varlığını sürdürmeye yetecek asgari düzeyde günlük besin alımı maliyetini oluşturmaktadır. Bu besinleri alabilmek için kişinin gereksinim duyduğu para miktarı yoksulluk sınırını göstermektedir. Aynı şekilde barınma, gıda ve giyim ihtiyaçlarının karşılanmasında da mutlak alt sınır tanımlanmaktadır (Belen, 2017: 49).

Bu yaklaşım, OECD ölçeği ve fert başına ölçüm bağlamında da ele alınmaktadır. Bundan ötürü yoksulluk sınırı belirlenirken alınması gerekli asgari kalori yaklaşımından daha gerçekçi durmaktadır. Alınması gerekli asgari kalori miktarı yönteminde besin ihtiyacına dayalı yoksulluk sınırında tüm nüfusu kapsayacak biçimde önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında kalan hane halkları yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu yöntem de, gıda sepetinin maliyeti baz alınarak hesaplanmaktadır. Toplam hane tüketimi gerçek hane büyüklüğüne bölünür ve gıda sepetinin maliyeti bu değerden büyükse hane çok yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemin sakıncalı yanı, bütün nüfus için benzer klasik kalori normlarının kullanılıyor olmasıdır. Oysaki aynı hane halkı içerisinde olsa bile kişiden kişiye kalori normları değişebilmektedir (Aras, 2012: 46).

1.3.4. Gıda/Gelir Oranı Yöntemi

Bu yöntemin genel tanımını, Watts (1967) ve Love ve Oja (1977)'dan aktaran Hagenars ve Vos (1988: 213), Engel Yasası'na dayanan gelir artışında gıda harcamalarının gelire oranla azalacağını belirtmiştir. Gıda/ gelir oranı üçte bir olacak biçimde belirlenmiş olup toplam hane gelirinin üçte birinden fazlasını gıdaya harcaması o haneyi yoksul olarak göstermektedir. Buradan hareketle, hane halkının genel harcamaları içerisindeki gıda harcamalarının payı hangi ölçüde artarsa yoksulluk oranı da o ölçüde artış göstermektedir.

1.3.5. Leyden Yoksulluk Sınırı

Goedhart vd. (1977) tarafından geliştirilen Leyden Yoksulluk Sınırı, gelir ve refah arasındaki paralel ilişki biçimini yansıtmaktadır. Yoksulluk sınırının bu yöntem ile belirlenmesi için bireylere “Gelir Değerlendirme Sorusu” şeklinde bir soru

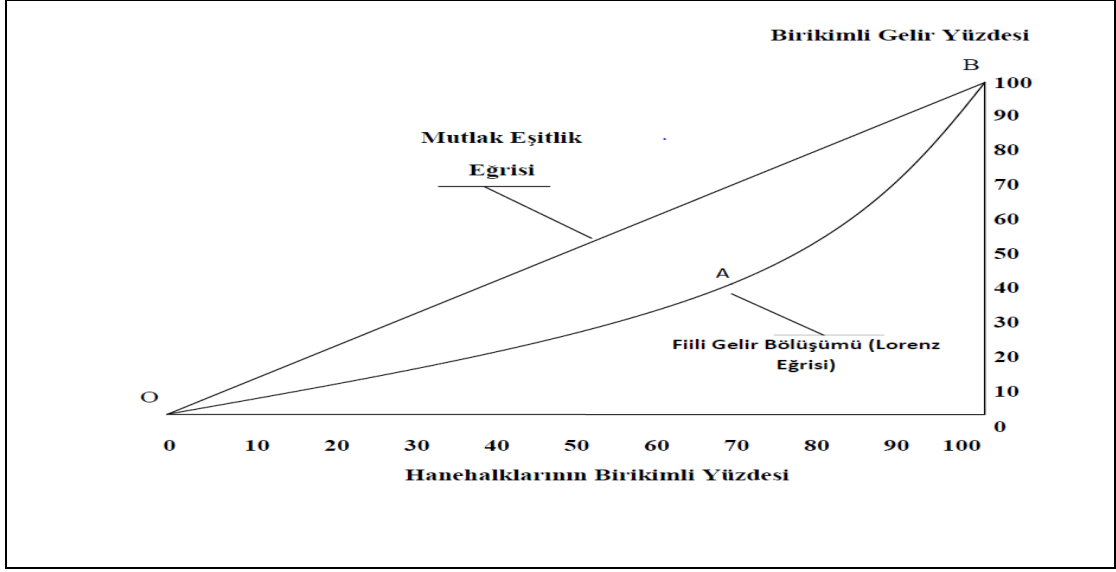
yöneltilmektedir. Bu soru “*Lütfen aşağıdaki durumların her biri için uygun olduğunu düşündüğünüz parayı belirtmeye çalışın. Benim (bizim) şartlarım altında vergi sonrası geliri arayın*” şeklinde olup bireylerden kendi yaşam tarzlarına, koşullarına ve refah seviyelerine göre cevaplamaları istenmektedir. Cevapları doldururken de haftalık, aylık ve yıllık olarak belirten dönemi işaretleyip aşağıdaki boşluklara kendilerine uygun bir şekilde doldurulmaları beklenmektedir;

- Yaklaşık.....TL olursa çok kötü
- Yaklaşık.....TL olursa kötü
- Yaklaşık.....TL olursa yetersiz
- Yaklaşık.....TL olursa yeterli
- Yaklaşık.....TL olursa iyi
- Yaklaşık.....TL olursa çok iyi

Yukarıdaki sorulardan elde edilen çıktılar sonucu bireylerin kendi durum tespitlerine ilişkin sınırları belirlenmektedir (Hagenaars ve Van Praag, 1985: 144).

1.3.6. Lorenz Eğrisi – Gini Katsayısı

Gelir dağılımının hangi yönde olduğu yoksulluğu belirlemektedir. Max Otto Lorenz tarafından geliştirilen Lorenz Eğrisi, gelir dağılımında adaletin sağlanıp sağlanmadığını gösteren bir eğridir. Bir ülkedeki toplam gelirin nasıl dağıldığını ve kimlere ne kadarının düştüğünü yüzdelik olarak gösteren eğri olarak da bilinmektedir (Aras, 2012: 15). Gini Katsayısı ise, Corrado Gini tarafından geliştirilmiş ve Lorenz Eğrisinden faydalanarak ortaya çıkan bir orandır. Bu katsayı 0 ile 1 arasında değer almakta ve bu değerın sıfıra yakın olması gelir dağılımında adaletin arttığını, değerin bire yakın olması ise gelir dağılımında adaletsizliğin arttığını göstermektedir.

Kaynak: Aras, 2012: 16.

Şekil 1.2: Lorenz Eğrisi

Şekil 1.2’de görüleceği üzere yatay ekseninde hane halklarının birikimli yüzdesi, dikey ekseninde ise birikimli gelir yüzdesi bulunmaktadır. Gelir dağılımında adaletin sağlanması halinde mutlak eşitlik eğrisi ile Lorenz Eğrisi üst üste gelebilmektedir. Fakat Lorenz Eğrisi’nin aşağıya doğru kayması toplam gelirin dağılımında adaletin sağlanmadığını göstermektedir.

1.3.7. Kafa Sayısı Endeksi

Kafa sayısı endeksi, yoksulluğu ölçme yöntemleri arasında en sık kullanılan yöntemlerdendir. Yoksul olarak kabul edilen kişilerin toplam nüfus içindeki oranını göstermektedir. Bu endeksin en çok tercih edilmesinin sebepleri arasında kolay ulaşılabilir veriler ile basit bir denklem kurulabilmesidir. Aynı zamanda ortaya çıkan sonuçları yorumlamada kolaylık sağlaması da tercih edilmesini sağlamaktadır. Formülize edilirse (Foster ve Sen, 1997: 168):

$$H = Q/N \quad (1)$$

(1) numaralı denklemde Q yoksulluk sınırı altındaki nüfusu, N toplam nüfusu, H ise kafa sayısı endeksini ifade etmektedir. Kafa Sayısı Endeksi’nin tercih edilmesinin yanında birtakım eleştirilere de maruz kalmaktadır. Eleştirilmesinin sebebi, ölçüt olarak sadece gelirin ele alınması ve okuma-yazma seviyesi, yaşam beklentisi gibi diğer ölçütlerin göz ardı edilmesidir (Ravallion, 1996: 1329-1330).

1.3.8. Sen Endeksi

Yoksulluğun ölçülmesinde ve açıklanmasında kullanılan yoksulluk sınırının belirlenmesinde, gıda/gelir oranı yöntemi gibi yöntemler yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla, Amarty Sen tarafından birçok unsuru bir arada tutan ve gelir dağılımını da kapsayan Sen Endeksi geliştirilmiştir. Bu endeks ile beraber yoksul sayısını, yoksulluğun derinliğini daha net saptamak mümkündür (Çetin, 2019: 67).

Sen Endeksi hesaplanırken Gini katsayısı kullanılmakta ve bu hesaplama ile birlikte gelir dağılımının etkileri de görülebilmektedir. Aynı zamanda Sen Endeksi formülünde kullanılan yoksulluk açığı oranıyla da yoksulluğun seviyesini anlamak mümkündür (Padır, 2020: 18). Sen Endeksi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$SE = H [I + (1+I) Gp] \quad (2)$$

$$I = (z - Mg) / z \quad (3)$$

(2) numaralı denklemde SE sen endeksini, H kafa sayısı endeksini, I yoksulluk açığı oranını, Gp gini katsayısını (yoksullar arasındaki gelir dağılımını) açıklamaktadır. (3) numaralı denklemde ise z yoksulluk sınırını, Mg yoksulların ortalama gelirini ifade etmektedir. Bu formülden hareketle, Gini Katsayısı 1'e eşit olduğunda yani gelir dağılımında eşitsizlik olduğu durumda Sen Endeksi, Kafa Sayısı Endeksine eşit olur. Tam tersi ise gelir dağılımında eşitliğin sağlandığı durumunda Sen Endeksi, Yoksulluk Açığı Oranına eşit olur. Bu endeks, yoksulluğun boyutlarını ve toplam nüfus içindeki payı net görebilmek adına önem taşımaktadır (Baysal, 2019: 32).

1.3.9. FGT Endeksi (Foster-Greer-Thorbecke)

FGT Endeksi 1981 yılında geliştirilmiş ve yoksul nüfus arasında en alt tabakaya inerek yoksulluğun yoğunluğunu gözler önüne sermektedir. Bu endeks hesaplanırken yoksul nüfus çeşitli gruplara ayrılarak (etnik, sosyoekonomik, bölgesel) bu grupların yoksulluk oranları ayrı ayrı bulunur (Özcan, 2016: 299). Bu doğrultuda grupların yoksulluk seviyeleri farklı çıkabilmektedir. FGT Endeksi 4 numaralı denklemden hareketle formülle hesaplanmaktadır:

$$\alpha(y,z) = \frac{1}{N} \sum y < z \left(\frac{z-y}{z} \right) \alpha \quad (4)$$

(4) numaralı denklemde α yoksulluk parametresini, y hane halkı gelirini, z hane halkı için yoksulluk sınırını ve N toplam hane halkı sayısını temsil etmektedir.

1.4. Yoksulluk Yaklaşımları

Yoksulluk kavramının farklı tanımlara sahip olmasından ötürü yoksullukla mücadelede farklı politikalar ortaya çıkmıştır. Bu açıdan yoksulluğu tanımlayabilmek adına parasal yaklaşım, kapasite yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım olmak üzere toplam dört yaklaşım kullanılmaktadır. Bu dört yaklaşım kavramsal olarak da birbirleriyle bağlantılı olmakta ve birbirini tamamlamaktadır, fakat içlerinde ikame edilebilirlik söz konusu olmamaktadır (Mabughi ve Selim, 2006: 181). Dört farklı yaklaşım çerçevesinde ele alınmasının nedeni yoksulluğun geniş boyutlu olmasıdır. Bu farklı yaklaşımlar ile ölçülmesi birbirinden farklı alanlardan doğmaktadır. Örnek olarak, yoksulluğun tanımlama biçimi yaşamın salt maddi yönleriyle mi yoksa siyasi, sosyal ve kültürel yönleriyle mi alakalı olmalıdır? Yoksulluk sahip olunan kaynaklar (parasal yaklaşım) cinsinden mi yoksa fayda olarak mı, ya da bireyin özgür bir biçimde kıymet verdiği bir hayatı yaşaması mı (kapasite yaklaşımı) olacak şekilde ölçülmelidir? Bu farklı yaklaşımlar yönünden ne tür göstergeler kullanılmalıdır? Bu tanımlarla bu soruların cevapları ortaya çıkmaktadır (Kabaş, 2009: 7).

1.4.1. Parasal Yaklaşım

Diğer adı Gelir Yaklaşımı olan Parasal Yaklaşım, yoksulluğun ölçülmesinde ve teşhis edilmesinde en fazla kullanılan yaklaşımlardan biridir. Yoksulluk olgusu bu yaklaşımda gelirin ya da tüketimin yoksulluk sınırının altında kalmasıyla görünür olmaktadır. Gelir ya da tüketim piyasanın mevcut fiyatlarıyla hesaplanmaktadır. İktisatçılar tarafından en çok tercih edilen yaklaşımlardan biri olmasının nedeni mikroekonominin temelindeki fayda maksimizasyonu davranışıyla uyumlu olmasıdır. Tüketiciler yaptığı harcamalarla malların sağlamış olduğu faydayı göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında tüketicilerin asıl amacı faydayı maksimum seviyeye getirmektir (Kabaş, 2009: 9).

1.4.2. Kapasite Yaklaşımı

Kapasite yaklaşımı, insani gelişmeyi bir insanın “kapasitesinin” ve “işlevlerinin” genişleme süreci içinde ele alarak tanımlamaktadır. İşlevler kavramı, Aristotelesçi temellere dayanarak bir insanın “olmaya” veya “yapmaya” değer verebileceği çeşitli şeyleri ifade etmektedir. Değer verilen işlevler önlenebilir hastalıklardan kaçınma, yeterli beslenme, kendine saygı duyma ve topluluk yaşamına katılabilme durumlarını kapsamaktadır. Kapasite ise bireyin gerçekleşmesi mümkün olan işlevlerin tümünü ifade etmektedir. Amartya Sen tarafından geliştirilen kapasite yaklaşımı yoksulluğu insani

gelişimin ve eşitsizliğin anlaşılmasında bir perspektif olarak sunabilmektedir. Kapasite yaklaşımında bireyler kendi kaderini tayin edecek ve kararlarını uygulayabilecek özgür bir ortamda olmalıdırlar. Özgürlüğün varlığı ve genişletilmesi kalkınmada amaç ve araç olarak görülmektedir (Sam, 2008: 64). Bu yaklaşımında belli bir kapasiteye ve donanımına sahip ise başarılı bir yol izleyerek başarılı bir sonuç elde edip yoksulluktan kurtulabilmektedir. Buna karşın birey baskıcı rejim altında hayatını idame ettiriyorsa ve ilerleme sürecinde kısıtlanmışsa ya da sosyal açıdan dışlanmışsa bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde yoksul sayılmaktadır (Thorbecke, 2004: 6-8).

1.4.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı

Sosyal dışlanma, bireylerin dışlanma sürecini ve marjinalleşme durumlarını gelişmiş ülkelerde tanımlamak için kullanılmaktadır. Birçok alanda yoksun olma halini yansıtan sosyal dışlanma yaklaşımı çok boyutlu bir özelliktedir. Avrupa Birliği'ne göre sosyal dışlanma yaklaşımı, birey ya da grupların toplumdan tamamen veya kısmen dışlanma sürecini temsil etmektedir. Bu açıdan bireyler geleneklerden, hayat biçiminden ve aktivitelerden uzaklaşma evresi içine girmektedir. Sosyal dışlanma, kaynakların dağılımına odaklanır. Böylece bu yaklaşım açısından dışlanmaya maruz kalanların durumu toplumdaki fırsatların tekrar dağılımına izin verilmez ise düzelme durumu yok denilebilir (Kabaş, 2009: 18).

1.4.4. Katılımcı Yaklaşımı

Niteliksel bir yoksulluk değerlendirmesini içeren katılımcı yaklaşım yoksulların kendine özgü kriterlerini ele almaktadır. Bu yaklaşımdaki katılımcı yoksulluk değerlendirmeleri; belirlenen herhangi bir yörenin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını oluşturmaktadır (Kazar, 2019: 3292). Nitel bir bakış olması hasebiyle ortaya çıkan bulguların standartlaşması yaklaşımın zor taraflarındandır. Katılımcı yoksulluk için subjektif yoksulluk tanımı da kullanılabilmektedir. Subjektif yoksulluk için yoksul bireylerin yoksulluk algıları öne çıkmaktadır. Kendini yoksul olarak gören ve hisseden herkesi yoksul kabul etmektedir. Katılımcı yoksulluk değerlendirmeleri yapılırken insan yaşamı ve kalitesi odak noktası olmaktadır. Bu yüzden fiziksel ve sosyal yalnızlık, kırılganlık, güvensizlik, kendine saygı duymama, devlet kurumlarına karşı güvensizlik, bilgiye ulaşmadaki zorluk ve güçsüzlük gibi sorunların yoksullar için düşük gelir gibi önemli olduğunu vurgulamıştır (Kabaş, 2009: 20).

1.5. Finansal Gelişmenin Kavramsal Çerçevesi

Finansal gelişmeye geçmeden önce finansal sistem ve bu sistemin içerisindeki unsurlara değinmek, finansal gelişmeyi daha anlaşılır hale getirecektir. Zira finansal gelişme birtakım unsurlar dâhilinde ve bir sistem üzerinden yol almaktadır.

1.5.1. Finansal Sistem

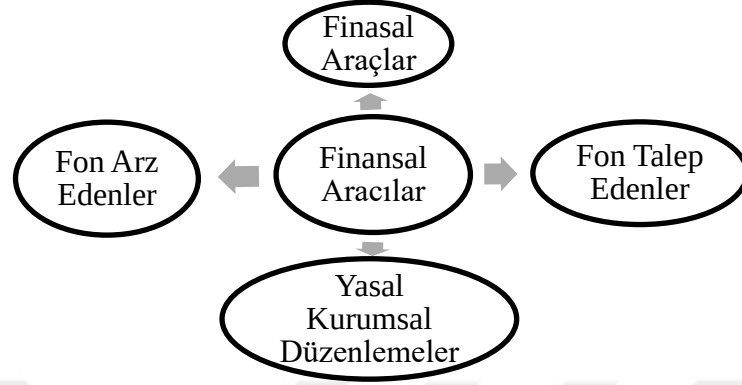
Piyasa, alıcı ve satıcının bir araya geldiği ortam olarak ifade edilmektedir. Yasal çerçeve içerisinde mal ve hizmet alışverişi gerçekleşmektedir. Piyasaları iki çatı altında incelemek mümkündür. Mal ve hizmet takas işleminin ve üretimde kullanılan araç alım-satımının yapıldığı piyasalar reel piyasaları oluşturmaktadır (Eren, 2016: 125). Finansal piyasalar ise fon fazlası olan ile fon açığı veren birimlerin karşılaştığı ve fon alışverişinin yapıldığı ortamdır. Finansal piyasalar ayrı bir başlık altında genel olarak ele alınacaktır.

İnsanlar para kazanmaya başladıktan sonra paranın bir kısmını tasarruf etme eğilimi göstermektedir. Daha sonra bu tasarrufları yatırıma dönüştürme ihtiyacı doğmaktadır. Günümüz koşullarında tasarrufların yatırıma dönüşmesi finansal sistem ve bu sistemin parçası olan piyasalar ile gerçekleşmektedir. Bunun tam anlamıyla gerçekleşmesi ülkedeki finansal sistemin işleyişine bağlıdır (Uçurum, 2019: 6). Nightingale'ye (2003) göre finansal sistem, tasarruf sahipleri ve borç alanlar arasında para taşıma görevini yerine getirmektedir.

Finansal sistem, fon fazlası olan ile fona ihtiyaç duyan birey ve kurumları bir araya getiren ve bunu çeşitli düzenleyici kurallar çerçevesinde finansal araçlar aracılığıyla gerçekleştiren bir yapıdır (Aka, 2019: 86). Finansal sistem, küresel bir ekonomide önemli bir ölçüt olarak ele alınmaktadır. Çünkü bu sistemin olmaması durumunda fon fazlası olandan fona ihtiyaç duyanlara herhangi bir akış sağlanmayacaktır. Bu akışın sağlanması halinde ekonomide verimlilik ve üretkenlik artacaktır (Uçurum, 2019: 6). Finansal sistemin işlemesiyle birlikte ekonomik gelişme ve kalkınma da olumlu yönde ilerlemektedir. Dolayısıyla bu sistemin bir fon sağlama görevi olduğunu ve bunu da finansal piyasalar ve araçlar aracılığıyla gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda Udell ve Watchtel'in (1994) finansal sistem tanımı da finansal piyasalar aracılığıyla ekonomik birimler ve bireyler arasında fon akışını sağlayan sistem şeklindedir.

Fon talep edenler, fon arz edenler, finansal araçlar, finansal kurumlar ve idari ve hukuki düzen finansal sistemin unsurlarını oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 1.3). Fon talep edenler, gelirlerinden daha fazlasına ihtiyaç duyan fon arz edenler ise gelirlerinin tamamını

kullanmayan kesim olarak yer almaktadır. Dolayısıyla, tasarruf faaliyetini gerçekleştiren fon arz eden kesimdir (Afşar, 2007: 189). Sistemin tüm işleyişi bu unsurların düzgün işlemesine bağlıdır.

Kaynak: Sevimli, 2019: 5.

Şekil 1.3: Finansal Sistemin Unsurları

1.5.2. Finansal Sistemin Ekonomideki İşlevleri

Finansal sistem, fon arz ve talep dengesini sağlayarak ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin gelirlerinin tümünün kullanılmasını önleyerek bir kısmının tasarrufa aktarılmasını sağlamakta ve yatırımlar için kaynak oluşturmaktadır. Levine (1997) finansal sistemin işlevlerini; tasarrufları harekete geçirmek, kaynakları tahsis etmek, hizmet ve mal değişimini kolaylaştırmak, risk yönetimini ve kurumsal denetimi sağlamak başlıkları altında sıralamaktadır.

1.5.2.1. Tasarrufların Harekete Geçirilmesi

Bireylerin tasarrufları finansal sistem aracılığıyla yatırıma dönüştürüldüğü zaman ekonomiye fayda sağlamaktadır. Yapılan tasarruflar ve bunların kaynağa dönüştürülmesi yatırımın seviyesini belirlemektedir. Bununla beraber tasarrufların piyasaya sunulması ile finansal sistem aracılığıyla yatırım araçları oluşturulmakta ve tasarruf sahiplerine çeşitli fırsatlar yaratılmaktadır (Kalafat, 2022: 6). Böylece tasarruf yapan birey ve kurumlara portföy imkânı sağlanmaktadır. Finansal araçların kullanılmadığı ve tasarrufların ekonomide dolaşıma sürülmediği varsayıldığında ekonomide kırılganlık artacak ve yatırımlar pasif bir hal alacaktır.

1.5.2.2. Kaynakları Tahsis Etmek

Yatırım ileriki zamanlarda bir kazanç elde etmek amacıyla mevcut maliyeti kabul etmesi olarak ifade edilmektedir. Yatırım faaliyeti belirli kaynaklara ulaşım ile gerçekleşebilmektedir (Rençber, 2012: 90). Finansal sistem kullanılarak büyük ölçekli yatırımların finansmanını sağlamak amacıyla tasarruf birikimden yararlanmak mümkündür. Bireysel yatırımcılar ve tasarruf sahiplerinin piyasa şartları ile ilgili doğru bilgiye ulaşmaları zor görünmektedir. Dolayısıyla sermayenin tam olarak nasıl kullanılacağı bilinmemekte ve kaynak akışı sağlanamamaktadır (Kalafat, 2022: 6). Söz konusu durum finansal araçlar ile bir çözüme kavuşabilmektedir.

1.5.2.3. Hizmet ve Mal Değişimini Kolaylaştırmak

Mal ve hizmet transferi güvenilir bir finansal sistem dâhilinde yapıldığı zaman bu alışveriş daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda finansal sistem bu transferde gerçekleşen işlem maliyetlerini en aza indirmektedir. Bu şekilde gerçekleşen alışverişlerde zamanla uzmanlaşma artmaktadır (Greenwood ve Smith, 1997: 148). Dolayısıyla bu mali sistemde yer edinmiş alışveriş süreci, üretim ağının genişlemesine ve ekonominin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

1.5.2.4. Risk Yönetimini ve Kurumsal Denetimi Sağlamak

Bir tehdidin, bir varlık üzerinde zarar oluşturma ihtimali olan risk olgusu ekonominin her alanında yer almaktadır. Levin (1997)'e göre bilgi ve işlem aşamasında iki tür risk mevcuttur; özel durum riskleri ve likidite riskidir. Varlıkları kolaylıkla nakde çevirebilme likidite olarak adlandırılmaktadır. Finansal piyasalar doğru bilgiye ulaşımı kolaylaştırmakta ve bu yönde likiditenin artmasına da neden olabilmektedir (Kalafat, 2022: 5). Genelde tasarruf sahipleri uzun dönemli proje ve yatırımları tercih etmek yerine varlıklarını kısa dönem için likidite olarak tutmak istemektedirler. Finansal sistem sayesinde risk faktörü en aza indirilerek uzun dönem yatırımlar teşvik edilmektedir. Özel durum riskleri, yatırımların firma, ülke, endüstri bazında diğer risklerini kapsamaktadır.

Finansal sistem, fon arz ve talep edenler ve piyasa beklentileri hakkında bilgiyi toplar ve bu bilginin yayılmasını mümkün kılmaktadır. Finansal sistem dışında tasarruf sahiplerinin bu bilgileri toplaması oldukça maliyetli bir yoldur. Belirli kurumların firmalar hakkında topladıkları bilgiler, bu firmaların gözetim ve denetimi aracılığıyla alınmaktadır. Örneğin, bir firmanın alacakları firma sahiplerini kendi doğruları doğrultusunda karar

vermelerini isteyebilir. Kurumsal denetim sayesinde firma sahibinin menfaati de göz önünde tutulmakta ve firma sahibinin doğru bilgiye ulaşmasını sağlamaktadır.

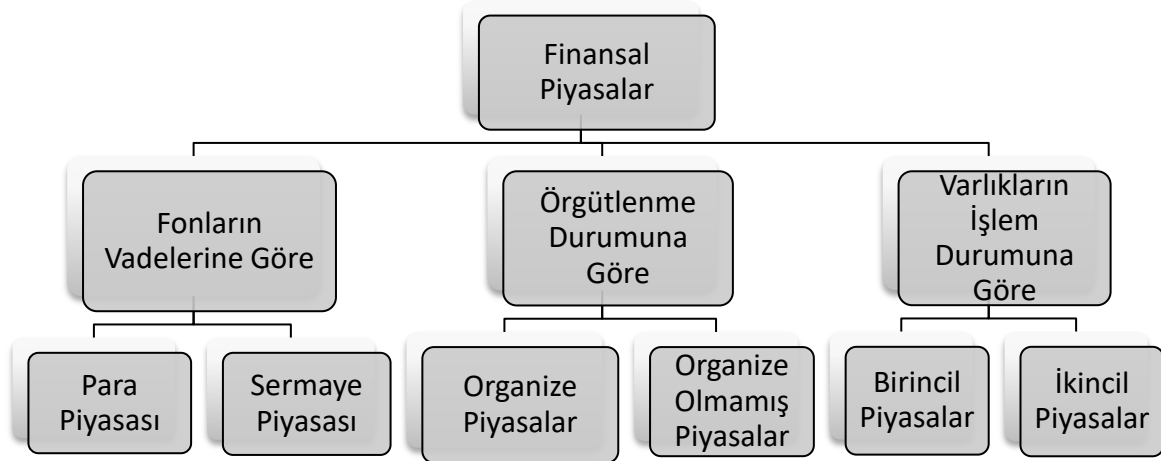
1.5.3 Finansal Sistemin Bileşenleri

Finansal sistem, tasarrufların gerçek yatırıma dönüşmesi aşamasında etkin rol oynamaktadır. Tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki fon akışının sağlıklı bir şekilde olması finansal sistemin en önemli hedefleri arasındadır. Bu fonksiyonu yerine getirmesini sağlayan en önemli bileşenlerden biri finansal piyasalardır.

1.5.3.1. Finansal Piyasalar

Fon arz ve talep edenlerin bir araya geldiği, çeşitli finansal varlıkların alınıp satıldığı platform finansal piyasaları oluşturmaktadır. Bununla beraber bu piyasanın oluşabilmesi adına fon talep edenlerin ihtiyaçlarını finansal piyasalardan fon arz eden tasarruf sahiplerinin de fonlarını finansal piyasalara sunmaları gerekmektedir. Yatırım yapmak için büyük fon talebinde bulunan birimler, tasarruf sahiplerine getiri sağlamak amacıyla fon ihtiyaçlarını finansal piyasalardan karşılamaktadırlar. Dolayısıyla faiz oranlarının bu piyasalarda belirlendiğini söylemek mümkündür.

Finansal piyasalar, birtakım araçlar, teknikler ve kurumlar aracılığıyla tasarruf sahipleri ile bu tasarrufa ihtiyaç duyan bireyler arasındaki fon akışını sağlayan bir alandır (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1998: 1). Bu fon transferi belirli bir prosedür üzerinden yürütülmektedir. Finansal varlıklar veya menkul kıymetler adı altında fon talep edenler fon arz edenlere bir belge vermektedir. Aynı zamanda bunlar finansal araçların bir parçasıdır (Coşkun, 2020: 14). Finansal piyasalarda finansal araçlardan tahvil, hisse senedi, bono, çek alım satımı da yapılmaktadır. Bu araçların hızlı ve en az maliyetle alınıp satılması finansal piyasalarda büyük avantaj olmaktadır.

Kaynak: Aka, 2019: 90.

Şekil 1.4: Finansal Piyasaların Sınıflandırması

Şekil 1.4’de görüldüğü üzere finansal piyasalar; fonların vadelerine, örgütlenme durumuna ve varlığın ihraç şekline göre üç bölüm altında ele alınmaktadır.

1.5.3.1.1. Fonların Vadelerine Göre Finansal Piyasalar

Finansal piyasalarda yaygın olarak ve fonların vadesine göre yapılan iki tür ayrım söz konusudur: Bunlar para ve sermaye piyasalarıdır.

a) Para Piyasaları

Finansal piyasaların bir alt piyasası olarak bilinmektedir. Kısa vadeli fon arz ve talep ihtiyacının karşılandığı piyasalardır. Para piyasalarında bir yıl veya bir yıldan az süreye sahip fonlar olduğundan risk oldukça düşüktür. Aynı zamanda geçici likidite sıkıntısı yaşayan kurum veya bireylerin başvurduğu piyasalardır (Kalafat, 2022: 8). Örneğin, bir hane halkı bütün harcamalarını karşılayacak düzeyde birikim sahibi olmadığı zaman fon ihtiyacını karşılamak için tüketici kredisi kullanarak para piyasasında yer alabilmektedir. Para piyasasının temel araçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- *Mevduat Hesapları:* Tasarruf sahiplerinin fonlarını belirli bir süreliğine ve gelir elde etmek amacıyla bankaya yatırdıkları bir hesap türüdür. Bankalar da bu fonları başka araçlara çevirerek finansal piyasalarda işlevsel hale getirmektedir (TBB, 2019: 18).

- *Hazine Bonosu*: Hazine müsteşarlığı tarafından kısa vadeli olarak çıkartılan bir ödünç verme senedir. Uzun vadeli yani bir yıldan uzun süre olanı ise devlet tahvili olarak bilinmektedir (Uçurum, 2019: 10).
- *Repo*: Sabit faiz getirisiyle varlıkların belirlenmiş bir tarihte alınıp satılması üzerine taahhüt edilen anlaşmalardır. Yani repo yaparak elindeki varlıkları belirli bir süre sonra geri almak koşuluyla satan taraf belirli bir süre için fon ihtiyacını gidermektedir. Karşı tarafın geri satmak vaadiyle varlıkları satın alması da ters repo olarak adlandırılmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 1997: 77).
- *Finansman Bonosu*: Özel sektör tarafından kısa vadeli fon ihtiyacını karşılamak üzere çıkarılan bonolardır.

b) Sermaye Piyasaları

Uzun vadeli fon arz ve talep ihtiyacının karşılandığı ve risk faktörünün para piyasalarına göre daha yüksek olduğu piyasa türü sermaye piyasasıdır. Genelde uzun vadeli yatırımların fon ihtiyacını karşılamak ve var olan işletmelerin yenileme ve genişleme finansmanı için başvuru piyasa grubudur.

Sermaye piyasası iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda sermaye piyasası, hisse senetleri ve tahvillerin alım ve satımının yer aldığı piyasadır. Geniş anlamda ise tasarrufların yatırım koluna aktarılmasını sağlayan ve bunu kolaylaştıran sistem olarak nitelendirilmektedir (Aytekin, 2018: 152). Aynı zamanda sermaye piyasası kavramı para piyasası kavramını da kapsamaktadır. Sermaye piyasasında risk ve faiz oranı para piyasasına göre daha yüksektir.

Fon talep eden ekonomik birimler ve tasarruf sahipleri finansal piyasaları oluşturan ana etmenlerdir. Fon talep eden taraf olarak kamu sektörü çeşitli nedenlerden ötürü uzun vade için likidite ihtiyacını karşılamak adına devlet borçlanmasına gidebilmektedir. Bu borçlanma devlet tahvilleri yoluyla gerçekleşmektedir. Biriktirdikleri fonları çeşitli menkul değerlere yatırmak isteyen tasarruf sahipleri sermaye piyasasına kaynak oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik fonları (Bağ-Kur, SSK) sermaye piyasasının en önemli kaynaklarıdır (Aytekin, 2018: 153). Banka mevduatları, sigorta şirketlerinin fonları, kişisel tasarruflar da diğer kaynaklar arasındadır. Sermaye piyasasında kullanılan başlıca araçlar şunlardır:

- *Tahviller*: Devlet ve özel sektör tahvilleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Devlet tahvilleri, devletin uzun vadede borçlanma ihtiyacını karşılamak için Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan senetlerdir. Risk ve faiz oranı diğer araçlara göre

daha düşüktür. Özel sektör tahvilleri ise anonim ortaklar tarafından piyasaya sürülen ve faiz oranı şirketlerin durum puanlarına göre saptanan senetlerdir (Ceylan ve Korkmaz, 2006: 521).

- *Hisse Senedi*: Anonim ve sermaye şirketlerinin ortaklarına temsil ve mülkiyet hakkı veren kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır. Anonim şirketler sermaye ihtiyacını sermaye piyasasında hisse senedi bulundurarak karşılamaktadır (Uçurum, 2019: 12).

1.5.3.1.2. Örgütlenme Durumuna Göre Finansal Piyasalar

Bu kritere göre de piyasalar organize (örgütlenmiş) ve organize olmamış (tezgahüstü) piyasalar olarak ikiye ayrılmaktadır.

- a) Organize (Örgütlenmiş) Piyasalar:** Varlıkların alım satımı için alıcı ve satıcının belirli bir fiziksel mekânda bir araya geldiği piyasalardır. Bu işlemler belirli hukuki kurallar çerçevesinde gerçekleşmekte ve devlet denetimine tabi olmaktadır. Ayrıca sadece borsaya kayıtlı olan varlıkların alım satımı yapılmaktadır. Borsalar (İMKB¹, İstanbul Altın Borsası) organize piyasalara verilebilecek en iyi örnektir.
- b) Organize Olmamış (Tezgahüstü) Piyasalar:** Bu piyasa türü serbest piyasalar olarak da ifade edilmektedir. Herhangi bir mekân olmadan, alım ve satımın elektronik ortamda yapıldığı ve özel hukuki kuralların olmadığı piyasa çeşididir. Serbest altın piyasaları tezgahüstü piyasalar için örnek verilebilmektedir.

1.5.3.1.3. Varlıkların İşlem Durumuna Göre Finansal Piyasalar

Finansal piyasalar bu başlık altında varlıkların ihraç şekline göre ele alınmaktadır. Burada varlıkların piyasaya ilk kez sunulmuş olup olmadığına bakılmakta ve buna göre birinci ve ikincil piyasalar olarak sınıflandırılmaktadır.

- a) Birinci Piyasalar:** Finansal varlıkların ilk kez satışa sunulduğu ve bu faaliyetin tek elden yapıldığı piyasalardır. Satışa konu alan varlıkların ilk olarak bu piyasada yer alması ve bu varlıklara ihtiyaç duyan ekonomik birimlerin de ilk kez bu piyasadan satın alması ayrı bir önem taşımaktadır.

¹ İstanbul Menkul Kıymet Borsası

Borsa İstanbul öncülüğünde her türlü kesime fon arz işleminin yapılması birincil piyasalar kapsamındadır (Yıldırım, 2020: 77).

b) İkincil Piyasalar: Daha önce satılan varlıkların alım satımının tekrar yapıldığı piyasalardır. Bu piyasada yer alan fon sahipleri, vadenin dolmasını beklemeden finansal varlıklarını nakde çevirebilme ve bu süre zarfında fiyat değişimlerinden kazanç sağlama imkânına sahiptirler (Yıldırım, 2020: 78). Pay senetleri piyasası, döviz piyasaları ikincil piyasa alanındadır.

1.5.3.2. Finansal Kurumlar

Finansal kurumlar, finansal piyasalarda tasarruf sahipleri ile fon talep edenler arasındaki fon akışını sağlamak adına bu işlemi gerçekleştiren veya aracı konumunda olan kurumları kapsamaktadır. Finansal araçlar aracılığıyla finansal kurumlar piyasanın ihtiyacına göre hizmet vermektedir. Aynı zamanda yatırım için piyasaya katılan birimlere karar aşamasında tavsiyelerde bulunarak yardımcı olmaktadır (Aka, 2019: 92). Danışmanlık hizmeti verirken bir yandan da işlem maliyetlerini azaltma ve bilgi akışını sağlama gibi faaliyetleri de mevcuttur. Örneğin, bir finansal kurumun yirmi hisse senedi alışı gerçekleştirmesi ile yirmi bin hisse senedi alışı gerçekleştirmesi arasındaki işlem maliyeti farkı çok büyük olmamaktadır (Dilvin Taşkın, 2016: 85).

Finansal kurumlar, küçük miktardaki varlıkları toplayıp büyük fon haline getirebilmektedir. Ayrıca kısa vadeli olarak toplanan fonları uzun vadeli olarak ihtiyaç duyan birimlere aktarması aşamasında da faaliyet göstermektedir. Finansal kurumlar, finansal kuruluşlar ve kredi kuruluşları olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır (Aka, 2019: 93).

1. Finansal Kuruluşlar

- Sermaye Piyasası Kuruluşları
- Sigortacılık Kuruluşları
- Finans Holding Şirketleri
- Sosyal Güvenlik Şirketleri
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları

2. Kredi Kuruluşları

- Mevduat Bankaları
- Merkez Bankası
- Katılım Bankaları

1.5.3.3. Finansal Sistemde Hukuki ve İdari Düzen

Bir ülkede bulunan idari ve hukuki kurallar, ülkedeki finansal sistemin işleyişini belirlemekte ve fon sahipleri ile fon talep edenler arasındaki ilişkinin sorunsuz ilerlemesinde aktif rol oynamaktadır. Piyasalarda işlem yapılırken meydana gelebilecek sorunları en az seviyede tutmaya çalışmakta ve iki tarafında olumsuz durumdan sakınmasını sağlamaktadır. Ekonomik birimler ve kurumlar finansal piyasalarda yer alırken hukuki güvenceyi göz önünde bulundurmaktadır.

Finansal piyasaların düzgün işlemesi halinde politik bir kaygı olmamakta ve kaynakların en etkin alanlara yönlendirilmesi yapılmaktadır (Ovalı, 2014: 21). Dünyada finansal sistem işleyişi kapsamında fon arz ve talep eden birimlerin haklarının korunması ile ilgili Yasal Hak Endeksi kullanılmaktadır. Yasal hak endeksi, finansal piyasalarda yer alan katılımcıların haklarının yasalarla güvence altına alınması durumunu değerlendirmektedir (Koç vd., 2017: 25). Yasal hak endeksinde ülkeler 0-12 arasında bir puan almaktadır. Puanların 12'ye doğru olması finansal sistemin düzgün işlediğini, 0'a doğru yaklaşması ise finansal sistemin işleyişinde sorun olduğunu ifade etmektedir.

1.5.4. Finansal Gelişme

Finansal gelişme ekonomide önemli bir kavramdır ve finansal gelişmeyi açıklayacak birçok tanım bulunmaktadır. Finansal gelişmeyi, finansal sistemde yer alan aracılık hizmetlerinin verimlilikte ivme kazanması ve bu hizmetlerin iyileştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür. Finansal gelişme, ekonominin büyümesine katkı sağlayan finansal piyasaların etkinliğinin artması ve bunun istikrarlı bir şekilde ilerlemesidir. Ekonominin gelişiminde önemli rol oynayan finansal piyasalara ulaşılabilirliğin artması ve yoksul kesimin finansman ihtiyacının karşılanması finansal gelişimin etkinliği açısından belirleyici olmaktadır (Yılmaz ve Demirgil, 2021: 290). Finansal gelişme ile yoksul ve savunmasız gruplar oluşabilecek risklere karşı daha dirençli hale gelmekte ve bu gruplar yatırım ve üretime teşvik edilerek yoksulluğun azaltılması sağlanmaktadır (Worldbank, 2020). Yapılan bütün çalışmalar finansal gelişmenin ekonomik kalkınmayı etkilediğini her fırsatta vurgulamaktadır. Finansal gelişme bir yandan sermaye girişini sağlarken diğer yandan da sermaye dağılımında iyileştirici etkiye sahiptir (Gültekin, 2022: 5).

“Finansal Derinleşme” ile “Finansal Gelişme” kavramları farklı anlamlar taşımasına rağmen birbiri yerine kullanılabilir. 1980 sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş itibarıyla bu iki kavram literatürde yerini almıştır. Serbest ekonomiden

önce para sadece değişim aracı olarak kullanılmakta ve üretim mevcut tüketim ihtiyacını karşılayacak kadar yapılmaktaydı. Daha sonra yatırım ve tasarruf faaliyetleri birbirinden ayrılmış ve para geleneksel işlevinin yanında finansal araçlar aracılığıyla daha kullanılabilir hale gelmiştir (İnal, 2019: 11). Finansal derinleşme, finansal kurumların ve finansal hizmetlerin sayısındaki artışı ifade etmektedir. Finansal gelişme ise finansal kurumların istikrarlı bir şekilde büyümesi ve finansal hizmetin her kesime yayılmasıdır (Ari ve Ozcan, 2011: 123). Finans sektöründeki varlıkların gelire oranı finansal derinleşme kapsamındadır. Yani var olan fonların reel sektörde kredi olarak sunulmasına ne kadar imkân verdiği durumla ilgilenmektedir. Aynı zamanda finansal gelişme finansal derinleşmeyi kapsamaktadır.

Genel olarak bireyler finansal piyasalar ile ilgili tam bilgiye sahip olmadığından varlıklarını araç, konut vb. yatırımlara aktarmaktadır. Finansal sistemde istikrarın var olduğu finansal gelişmenin sağlandığı ekonomilerde tasarruflar önemli yatırımlara aktarılmaktadır (Cournede ve Denk, 2015: 9). Böylece finansal piyasalarda yer alan yerel veya yabancı tasarruflar etkin alanlarda kullanılmaktadır.

1.5.4.1.Finansal Gelişmenin Ölçülmesi ve Göstergeleri

Bir değişkenin düzeyini öğrenebilmek için belirli kriterler dâhilinde ölçüm yapılmaktadır. Finansal gelişmede de değerlendirme yapabilmek adına üç özellik üzerinden hareket edilmektedir: Finansal aracılığın seviyesi, etkinliği ve bütünlüğüdür (Kalafat, 2022: 22).

- *Finansal Aracılığın Seviyesi:* Finansal aracılık hizmetlerinin maliyeti sabit olmakta, bu yüzden piyasaların yönetimi daha kolay sağlanmaktadır. Ekonomik büyümeyi etkileyecek olumsuz durumlara karşı finansal araçların net bilgiler ortaya koyması bu finansal araçlara başvurularda artışa sebep olmaktadır.
- *Finansal Aracılığın Etkinliği:* Finansal piyasalarda bilgi akışı çok önemli bir noktadır. Dezenformasyonun olduğu piyasalarda haksız rekabet koşulları karşısında yatırım seviyeleri azalmakta ve sermaye dağılımı verimli olmamaktadır. Fon arz ve talep edenler arasındaki haberleşme finansal aracılığın etkinliğini önemli ölçüde etkilemektedir.
- *Finansal Aracılığın Bütünlüğü:* Sermaye veya para piyasalarında ihtiyaç duyan katılımcılara finansman sağlanırken vade süresinin çok kısa olmaması bir bütünlük sağlamaktadır.

Finansal gelişme bir süreç olarak ele alındığında, doğru politikalardan hareketle finansal araçlara ulaşımında kolaylığın sağlanması ve yaygınlaşması, yaratılan fonların işlevsel hale gelmesi için büyük yatırımlara aktarılması finansal yeniliğin sürecini ifade etmektedir (Mollaahmetoğlu, 2016: 34). Her çalışmada finansal gelişmenin ekonomiye katkısı vurgulanmaktadır. Finansal sistemlerin gelişme seviyesini ölçmek için birtakım göstergeler kullanılmaktadır.

1.5.4.1.1. Miktar Göstergeleri

Finansal gelişme ve derinleşmenin geleneksel göstergelerinden olan miktar göstergeleri parasal ve kredi toplamlarına dayalı nicelik göstergelerinden oluşmaktadır. Miktar göstergeleri para arzı, sermaye piyasası unsurları ve kredi kullanımı başlıkları altında ele alınmaktadır (Lynch, 1996: 7).

- *Para Arzı:* Finansal gelişmenin değerlendirmesinde yaygın olarak kullanılan göstergedir. Para arzı denilince M1 (dar anlamda para arzı) ve M2 (geniş anlamda para arzı) tanımı yapılmaktadır. Normal şartlar altında finansal gelişmeyle birlikte M1 miktarının azalması beklenmektedir. Dolayısıyla M1/GSYH formülü sonucunda çıkan oranın artması finansal piyasaların gelişmediğini göstermektedir. M2/GSYH formülü ise kredi kullanımının kolaylığının derecesini ifade etmektedir (İnal, 2019: 15). Bu bağlamda bu oranın yüksek çıkması finansal gelişmeyi yansıtmaktadır.
- *Sermaye Piyasası Unsurları:* Sermaye piyasaları finansal sistemin unsurları içerisinde yer aldığından ötürü firmanın kredibilitesi sermaye piyasalarının gelişimine bağlıdır (İnal, 2019: 16). Firma sayıları ve bu firmaların piyasa içi etkinliği finansal gelişmenin göstergeleri arasında yerini almaktadır.
- *Kredi kullanımı:* Kredi hacmindeki genişleme finansal gelişmenin ekonomiye olumlu etkisi olarak bilinmektedir. Özel sektöre verilen kredilerin/GSYH oranı finansal gelişmişlik ölçütü olarak kullanılmaktadır.

1.5.4.1.2. Finansal Fiyatlar

Finansal sistemin gelişmesiyle fiyatlar piyasalar tarafından belirlenmektedir. Reel faiz oranı önemli bir piyasa fiyatını temsil etmekte ve finansal gelişmeye olumlu etki etmesi için pozitif ilerlemesi gerekmektedir. Zira, tasarrufların artışı reel faiz oranlarının artışına bağlı olmaktadır. Finansal piyasalarda gelişme göstermiş ülkelerde

reel faiz oranı, bu gelişmenin devamlılığı için değişen ekonomik durumlara karşı uyum sağlamak ve negatif bir orana dönüşmemektedir (Yetiz ve Şimşek, 2017: 12).

1.5.4.1.3. Yapısal Göstergeler

Yapısal göstergeler M2/M1 (geniş para arzının/dara para arzına oranı) ve finansal piyasalarda işlem görmüş varlıkların/GSYH'ya oranlarını içermektedir. M2/M1 oranı tasarruf sahiplerinin varlıklarını nasıl değerlendirdiği hakkında bilgi vermekte ve bu oranın yükselmesi finansal gelişmeyi göstermektedir (Çoltu, 2017: 39). Aynı şekilde piyasalarda işlem görmüş varlıkların GSYH'ya oranı ile finansal gelişme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

1.5.4.1.4. Değişim Maliyetleri

Finansal sistemde fon arz edenler ile fon talep edenleri bir araya getiren finansal aracılar mevcuttur. Genellikle finansal aracılık hizmetini bankalar yapmaktadır. Bu hizmetin maliyeti olan faiz, tasarruf sahiplerine ödenen faiz ile yatırım yapanlardan alınan faiz arasındaki farkı ifade etmektedir (İnal, 2019: 17). Bu doğrultuda finansal gelişmeyi amaçlayan finansal sistemlerin aracılık maliyetini düşük tutması gerekmektedir.

1.5.4.1.5. Ürün Çeşitliliği

Finansal piyasalardaki ürün çeşitliliği de finansal gelişmenin göstergelerinden biridir. Gelişen teknolojinin yarattığı imkânlar dâhilinde, serbest ekonomiye geçişle birlikte finansal gelişmeye bağlı olarak finansal araçların yelpazesi önemli ölçüde artmıştır. Tasarruf sahipleri finansal araç çeşitliliğinden yararlanmak isteyecek ve bu yönde daha fazla fon toplanacaktır. Böylece fonlar verimli alanlara aktarılacak ve ekonomiye olumlu etkisi olacaktır (Aydın, 2019: 40). Aynı zamanda finansal ürünlerin çeşitlendirilmesi sermaye piyasalarındaki çeşitliliği de artıracaktır.

1.6. Finansal Gelişme ve Yoksulluk Arasındaki İlişki

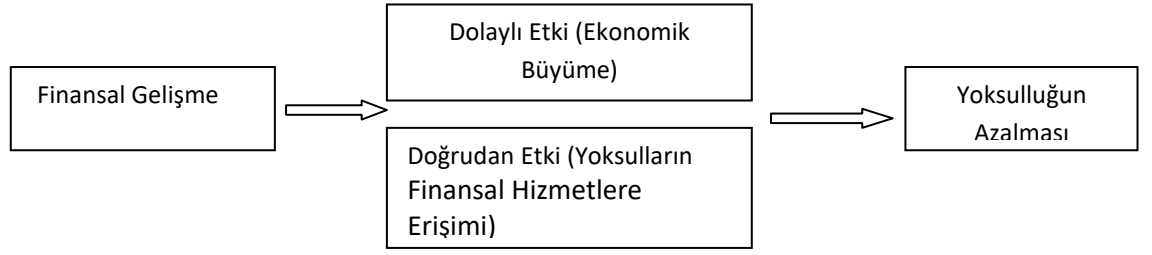
Yoksulluk her dönem olduğu gibi bugün de ciddi bir sorun olarak her ülkenin gündeminde yer almaktadır. Yoksullukla mücadele, tüm ülkeler ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için zor bir süreç olmaktadır. Dolayısıyla, yoksulluğu azaltıcı etkiye sahip bazı faktörler ile ilgili birçok çalışma mevcuttur. Yapılan çalışmalar finansal gelişmenin yoksulluk üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Destek

vd. (2017) tarafından Türkiye’de finansal gelişim ve gelir dağılımı ilişkisini incelemek adına 1977-2013 yılları arasındaki veriler kullanılarak ampirik bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda Türkiye’deki finansal gelişmenin, yoksul kesimin refah düzeyini uzun dönemde artırdığı görülmektedir.

Bir ülke gelişmiş bir finansal sisteme sahip ise bu ülkede ekonomik büyümede, istihdamda, kaynak veriminde artış gibi ekonomik iyileşmeler görülmektedir. Bunun yanında sosyal dengesizliklerin önlenmesinde rol oynamakta ve yoksulluğun azalmasına da yardımcı olmaktadır. Sürekli olarak araştırmalara konu olan ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisinin yanında, finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılması da neredeyse tüm ülke ekonomileri için ilgi odağı olmuştur (Ünsal, 2023: 91).

Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkide iki yönlü bir etki bulunmaktadır. Finansal gelişme bir yandan yoksulların finansal sisteme katılımlarını sağlayarak doğrudan yoksulluğa etki ederken, diğer yandan ekonomik büyümeyi etkileyerek dolaylı yoldan yoksulluğu azaltmaktadır (Claessens ve Feijen, 2006: 37). Finansal gelişme yoksulların finansal hizmetlere erişimini sağlayarak çeşitli şekillerde yoksulluğu azaltmaktadır. Öncelikle yoksullar finansal sistemde yer aldığı fonlara daha kolay ulaşmakta ve kredi gibi araçları kullanarak tüketimini artırabilmektedir. Öte yandan bilgi akışından kaynaklanan olumsuzlukları ve bu doğrultuda riskleri en aza indirebilmektedir (Bayar, 2017: 594). Finansal sistemlerin gelişimi ile yoksulların da yer aldığı birçok girişimciye fon sağlanmakta ve dağılımında iyileştirme yapılmaktadır. Aynı zamanda sermaye birikimine, tasarrufların gelire dönüşmesine ve gelirdeki artışa neden olmaktadır (Belen ve Karamelikli, 2016: 126-127).

Finansal gelişme ekonomik büyüme yoluyla ve çeşitli kanallar üzerinden yoksulluğu azaltmaktadır. Galor ve Tsiddon (1996)’dan aktaran Belen ve Karamelikli (2016: 126)’ ya göre ekonomik büyümeyle birlikte vasıfsız ile vasıflı çalışan bireyler arasındaki ücret farklılıkları azalma yönünde olacak ve bu durum da yoksulların lehine gerçekleşecektir. Diğer yandan artan ekonomik büyüme devletlerin yoksulların faydalandığı eğitim, sağlık, sosyal koruma gibi alanlara daha çok kaynak ayırmasına imkân vermekte ve böylece yoksul kesimin beşeri sermayeye yatırım yapması sağlanabilmektedir. Dolayısıyla hükümetler yoksullukla mücadelede ekonomik büyümeyi sağlayacak politikalara öncelik vermektedir. Bu doğrultuda finansal gelişmenin yoksulluğu azaltma kanalları şekil 1.5’de özetlenmiştir.

Kaynak: Claessens ve Feijen, 2007: 37.

Şekil 1.5: Finansal Gelişmenin Yoksulluğu Azaltma Yollar

Finansal gelişmenin getirdiği hizmetler sayesinde, yoksullar tasarruflarını eğitim ve yeni teknolojilere yatırma imkanına sahip iken, yoksulların varlıklarının işlevselliği artmaktadır. Aynı zamanda yoksullara finansman ihtiyacını karşılamada çeşitli kanallar sunmaktadır (Dhrifi, 2013: 156). Benzer şekilde, finansal sistem geliştikçe, resmi finansal kurumların kapasitesi de genişleyecek ve böylece gayri resmi kaynaklar da bu kurumlara yatırım yaparak kar elde edebileceklerdir. Benzer şekilde küçük kredilerin maliyetlerini azaltmak adına daha fazla kapasite fırsatı olacak ve rekabetçi ortam oluşacaktır (Ünsal, 2023: 92).

McKinnon (1974)'e göre çok fazla rezerv ihtiyacı, bankacılıkta mevcut olan faiz tavanı, birtakım kredi programları gibi faktörler finansal gelişmenin ilerlemesini engellemektedir. Bu kısıtlamalar yatırım kararları üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Finansman ihtiyacı açısından kısıtlı olan girişimciler, mevcut olan sınırlı varlığına veya iç-dış kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Bu durum gelir dağılımı üzerinde eşitsizliği artırmaktadır (Seven ve Coşkun, 2016: 39). Ancak, finansal gelişmeyle kredi programlarındaki kısıtlamalar azaltılmakta ve yoksul kesim de borçlanabilmektedir. Dolayısıyla, finansal sistemin gelişmesi ve olumsuz durumları ortadan kaldırmak için finansal sektörün yapısal dönüşüm sürecine girmesi gerekmektedir. Yapısal dönüşüm süreci finansal sektörün hem yurtiçi hem de yurtdışı kaynaklardan yararlanmasını ve kurumsal bir şekilde işlemlerini ifade etmektedir.

Ekonomik büyümenin her aşamasında finansal gelişme sermaye akışını sağlarken, toplam büyümeyi artırmakta ve bu yolla yoksul kesime yardım etmektedir. Finansal gelişmenin yoksullar üzerindeki etkisini belirleyen mekanizma ekonomik büyümenin seviyesidir. Genel olarak finansal piyasalara erişebilen sadece zengin kesim olmakta, fakat ekonomik büyüme ve finansal gelişme sayesinde diğer birçok kesim finansal piyasalara katılabilmekte ve bütün toplum çeşitli fırsatlardan yararlanabilmektedir (Beck vd., 2007: 3).

Teorik olarak finansal gelişme yoksulluğu doğrudan ve dolaylı olarak iki yoldan etkileyebilmektedir. Bundan ötürü tüm ülkeler politikalarını belirlerken bu durumları göz önünde bulundurmakta ve ona göre yol almaktadır.

Finansal gelişmenin yoksulluğun azalmasını sağlayan bazı mekanizmalarına karşı eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilere yakından bakıldığında, birincisi finansal sektördeki sınırlamalar ortadan kaldırıldığı zaman kısıtlı imkanlara sahip kesimin borçlanabilmesini ve finansal araçlar arasındaki rekabeti artırmaktadır. Bu durumun tasarrufların azalmasına neden olduğu görüşü yerini almaktadır (Manga, 2020: 68). İkincisi ise finansal serbestleşme sürecine neden olan gelir etkisinin ikame etkisinden daha fazla olması bireylerin tasarruflarından uzaklaşmasına sebep olmasıdır (Arestis ve Caner, 2005: 6). Üçüncüsü de finansal sektörün yapısal genişlemesinde, döviz piyasasını kapsayacak şekilde sermaye girişi olsa da bu durumun tasarruf ve gelirlere etkisinin geçici olduğu ifade edilmektedir (Manga, 2020: 68).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DE YOKSULLUK VE FİNANSAL GELİŞMENİN GÖRÜNÜMÜ

Gelişmekte olan Türkiye’de yoksulluk sorunu her dönem var olmakta ve bu yönde farklı politikalar uygulanmaktadır. İkinci bölümde Türkiye’de yoksulluk düzeyini incelemek adına çeşitli gruplar arasındaki yoksulluk verileri kullanılarak tablolar oluşturulmuştur. Türkiye’de gelir dağılımı, yoksullukla mücadelede kullanılan mekanizmalar bu bölümde ele alınmıştır.

Türkiye’de serbestleşme süreci birtakım gayretler sonucunda başlamıştır. Bu süreçte çeşitli düzenlemeler yapılmış ve politikalar belirlenmiştir. Bu bölümde Türkiye’de serbestleşme süreci ve finansal gelişmenin görünümü incelenmiştir.

2.1. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluk her ülkenin karşı karşıya kaldığı önemli bir sorun olmakla beraber çözülmesi gereken de önemli bir konudur. Bir yandan diğer yıllara göre günümüz şartlarında, insanların mal ve hizmetlere ulaşması daha kolay olmakta ve bireylerin gelirlerinde artışlar gözlemlenmektedir. Öte yandan ise hala temel ihtiyaçlarını karşılarken yoksulluğu derinden yaşayan bireyler çoğunlukta varlığını sürdürmektedir. Barınma, yeme, içme ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çeken bu bireyler, aynı zamanda sosyokültürel hizmetlere erişimde de birçok zorlukla karşılaşmaktadır (Ceren ve Erdem, 2018: 7).

Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye’de yoksulluk önemli bir konu olarak her dönem ülke gündeminde yer almaktadır. 1980’li yıllardan önce Türkiye’de yoksulluk, İkinci Dünya Savaşı’nın ve ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı olumsuzluklar sonucunda kendini göstermeye başlamıştır (Bilgiç, 2020: 63). Aynı zamanda Türkiye’de 1980 öncesinde ithal ikameci politikalar uygulanmaktaydı. İthal ikameci politikalar ile ithal edilecek ürünlerin ülke içinde üretilmesi sağlanmakta ve böylece yerli üretime teşvik amaçlanmaktaydı. Fakat 1970’lerin sonunda başlayan ve artarak devam eden birtakım ekonomik istikrarsızlıklar sonucunda yeni ekonomik politikalara ihtiyaç duyulmuştur.

1980'ler itibariyle ithal ikameci politikalar terk edilerek yapısal dönüşüm süreci başlamıştır. 1980 yılında 24 Ocak Kararları ile yeni bir ekonomik program uygulamaya konulmuş ve toplumsal yapıda da bir değişim görülmüştür (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 68). Bu yeni program çerçevesinde alınan kararlar; öncelikli olarak ihracatın artırılması, enflasyonun kontrol altında tutulması, yabancı sermayeyi özendirecek adımlar atılması yönünde olmuştur (Aydın, 2022: 60). Daha sonra 1994 ekonomik kriz ile birlikte işsizlikte ve enflasyonda artış, yüksek bütçe açığı ve kamu borcu görülmüştür. 2001 ve 2018 yılında yaşanan ekonomik krizler de Türkiye ekonomisinde yüksek enflasyon, işsizlik, bütçe açıkları gibi olumsuz gelişmelere sebep olmuş ve yoksulluğu derinden etkilemiştir. Ekonomik krizlerin yanında göçler, doğal afetler de Türkiye'de yoksulluk profilinin yön değiştirmesine neden olmuştur.

İşsizliğin artmasının, ekonomik küçülmenin yaşanmasının, neo-liberal politikaların uygulanmasının ve küreselleşme sürecinin devam etmesinin etkileri sonucunda, toplumsal kesimler arasındaki makas daha da açılmıştır. Böylece gelir dağılımında bozulma görülmüş ve zengin ile yoksul arasındaki fark artış göstermiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 68). Bu doğrultuda sınıf farklarının artmasının yoksulluğu görünür hale getiren bir gelişme olduğunu söylemek mümkündür. Zengin ile fakir arasındaki makas açıldıkça yoksulluğun etkileri artış eğilimi göstermektedir.

Yolsuzluk da Türkiye'de yoksulluğa neden olarak gösterilen bir faktördür. Yolsuzluk, kamu görevlilerinin verilen yetkiyi çıkarları doğrultusunda kullanması olarak tanımlanmaktadır. Yolsuzluk kayıt dışı ekonomiyi beslerken, gelir dağılımındaki adaletsizliğini de ileriki boyutlara taşımaktadır. Bu durumdan ötürü ekonomik kayıplara neden olan yolsuzluk, yoksullukla mücadele kapsamında ele alınmalıdır (Aydın, 2014: 10).

Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını ele alan çalışmalar incelenirken iki temel sorununun varlığından söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, yoksullukla ilgili çalışmalarda genelde tüketim ve gelir harcamalarına öncelik verilirken, insani gelişme göstergelerinin dikkate alınmamasıdır. İnsani gelişme göstergelerinden okur-yazar oranı, kişi başına düşen gelir, yaşam beklentisi gibi faktörlerin yoksulluk analizinde önemli bir yer tuttuğu vurgulanmaktadır (Kayalidere ve Şahin, 2014: 68). Bir diğer sorun ise farklı değişken ve sayısal veriler kullanılarak yapılan analizlerde farklı sonuçların ortaya çıkmasıdır. Böylece bu çıkan sonuçlar üzerine yorum yapmak bir hayli güçleşmektedir. Yoksulluk olgusunun karmaşık olması veya yoksulluk oranlarının verilmek istendiği boyutların farklı olması bu duruma sebep olabilmektedir (Kayalidere ve Şahin, 2014: 69).

İnsani gelişme göstergeleri yoksulluğun derinliğini daha net gösterebilmektedir. Her ne kadar paragrafın başında bahsettiğimiz sorunlarla karşılaşmamak adına bu tür göstergeler kullanılmak istense de her zaman net göstergelere ulaşmak mümkün değildir.

Çok sayıda uluslararası kuruluşun ülke bazında yoksulluk çalışmaları mevcuttur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler (BM) bu kuruluşlar arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından her yıl belirli endeksler kullanılarak ölçümler yapılmaktadır. UNDP tarafından 2022 yılında yayınlanan raporda, Türkiye'nin 2021 yılındaki İnsani Gelişme Endeksi (İGE) 0,838 olarak belirtilmiştir. İnsani Gelişme Endeksi, insani gelişmenin bilgiye ulaşım, sağlıklı ve uzun yaşam ve insana yaraşır bir yaşam standardı boyutlarını değerlendirmek için kullanılan bir ölçüm yöntemidir (UNDP, 2022). Türkiye'nin 1990-2021 yılları arasındaki İGE değeri 0,600'dan 0,838'e yükselerek artış yönünde eğilim göstermiştir.

Genelde Türkiye'de yoksullukla ilgili çalışmalar Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmaktadır. 2002 yılından itibaren TÜİK düzenli olarak "Yoksulluk Araştırması" anketleri yapmaktadır (Topgül, 2013: 285). Öte yandan yoksulluk verilerinin yeterli olmaması ve yoksulluk seviyesini belirlemede farklı yöntemlerin kullanılması, geçmişten günümüze Türkiye'deki yoksulluğun seyri hakkında analiz yapmayı zorlaştırmaktadır (Sarısoy ve Koç, 2010: 334). Bu kısıtlar altında bu bölümde TÜİK verileri kullanılarak Türkiye'de yoksulluğun boyutları ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Gelir ve yoksulluk hesaplamaları yapılırken hanehalkı büyüklüğü, gelirleri ve kompozisyonu göz önünde bulundurularak yapılır ve bu faktörler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine dönüştürülmektedir.

Tablo 2.1: Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı (% , 2013-2022)

Anket Yılı	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Gelir Referans Yılı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Medyan Gelirin % 40'ına Göre	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3	8,9	8,5	7,6
Medyan Gelirin %	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4

50'sine Göre										
Medyan Gelirin % 60'ına Göre	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9	21,3	21,6
Medyan Gelirin % 70'ına Göre	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5	29,0	28,7	29,3

Kaynak: TÜİK, 2023 Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri.

Tablo 2.1 incelendiğinde eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin % 50'sine göre 2022 yılında yoksulluk oranının % 14,4 olduğu görülmektedir. Medyan gelirinin % 60'ına göre hesaplanan yoksulluk oranı ise bir önceki yıla göre artarak % 21,6 olmuştur. Medyan gelirin yüzdeliği arttıkça belirlenen yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranları da artmaktadır.

2.1.1. Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk

Hane halkının büyüklüğü yoksulluk açısından belirleyici olmakta ve yoksulluğun düzeyi hakkında da bilgi vermektedir. Hane halkı büyüdükçe hane halkının yoksulluk seviyesi artmaktadır. Çünkü bir hanede birey sayısı çok olduğunda ve bir veya iki kişinin çalışması yeterli olmadığından yoksulluk büyük hane halklarında artmaktadır. Özellikle kalabalık hanede yaşayan bireyler yoksulluğu diğer bireylere göre daha fazla hissetmektedir. Buradan hareketle aşağıdaki tabloda Türkiye’de 2014 ile 2022 yılları arasında hane halkı tipine göre yoksulluk oranları gösterilmektedir.

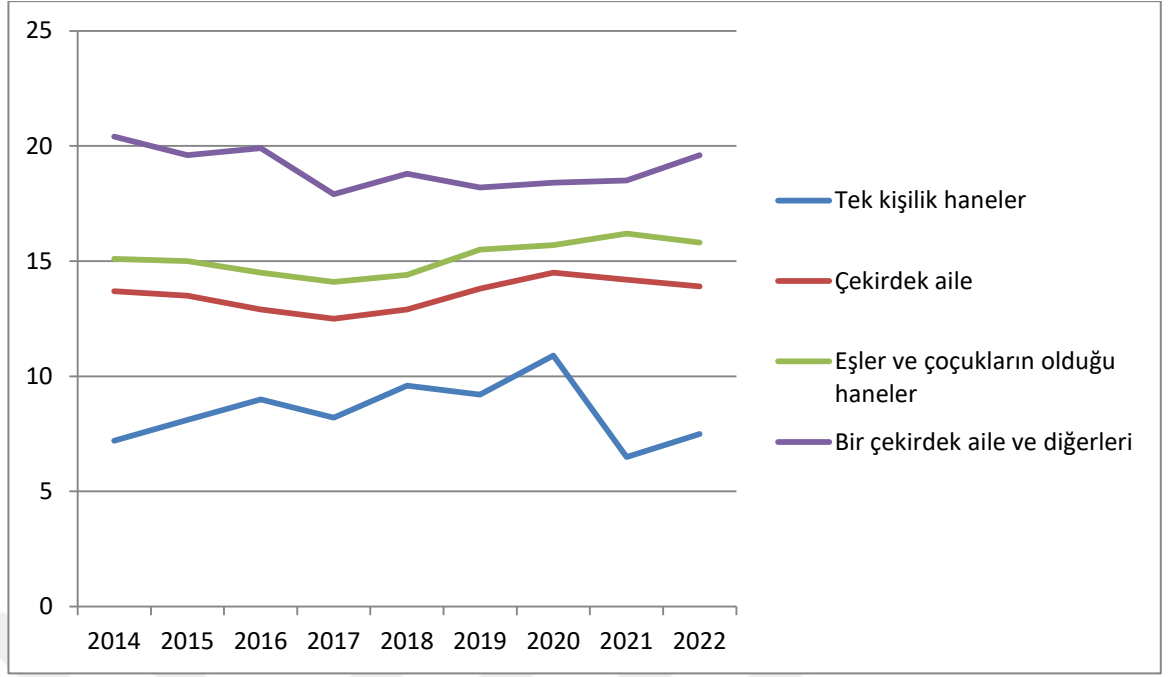
Tablo 2.2: Türkiye’de Hane Halkı Tipine Göre Yoksulluk Oranları (% , 2014-2022)

Yoksulluk Oranı (%)									
Hanehalkı Tipi	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Tek kişilik hane halkı	7,2	8,1	9,0	8,2	9,6	9,2	10,9	6,5	7,5

Tek çekirdekten oluşan hanehalkı	13,7	13,5	12,9	12,5	12,9	13,8	14,5	14,2	13,9
Eşler ve çocuklardan oluşan aile	15,1	15,0	14,5	14,1	14,4	15,5	15,7	16,2	15,8
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	12,3	12,0	10,8	10,8	12,0	11,3	13,2	11,9	11,7
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	20,4	19,6	19,9	17,9	18,8	18,2	18,4	18,5	19,6
Toplam	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4

Kaynak: TÜİK, 2023 Yoksulluk çalışması sonuçları

Tablo 2.2'ye bakıldığı zaman Türkiye'de 2022 yılında hane halklarının % 14,4'nün yoksul olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda hane halkı tipine göre tek kişilik hane halklarında yoksulluk oranı % 7,5 iken eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek ailede bu oran % 15,8'dir. En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halklarında % 19,6 oranı hane halkı genişledikçe yoksulluk oranının da arttığını göstermektedir.

Kaynak: Tablo 2.2’deki veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 2.1: Türkiye’de Hane Halkı Tiplerinin Yıllara Göre Yoksulluk Oranları (%)

Şekil 2.1’de görüldüğü üzere yoksulluk oranlarında keskin bir düşüş tek kişilik hanelerde 2021 yılında olmuştur. Genel olarak 2022 yılında, tek kişilik ve bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanelerde yoksulluk oranında artış olmuştur. Diğer iki hane halkı grubunda ise düşük oranda bir azalış görülmüştür.

Tablo 2.3: Türkiye’de Hane Halkı Tipine Göre Yoksul Sayısı (2014-2022)

Yoksul Sayısı (Bin Kişi)									
Hanehalkı Tipi	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Tek kişilik hane halkı	212	251	297	290	360	373	485	313	382
Tek çekirdekten oluşan hanehalkı	7 359	7 395	7 146	7 259	7 612	8 173	8 881	9 005	8 925

Eşler ve çocuklardan oluşan aile	6 599	6 625	6 483	6 554	6 786	7 339	7 738	8 164	7 991
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	424	418	378	406	476	454	536	543	564
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	3 711	3 505	3 513	2 978	3 060	3 009	2 821	2 539	2 580
Toplam	11332	11219	11026	10622	11091	11641	12267	11936	12000

Kaynak: TÜİK, 2023 Yoksulluk çalışması sonuçları.

Tablo 2.3’de Türkiye’de 2014 ile 2022 yılları arasındaki yoksul sayıları gösterilmiştir. Bu tabloya göre 2022 yılında tek kişilik bir hanede yoksul sayısı 382 bin kişidir. Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek ailede ise yoksul sayısı 564 bin kişidir. Diğer hanelerin yoksul sayılarına bakıldığında zaman, hane halkı büyüdükçe yoksul sayılarının da arttığını görmek mümkündür.

2.1.2. Yerleşim Alanlarına Göre Yoksulluk (Kırsal-Kentsel Yoksulluk)

Yoksulluk yerleşim alanlarına göre farklılık göstermekte ve bu yüzden kent ve kır yoksulluğu kavramları ortaya çıkmaktadır. Kırsal yoksulluğun temelini, tarımsal üretimi sağlayacak herhangi bir toprağın olmaması ve ucuz işgücü oluşturmaktadır (Topgül, 2013: 282). Sanayi, hizmet vb. sektörlerin ön plana çıkması ile birlikte tarım sektörü zayıflamış ve kırsal yoksulluk daha görünür bir hale gelmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kırsal yoksulluk kavramını 1979 yılından itibaren incelemeye başlamıştır. ILO’ya göre kırsal yoksulluk, kırsal alanda ortaya çıkan gizli veya açık işsizlik sebebiyle ortaya çıkan gelir kaybı nedeniyle yaşanan derin bir yoksullaşma sürecidir (DPT, 2001:105).

Kentsel yoksulluğu ortaya çıkaran etmenlerden biri, kırsal alanda gelir kaybı ve geçim sıkıntısı yaşayan kitlelerin kente göç etmesidir. Gelişen teknolojiyle birlikte kırsal alanda işgücü talebi azalması sonucunda ve sağlık, eğitim, istihdam gibi fırsatlardan yararlanmak için de köyden kente göç hız kazanmıştır (Ceyhan, 2016: 57). Bunun sonucunda kentlerde sosyal ve gelir eşitsizlikleri ön plana çıkmıştır (Topgöl, 2013: 282). Aynı zamanda kentsel yoksulluk, kentlerde yaşayan nüfusun asgari geçim düzeyini sağlayacak fırsatlara sahip olamama durumu olarak ifade edilmektedir (Yaşar ve Taşar, 2019: 127).

Kentsel alanlarda yaşayan yoksul kesimin kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha fazla kamusal fırsatlardan yararlanması, kırsal alandaki yoksulluğun derinliğini görünür kılmıştır (Yaşar ve Taşar, 2019: 127). Diğer yandan kentlerde kayıt dışı ekonomi, işsizlik, alt yapı hizmetlerinin yetersizliği gibi sorunlar baş göstermiştir. Kentsel yoksulluğa sadece kırsal alandaki sıkıntıları sebep göstermek doğru değil, ülkedeki ekonomik istikrarsızlık ve doğru politikaların uygulanmaması gibi dinamikler de neden olmaktadır.

2.1.3. Fertlerin İktisadi Faaliyetlerine Göre Yoksulluk

Bireyler iktisadi faaliyetleri sonucunda bir gelir elde etmektedirler. Yani belirli bir ücret karşılığında bu faaliyet içerisinde yer almaktadır. Burada yoksulluk düzeyini belirleyen nokta, bireylerin herhangi bir iş ve sosyal güvenceye sahip olmaması veya düşük ücret karşılığında çalışmasıdır. Bu sebeple Türkiye’de yoksulluk boyutunu incelemek adına fertlerin iktisadi faaliyetlerine göre eski yoksulluk verilerine bakıldığında, en yüksek yoksulluk oranına sahip kesim yevmiyeli çalışanlarken en düşük oranın işverenlerde olduğu görülmektedir. (Yılmaz, 2014: 92).

Kır ve kent yoksulluğunu ele alırken tarım sektöründeki sıkıntıların, bireylerin diğer sektörlerde yer almasına sebep olduğu belirtilmiştir.

2.1.4. Hane Halkının Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk

Bireylerin yoksulluğunu belirleyen unsurlar arasında eğitim durumu ve cinsiyet farklılaştırılması gibi faktörler yer almaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte nitelikli işlerde çalışabilen bireylerin düzenli bir gelir artışına sahip olması, yoksulluğu azaltıcı bir etkiye bulunmaktadır (Zanbak, 2020: 34). Diğer yandan eğitim seviyesinin düşük olması bireyin geçici işlerde ve düşük ücret karşılığında çalışmasına neden olmakta ve böylece birey yoksulluğa doğru sürüklenmektedir (Bilgiç, 2020: 78).

Kadın ve erkekler yoksulluğu farklı biçimde yaşamakta ve yoksulluktan farklı bir biçimde etkilenmektedir. Toplumda var olan kadın ve erkek arasındaki yapısal eşitsizlikler bu farklılığı ortaya koymaktadır (TEPAV, 2009: 2). Eğitim düzeyi kadın yoksulluğu üzerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye’de kadınların eğitime katılımı sürecinde yıllardır süregelen sıkıntılara rağmen kadınlar eğitim imkânlarından yararlanabilmektedir.

Tablo 2.4: Türkiye’de Hane Halkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranı (% , 2014-2022)

Eğitim Durumu	Yoksulluk Oranı (%)								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Okur-yazar olmayan	27,7	27,2	26,2	25,4	27,5	26,1	26,7	24,1	27,7
Bir okul bitirmeyen	25,1	23,7	24,1	21,7	23,6	22,4	25,7	24,4	24,4
Lise altı eğitilmiş	12,5	12,8	12,5	11,7	12,1	13,4	14,0	13,8	13,8
Lise ve dengi okul	5,7	5,6	6,2	5,5	5,8	6,9	8,3	7,5	7,8
Yükseköğretim	1,3	1,6	1,7	1,5	2,2	2,5	3,2	2,5	2,6

Kaynak: TÜİK.

Tablo 2.4’te eğitim durumuna göre yoksulluk oranları gösterilmektedir. 2014 yılından 2017 yılına kadar okur-yazar olmayanların yoksulluk oranı azalma yönünde ilerlerken 2022 yılında tekrar bir artış görülmüştür. Yoksulluk oranının en düşük olduğu eğitim seviyesi sırasıyla yükseköğretim ve lise ve dengi okuldur. Bu tablo eğitim düzeyinin her koşulda önemli bir faktör olduğunu ve yoksulluğun eğitimle de azaltılabileceğini ortaya koymaktadır.

2.2. Türkiye’de Gelir Dağılımı

Bir toplumda fırsatların kesimler arasında dengesiz dağılımı, yoksulluk ve eşitsizliğin yönünü belirlemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim, sağlık, işsizlik ödeneği gibi kamu hizmetleri asgari seviyede sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu tür ülkelerin

gündeminde yoksulluğu ve ekonomik eşitsizliği azaltma yer almaktadır (Akyol, 2018: 220).

Gelir dağılımı, belirli dönemler içerisinde elde edilen toplam gelirin bir ülkedeki gruplar ve bireyler arasında bölüşümünü ifade etmektedir. Bir ülke ekonomisinde yaratılan milli gelirin bireyler arasında bölüşümü ise kişisel gelir dağılımı olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2014: 77). Gelir dağılımında eşitlik ve sosyal adalet kavramları ön plana çıkmakta ve bunlar üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır.

Gelir dağılımının dengesiz olduğu ülkelerin yoksulluğu artmaktadır ve yoksulluk bu yönde şekil almaktadır. Buradan hareketle yoksulluğun gelir dağılımı ile doğrudan bir bağlantı içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Yoksulluk gelir dağılımının ekonomik yönünü ortaya koymaktadır. Aynı zamanda gelir dağılımının adaletsiz olduğu toplumlarda sosyal barıştan bahsetmek pek de mümkün değildir (Yılmaz, 2014: 78). Zira, zor şartlar altında yaşam mücadelesi veren kesim ile rahat yaşam sürdürüp bolluk içinde olan kesimin bir arada yaşaması toplumda çatışmaya ve huzursuzluğa neden olmaktadır (Şahin, 2006: 570).

Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişki gelir dağılımı üzerinden de ele alınabilmektedir. Finansal gelişmenin başladığı ilk zamanlarda, yoksulların tasarrufları diğer kesimlere göre daha az olmakta ve böylece kaynak birikimi yavaş ilerlemektedir (Manga, 2020: 67). Fakat finansal sistemin tam anlamıyla iyileştirilmesi ve hizmet maliyetinin düşmesiyle, her kesimin kaynak birikimi ve kaynaklara ulaşımı daha kolay olmaktadır. Bu gelişmiş finansal yapı ile beraber gelir dağılımında denge sağlanarak kesimler arasındaki eşitsizlik azalmaktadır. Gelir dağılımı ile finansal gelişme arasındaki bu ilişki ters U olarak sembolize edilmektedir (Greenwood ve Jovanovic, 1990: 1080).

Türkiye’de gelir dağılımı analizi yapılırken kullanılan yöntemlerden bir tanesi, nüfusun yüzde yirmilik dilimlere ayrılması sonucu bu dilimlere düşen gelir paylarının saptanmasıdır (Güçlü ve Bilen, 1995: 160). Burada, tüm bireyler eşit yüzdelik paylara bölünür ve bu bölünen yüzdelik dilimler en az olandan en çok olana doğru sıralanarak gelir eşitsizliğinin incelenmesinin analizini kolaylaştırmaktadır.

Tablo 2.5: Türkiye’de Sıralı % 20’lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (% , 2013-2022)

Nüfus Dilimleri	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İlk %20 (En Düşük)	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	6,0

İkinci %20	10,7	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	10,4
Üçüncü %20	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	14,7
Dördüncü %20	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	20,9
Son %20 (En Yüksek)	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	48,0

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri

Tablo 2.5'e göre gelir gruplarından ilk %20'lik dilim; 2013 yılında milli gelirin % 6,1'ni almakta iken bu oran 2022 yılında % 6'ya düşmüştür. Aynı şekilde 2013 yılında ilk % 20'lik dilime göre daha iyi refah düzeyine sahip ikinci % 20'lik dilim ise gelirin % 10,7'sini almış ve 2022 yılında da 0,32 puan azalmıştır. Üçüncü ve dördüncü dilimleri incelediğimiz zaman artış ve azalışlar görülmektedir. Asıl dikkat çekilmesi gereken son %20'lik dilime bakıldığında 2013 yılında milli gelirin % 46,6'sını alıyor iken 2022 yılında bu oran neredeyse % 50'sini alacak şekilde % 48 olmuştur. Tablo 2.5 verilerine göre en büyük değişim son dilimde görülmekte ve gelir dağılımındaki eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

Gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçülmesi adına en çok kullanılan bir diğer yöntem ise Gini Katsayısı'dır. Bu katsayı gelir dağılımının ne kadar adaletli olduğunu temsil etmektedir. Türkiye Gini Katsayısı verileri Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo 2.6: Türkiye'de Gini Katsayısı 2013-2022

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Gini Katsayısı	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410	0,401	0,415

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri

Gini katsayısında, veriler sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği bire yaklaştığında ise gelir dağılımındaki eşitsizliği göstermektedir. Buradan hareketle Tablo 2.6'da görüldüğü üzere Türkiye'de 2013-2022 yılları arasında Gini katsayısında 0,015 puanlık bir artış olmuştur. Böylece gelir dağılımının adil olup olmaması konusunda büyük değişiklikler yaşandığını söylemek mümkün değildir.

2.3. Türkiye' de Yoksullukla Mücadele

Bir ülkede yoksulluk var olduğu sürece yoksullukla mücadele de devam etmekte ve yoksulluk olgusu göz ardı edilmemektedir. Uluslararası kuruluşlar, siyasi, ekonomik ve

sivil toplum örgütleri gibi unsurlar bu mücadele içerisinde yer almaktadır. Öncelikle yoksulluk sorunu sadece gelir yetersizliğine bağlanmıştı, fakat daha sonra kültürel ve sosyal alandaki yetersizliklerin de yoksulluğa neden olduğu düşünülmüştür (Bilgiç, 2020: 82). Bu doğrultuda yoksullukla mücadelede temel nokta yapısal sorunların üzerinde durulması ve seçici ve kısmi yardımlardan uzak durulmasıdır.

Yoksullukla mücadelede etkin rol oynayan aktör devletlerdir. Burada devlet, karar alma yetkisine sahip ve yoksullukla ilgili politikaların finansmanını sağlayabilmektedir (Bilgiç, 2020: 83). Meytiogulları (2019: 73) devletin sosyal yardımlar yoluyla yoksullukla mücadelesini yoksulluğu yönetmek olarak ifade etmektedir. Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlar gelir yetersizliğinde gelire katkı sağlarken yoksulluğu tamamen bitirme noktasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Etkin bir mücadele bireylerin yapabilirliklerinin artırılması ile sağlanmaktadır.

Bireylerin rahat bir yaşam sürdürmelerini sağlayan etkin politikalar ile refah düzeyi artmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de güçlü sosyal politikalar belirlenmeli ve bu yönde bir yol alınmalıdır. “Yönetişim” yoksullukla mücadele politikaları içerisinde dikkat çeken bir kavram olarak yer almaktadır. Yönetişim kavramı, devletin bir yandan kamu hizmeti sunarken diğer yandan gönüllü kuruluşlara ve özel sektöre destek vermesi ile yoksulluğa birlikte çözüm bulmasıdır (Buğra, 2013: 222). Bu doğrultuda devlet güvenlik, adalet gibi hizmetleri sunarken bireylerin sağlık, eğitim, sosyal sigortalar gibi hizmetlerden yararlanmasını özel sektör yoluyla sağlamaktadır. Böylece devletin sorumluluklarının bir kısmı piyasaya devredilmekte ve piyasa dostu bir devlet anlayışı ortaya çıkmaktadır (Meytiogulları, 2019: 74). Eğitim alanında özel okul ücretlerini devletin bir kısmını karşılaması, bireysel emeklilik sigortası, sağlık sigortaları gibi uygulamalar piyasa dostu anlayışa örnek gösterilmektedir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) de altyapı, sanayi, sağlık, ulaştırma sektörlerini kapsayan, daha birçok hizmete öncülük eden ve yoksullukla mücadelede önemli yer tutan bir projedir.

2.3.1. Türkiye’ de Yoksullukla Mücadele Politikaları

Türkiye’de 1980’li yıllar itibariyle yaşanan değişim süreciyle birlikte ekonomi yeni bir şekil almıştır. 24 Ocak Kararları’yla birlikte ihracata dayalı ekonomi modeline geçilmiş ve neo-liberal politikalar benimsenmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda gelir dağılımı dengesiz bir hal almaya başlamış ve zengin ile fakir kesim arasındaki fark gittikçe artmıştır (Günel, 2019: 75).

Yoksullukla mücadele politikaları belirlenirken, bireyleri yoksulluğun yarattığı olumsuzluklar karşısında korumaya öncelik verilmektedir. Kredi, nakit, yemek yardımları yapılarak ve daha birçok alanda destek sağlanarak bu olumsuzluklar minimum seviyeye indirilmeye çalışılmıştır. Bu başlık altında yoksullukla mücadelede hangi politikaların uygulandığı ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.3.1.1. İstihdam Politikaları

İşsizlik, yoksulluğu doğrudan etkilemekte ve işsizliğin artışıyla birlikte yoksulluk da artma eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla, işsizliği önleyecek politikalar ile yoksulluğu da azaltmak mümkündür.

İşsizlik ile yoksulluğa karşı uygulanan politikalar arasında en etkin olanı istihdam politikalarıdır. Zira, bu aşamada işsiz bireylere iş imkanı sunmak çok önemli olmaktadır. İstihdam politikaları aktif ve pasif olmak üzere iki çatı altında incelenmektedir. İşsizlik sigortası ve işsizlik yardımları, belirli bir süre için işsiz bireyi koruduğundan pasif istihdam politikaları içinde yer almaktadır (Günel, 2019: 85). Aktif politikalar ise doğrudan iş yaratma programlarını kapsamaktadır. Bu programlar ile özellikle gençlere ve kadınlara, bilgi ve yeteneklerini artıracak her türlü program sunulmakta ve bu kesim girişimciliğe teşvik edilmektedir.

İş Kurumu (İŞKUR) iş arayan bireylere niteliklerine uygun iş bulmada aracılık etmekte ve işe yerleştirme hizmeti sağlamaktadır. İŞKUR 2022 yılında 1.395.659 kişiye işe yerleştirme hizmetinde bulunmuştur (İŞKUR 2022 Faaliyet Raporu, 2023: 52). Aynı zamanda İŞKUR işsiz bireylerin mesleki bilgilerini geliştirmek ve onları istihdama kazandırmak amacıyla işbaşı programları ve mesleki eğitim kursları düzenlemektedir.

Tablo 2.7: Türkiye’de Kurs ve Programlardan Yararlanan Kişilerin Sayıları (2022)

Kurs/Program Türü	Kurs/Program Sayısı	Katılımcı Sayısı		
		Erkek	Kadın	Toplam
Mesleki Eğitim Kursu	514	4.995	5.768	10.763
İşbaşı Eğitim Programı	40.332	77.360	78.996	156.356
Genel Toplam	40.846	82.355	84.764	167.119

Kaynak: İŞKUR 2022 Faaliyet Raporu, 2023: 58.

Tablo 2.7’de görüldüğü üzere 2022 yılında İŞKUR tarafından toplam 40.846 kurs/program açılmış ve 167.119 kişi de bu programlara katılmıştır. İşbaşı eğitim programlarının sayısı mesleki eğitim kurs sayısından oldukça fazladır.

2.3.1.2. Kayıt Dışı İstihdam ile Mücadele Politikaları

Kayıt dışı istihdam, işsizlik ve yoksulluk kavramları birbiriyle bağlantılı olmakta ve birbirini etkilemektedir. İşsizliğin artış göstermesiyle birlikte, bireyler kayıt dışı sektöre yönelmekte ve kayıt dışı istihdam oranı da yükselmektedir. İşsizliği azaltma yoluna gidildiğinde kayıt dışı istihdamda da azalma olacaktır (Kamalıoğlu, 2014: 186).

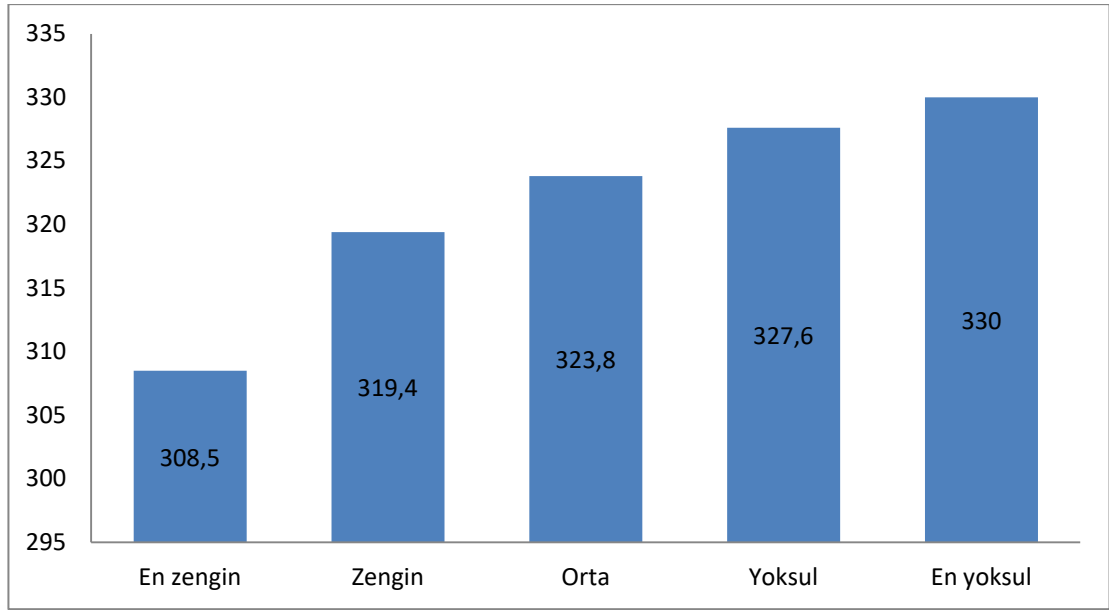
Kayıt dışı sektörün ön plana çıkmasına neden olan birçok faktör vardır. Gelirin dengesiz dağılımı sonucu yoksulluk artışı, işsizlik, çalışanlardan alınan yüksek vergi ve yeterli denetimin olmaması gibi faktörleri sıralamak mümkündür (Kalaycı ve Kaan, 2017: 19). Formel (kayıtlı, resmi) sektörde iş arayan birey belirli bir süre sonra iş ihtiyacından ötürü enformel (Kayıt dışı) sektöre kayacak ve bu sektörde yer bulmaya çalışacaktır. Ayrıca gelir dağılımının adil bir şekilde olmadığı gibi vergi oranları da adaletsiz bir şekilde dağılmaktadır. Formel sektörde çalışan bir bireyin aldığı ücret yüksek vergi oranları karşısında yetersiz kalmakta ve bu durum bireyi kayıt dışı çalışmaya yöneltmektedir.

Türkiye’de kayıt dışılığın azaltılması amacıyla 2006 yılında Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi uygulamaya konulmuştur. Aynı zamanda denetimi etkin sağlamak adına taşra birimlerinde “Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Servisi” kurulmuştur. E-devlet uygulamasıyla da sigorta hizmetlerine erişim daha kolay olmuştur (Günel, 2019: 78).

2.3.1.3. Enflasyon ile Mücadele Politikaları

Enflasyon, bir ekonomide mal ve hizmet fiyatlarının sürekli artış göstermesi olarak ifade edilmektedir. Fiyat istikrarını sağlamak ve enflasyonu kontrol etmek için Merkez Bankası çeşitli müdahalelerde bulunabilmektedir.

Düşük gelire sahip gruplar enflasyondan olumsuz etkilenmektedir. Enflasyonun artış gösterdiği bir yerde bir yandan satın alma gücünü koruyabilen grup varlığını sürdürürken diğer yandan düşük ya da sabit gelire sahip grup olumsuz sonuçlar ile karşı karşıya kalmaktadır (Bozma, 2020: 977). Enflasyonist ortamda sabit ücret karşılığı çalışan bireyin satın alma gücü düşerken, değişebilen gelir elde eden işletmeci, serbest meslek sahipleri gibi meslek grupları bu ortamdan fazla zarar görmemektedir. Böylece, adaletsiz gelir dağılımı varlığını göstermektedir (Dişbudak ve Süslü, 2007: 5).

Kaynak: Gürsel ve Kavuncu, 2017: 2.

Şekil 2.2: Harcama Gruplarına Göre Fiyat Endeksleri, Mayıs 2017 (%) (2003=100)

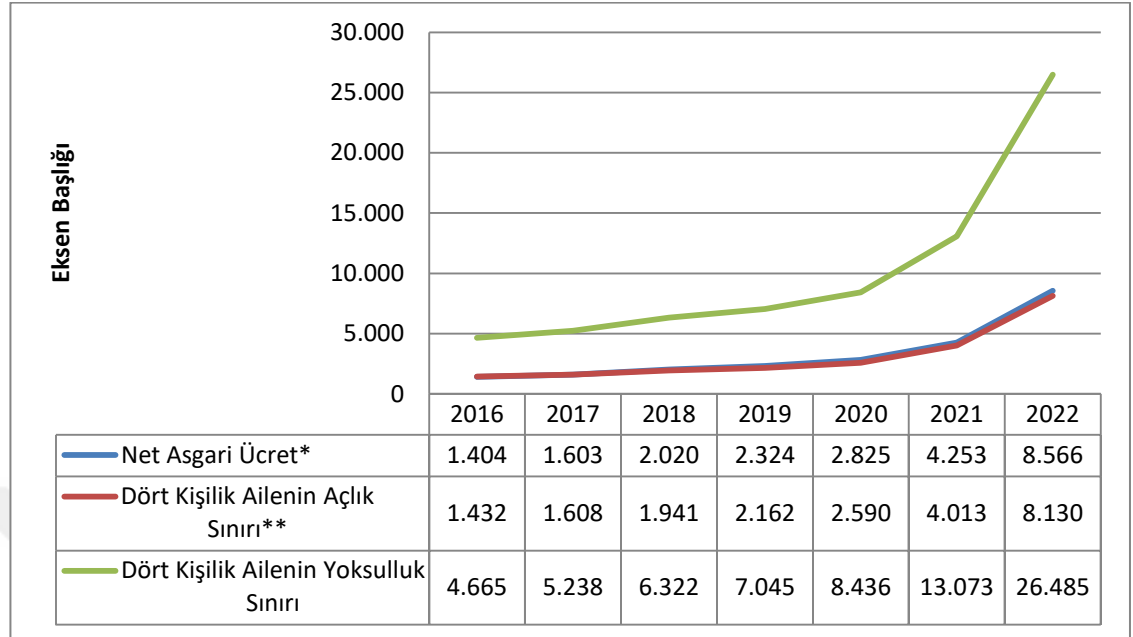
Şekil 2.2’de sıralı % 20’lik grupların ortalama tüketim sepetindeki harcama kalemlerinin ağırlıkları ve bu kalemlerin fiyat endeksleri kullanılarak her grubun tüketici fiyat endeksleri (TÜFE) hesaplanmıştır. Ayrıca 2003 yılı baz alınarak hesaplama yapılmıştır. 2017 Mayıs ayı itibariyle en zengin % 20’lik grupta TÜFE 308,5 iken en yoksul % 20’lik grupta TÜFE 330 yükselmiştir. Bu doğrultuda 2003 yılından itibaren yoksul kesimin tüketim sepetinin değeri, zengin kesimin tüketim sepeti değerinden daha fazla olduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla, yoksul grubu gelirlerinin büyük kısmını gıda, barınma gibi temel ihtiyaçlara ayırırken zengin grup ise gelirinin daha az bir kısmını bu ihtiyaçlara ayırmaktadır (Gürsel ve Kavuncu, 2017: 3).

2.3.1.4. Asgari Ücret Uygulaması

Asgari ücret, emek piyasasında devletin belirlediği taban ücret altında işverenlerin ödeme yapmaması uygulamasıdır. Bu uygulama ile gelir dağılımındaki eşitsizliği en aza indirme ve yoksulluğun ortaya çıkardığı olumsuzlukları önleme amaçlanmaktadır.

Sendikalar, işçilerin haklarını korumak ve iyileştirmek adına oluşturulan birliklerdir. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) tarafından düzenli bir şekilde açlık ve yoksulluk sınırı araştırması yapılmaktadır. Açlık sınırı, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenebilmesi için aylık gerekli olan gıda harcaması tutarını ifade etmektedir. Yoksulluk sınırı ise gıda harcamasının yanında konut, ulaşım,

giyim, sağlık, eğitim vb. ihtiyaçlar için yapılması gerekli diğer aylık harcamalarının toplam tutarı olarak tanımlanmaktadır (TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 2023: 1).

*Yılın son altı aylık asgari ücreti veri olarak alınmıştır.

** Dört kişilik ailenin açlık ve yoksulluk sınırı verileri Aralık aylarına ait olmaktadır.

Kaynak: TÜRK-İŞ Haber Bültenleri ve Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Şekil 2.3: Türkiye’de Asgari Ücret, Açlık ve Yoksulluk Sınırı

Şekil 2.3’e bakıldığında 2016-2022 yılları arasında, asgari ücretin sürekli olarak dört kişilik ailenin yoksulluk sınırının altında ilerlediği görülmektedir. Asgari ücret ile dört kişilik ailenin açlık sınırı arasında ise büyük bir fark bulunmamaktadır. Açlık ve yoksulluk sınırı ile asgari ücret arasındaki fark, asgari ücret ile geçinen ailelerin yaşadığı sıkıntıları gözler önüne sermektedir. Bu durumda olan aileler gıda harcamalarının bir kısmını yapmak zorunda kalacaklardır.

Yoksulluk sınırı, bir ailenin elde etmesi gereken toplam gelirin alt sınırını belirleyen gösterge olmaktadır. Dolayısıyla, yoksulluk sınırı tutarı bir insanın refah içinde ve insan onuruna yakışır bir şekilde yaşaması için gerekli olan ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan ücret düzeyidir (Günel, 2019: 80).

2.3.1.5. Eğitim

Eğitimin toplumdaki önemini her açıdan ele almak mümkündür. Eğitim seviyesi yükseldikçe hem toplumsal hem de bireysel anlamda olumlu etkiler görülmektedir. Belirli bir eğitim görmüş işsiz bireyin iş arama sürecinin kolaylaşması, yaşam kalitesinde artışların olması eğitimin bireysel anlamdaki etkilerindendir. Toplumsal açıdan etkileri

arasında da nitelikli işgücünün ekonomiye ve üretim teknolojisine kazandırdıkları yer almaktadır (Çalışkan, 2007: 285).

Çalışan bireylerin düşük gelire sahip olmasının daha önce bahsedilen gelir dağılımındaki eşitsizlik, hükümetin uyguladığı yanlış politikalar gibi nedenlerin yanında iki sebep daha mevcuttur. Bunlardan bir tanesi kişinin katma değeri yüksek olan üretimine başkasının sahip olmasıdır. Bu sorun için bölüşüm ilişkilerinin tekrar gözden geçirilmesi gerekir. Bir diğer neden ise bireyin verimliliğinin yüksek olmamasıdır. Birey yeterli beşerî sermaye donanımına sahip olmadığında nitelikte ve verimlilikte aksaklıklar yaşamaktadır. Beşerî sermaye sorunu ancak yüksek eğitim seviyesiyle çözülmektedir. Yenilenen ve değişen ülke ekonomilerinde vasıflı çalışan olarak yer almak eğitim ile mümkün olmaktadır (Akat, 2005: 2) Böylece, eğitimin yoksulluk üzerindeki etkisi yadsınamaz bir durumdur.

2.3.1.6. Sosyal Güvenlik Politikası

Sosyal güvenlik kavramı, insan iradesinden bağımsız olarak ortaya çıkan işsizlik, ölüm, hastalık, yaşlılık gibi durumlara karşı devletin güvence sağladığı hizmet olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, gelir kaybına uğrayan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olan ve muhtaç duruma düşmemesini amaçlayan bir sistemdir (Şahin ve Ahlatcı, 2021: 308).

İnsanlar yaşamları boyunca birçok sosyal, fiziksel ve ekonomik risk ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan olumsuzlukları en aza indirme ve mevcut durumun iyileştirilmesi sosyal güvenlik sisteminde önem kazanmaktadır (Talas, 1997: 398). Bu sistemin insan yaşamının mutlu ve huzurlu olması için bir ihtiyaç niteliğinde ve yoksulluğu azaltma yönünde de uygun bir politikadır.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi üçlü yapı şeklindeydi: memurlar emekli sandığı sistemini kullanırken işçiler de Sosyal Sigortalar Kurumu’na bağlıydı. Bağ-Kur’da esnaf ve küçük sanatkârı kapsamaktaydı. Daha sonra 2006 yılında bu üçlü yapı Sosyal Güvenlik Kurumu adı altında birleştirilmiştir. Sosyal güvenlik alanında yapılan bir diğer yenilik genel sağlık sigortası (GSS)’dir. Bu uygulama ile tüm nüfus sağlık güvencesine sahip olmuştur (Şener, 2010: 9).

Türkiye’de yoksullukla mücadelenin tam anlamıyla etkin olabilmesi için sosyal güvenlik kapsamına tüm toplum alınmalıdır. Kayıt dışı sektörde çalışanların tespit edilmesi

ve sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınması bu noktada önemli bir adımdır. Bu adımın doğru ilerlemesi halinde sisteme kaynak girişi de sağlanacaktır.

2.3.1.7. Maliye Politikası

Maliye politikası kamu giderleri, borçlanma, vergi politikalarını kapsamakta ve yoksulluğun giderilmesinde de uygulanabilmektedir. Maliye politikası, genişletici ve daraltıcı maliye politikası olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir. Genişletici maliye politikasında vergi oranları düşürülmekte ve kamu harcamalarında da artışa gidilmektedir. Daraltıcı maliye politikasında ise tam tersi bir uygulama vardır; vergiler yükseltilir ve kamu harcamalarında kısıtlamalara gidilir.

Maliye politikasının önemli araçlarından bir tanesi vergilerdir. Vergiler özel tüketim vergisi, katma değer vergisi, kurumlar vergisi, gelir vergisi gibi alt başlıklara ayrılmaktadır. Aynı zamanda tahsilât açısından da dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

Doğrudan alınan vergilerden gelir vergisi, kişilerin gelirlerine göre alınmaktadır. Artan oranlı gelir vergisi uygulaması ile tahsilât işlemi yapılmaktadır. Bu vergi uygulamasında, elde edilen gelir oranı arttıkça ödenmesi gereken vergi oranı da artmaktadır (Günel, 2019: 87). Bu şekilde, kazanılan gelire göre alınan vergi yoksullukla mücadele de önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü geliri yüksek olan kesim daha yüksek vergi ödemek zorunda ve bu gelir de yoksullukla mücadelede kaynak olarak kullanılabilir. Düşük gelire sahip kesim de daha az vergi ödeyeceğinden gelirinin diğer kısmını ihtiyaçları için kullanabilecektir (Gencer, 2019: 19).

Özel tüketim vergisi (ÖTV), Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel İletişim Vergisi (ÖİV) harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerdir. Bu vergiler zorunlu tüketim mallarından alındığından ötürü düşük gelirli grubun vergi yükünü artırmaktadır. Bu durumu yoksul kesimin lehine çevirmek adına zorunlu tüketim mallarının vergi oranları düşürülürken lüks tüketim mallarının vergi oranları yükseltilebilir (Pehlivan, 2006: 32). Böylece gelir dağılımı üzerinde olumlu bir etki yaratılacaktır.

2.3.2. Türkiye’ de Yoksullukla Mücadele Araçları

Türkiye’de yoksullukla mücadele politikaları yürütülürken birtakım araçlar kullanılmıştır. Doğru belirlenen araçlar ile Türkiye sosyal refah ülkesi konumuna erişebilir ve bu araçların birçok kesimi yetersiz gelir tehlikesinden koruması da mümkündür. Bu başlık altında yoksullukla mücadelede kullanılan araçlar ele alınacaktır.

2.3.2.1. Kamu Harcamaları

Devlet tarafından yapılan eğitim, sağlık, sosyal gibi alanlarda yapılan harcamalar kamu harcamaları olarak tanımlanmaktadır. Kamu tarafından yürütülen bu faaliyetler, ülkedeki ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlarken yoksulluğun azaltılmasında da yardımcı olmaktadır (Pınar, 2015: 35)

Devlet mal ve hizmet alımını piyasadan yaptıktan sonra, bireylere ucuz veya ücretsiz bir şekilde sunarak kamu hizmetini gerçekleştirmektedir. Devletin yaptığı bu faaliyet sonucunda bireylerin harcamaları azalır ve gelirlerinde artış görülür. Genelde devlet bu hizmetlerini eğitim ve sağlık alanlarında yapmaktadır. Bu hizmetler yoksullara ulaşabildiği ve yoksulların ihtiyaçlarını karşıladığı sürece, yoksullukla mücadelede etkin bir politika yürütülmüş olur (Cerev ve Yenihan, 2018: 75).

Yoksulluk sadece gelir yetersizliğine sahip olmak değil, aynı zamanda kişinin eğitim ve sağlık gibi hizmetlere ulaşamamasını da ifade etmektedir. Dolayısıyla, devlet sağlık, eğitim, sosyal güvenlik hizmetlerini ücretsiz olarak vermeli ve bu hizmetlere erişimi kolaylaştırmalıdır. Gün geçtikçe önemini yitiren tarımla uğraşanlara gerekli destek verilerek bu grubun gelir kaybı önlenmelidir (Bilgiç, 2020: 86).

2.3.2.2. Borçlanma

Devlet elindeki kaynakları kullanarak kamu harcamalarını yapmaktadır. Ülkenin ekonomik durumuna bağlı olarak bu kaynaklar yetersiz gelebilmektedir. Bu doğrultuda, devlet kamu harcamalarını artırmak amacıyla iç ve dış borçlanmaya başvurabilmektedir. Ülkeye para transferi sağladıktan sonra bu para yoksullukla mücadele politikalarını yürütmede kullanılabilir. Elbette ki devletin uzun süre borçlanarak yoksullaşması olumlu bir durum değildir ve bu yüzden devletler, kendi ekonomisinde ürettikleri mal ve hizmetlerin bedelini kullanarak yoksullukla mücadele etmesi ülke ekonomisi açısından doğru bir yoldur (Yılmaz, 2018: 355).

Borçlanma ülke ekonomileri için ek bir kaynak özelliği taşımakta ve bu yolla toplumdaki yardıma muhtaç gruplara mal ve hizmet akışı sağlanmaktadır. Ülke ekonomilerinde daralma yaşandığında ve enflasyonun yükselişe geçtiği dönemlerde de devletler borçlanma yoluna gidebilmektedir (Pınar, 2015: 41).

2.3.2.3. Mikro Kredi Uygulamaları

Türkiye’de yoksulluğun önlenmesi için kullanılan bir diğer araç mikro kredi sistemidir. Mikro kredi uygulaması, ilk olarak 1974 yılında Bangladeş’te Profesör Muhammed Yunus tarafından ortaya konulmuş ve bu uygulamanın kadın ve yoksulların ekonomik özgürlüklerine kavuşmasında yol gösterici olduğunu ifade etmiştir. Burada amaç yoksul bireylere ve özellikle kadınlara düşük oranda kredi verilerek bu bireylerin kendi işlerini kurmasıdır (Ateş ve Ögütoğulları, 2012: 34).

Mikro kredi uygulaması bireyin refah seviyesinin yükselmesini sağlarken doğrudan etkide bulunmakta, kişi başına düşen milli geliri artırarak da dolaylı yoldan etkilemektedir. Aynı zamanda yoksulların gelirlerinin artmasını sağlar ve işsizliğin azalmasına yardımcı olur. Böylece düzenli bir gelire sahip olan yoksul bireylerin harekete geçmesini teşvik etmektedir (Baktır ve Erdem, 2015: 9).

Türkiye Gramen Mikro Kredi Projesi (TGMP), Türkiye Kalkınma Vakfı’nın iş yaratma kredileri, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) Mikro Kredi Projesi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Riski Azaltma gibi projeler Türkiye’de uygulanan mikro kredi uygulamaları arasında yerini almaktadır (Özgüler, 2014: 208). Türkiye’de kurulan ilk mikro kredi kurumu, 2002 yılında Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı tarafından açılan Maya Mikroekonomik Destek İşletmesidir. İlk olarak Kocaeli ilinde başlatılan bu program Sakarya, Eskişehir, Düzce ve İstanbul’da da devam etmiştir (Yaşar ve Taşar, 2019: 135).

Türkiye’de mikro kredi imkânı veren bir diğer program, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) tarafından Diyarbakır’da başlatılan Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı’dır. Bu program ile birlikte öncelikle Diyarbakır ve çevresindeki yoksul kadınların kredi ihtiyacının karşılanması hedeflenmiştir. Daha sonra kadınlar aracılığıyla Türkiye’nin bütün yoksul ailelerine finansal hizmetler ulaştırılmaya çalışılmıştır. Böylece bu aileler gelir getirici işlere başlayarak yaşamlarını sürdürebilmektedir (Yaşar ve Taşar, 2019: 136). Türkiye’de 2022 yılında 216.715.365 lira mikro kredi dağıtılmış ve 42.995 kadın mikro krediden faydalanmıştır (TGMP Faaliyet Raporu, 2022: 10).

Mikro kredi uygulamasının olumlu sonuçlarının yanında olumsuz sonuçları da olabilmektedir. Yoksulların, verilen mikro kredi borcunu ödememesi halinde yoksullar daha kötü bir durumla karşılaşabilmektedir. Kredinin kazanç sağlamayan yerlerde harcanması bu uygulamayı etkin kılmamaktadır.

2.3.2.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Yardımlar

Sivil Toplum Kuruluşları (STK), devletten bağımsız bir şekilde ve gönüllülük esaslı faaliyette bulunan küçük dernek, ulusal ve uluslararası yapıların bir araya geldiği toplulukları ifade etmektedir. STK’lar devlet ile toplum arasındaki bağlantıyı sağlamada önemli görevler üstlenmektedir. Devletin yetersiz kaldığı, hizmet ulaştıramadığı alanlarda kar amacı gütmeyen her türlü yardımda bulunmaktadır (Tınar, 2022: 141).

Yoksullukla mücadele alanında kamu kesimi, yerel yönetimler ve STK’lar birlikte hareket ederek yoksulluğa kalıcı ve uzun vadeli çözümler bulmalıdır. Bu doğrultuda, yürütülen politikalar daha geniş kesimlere ulaşarak yoksullukla mücadelede etkinlik sağlanmış olur. STK’lar “bağış” yöntemiyle veya devletin desteğiyle elde ettikleri kaynakları kullanarak hizmet etmektedir. Bu kuruluşlar bir yandan yoksulluğun maddi boyutunu çözmeye çalışırken diğer yandan eğitim, insan hakları, sosyal yardımlaşma gibi alanlarda da faaliyette bulunmaktadır (Salamon ve Anheier, 1997: 9).

Maddi yetersizlik nedeniyle yardıma muhtaç bireylere gelir düzeyini artırmak amacıyla yapılan yardımlar sosyal yardımlar olarak tanımlanmaktadır. Sosyal devlet anlayışı gereği herhangi bir engele sahip olan, işsiz ve yaşlı bireylere de bu tür yardımlar yapılmaktadır. Kişilerin yaşamlarını sürdürmesini sağlayan asgari bir geçim düzeyi vardır ve bu geçim sınırının altında kalan bireyler için sosyal yardımlar devreye girmektedir. Devlet bu yardımların kaynağını vergi gelirlerinden karşılamaktadır (Eroğlu vd., 2017: 337).

Bir ülkede yaşayan kişileri, sosyal risklerden koruyabilmek için devlet tarafından düzenlenmiş tüm sosyal transferler sistemi “Sosyal Koruma” kavramı olarak ifade edilmektedir (Gencer, 2019: 71). Tablo 2.8’de sosyal koruma harcamalarının türleri gösterilmiştir.

Tablo 2.8: Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamaları (Milyon TL, 2020-2021)

	2020	Pay (%)	2021	Pay (%)
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı	655 261	100,0	785 662	100,0
İdari masraf ve diğer	8 944	1,4	10 261	1,3

harcamalar				
Sosyal Koruma Yardımları Toplamı	646 267	98,6	775 401	98,7
Hastalık/sağlık bakımı	171 267	26,1	242 136	30,8
Engelli/malul	20 613	3,1	23 691	3,0
Emekli/yaşlı	301 173	46,0	353 592	45,0
Dul/yetim	73 206	11,2	88 912	11,3
Aile/çocuk	31 071	4,7	32 937	4,2
İşsizlik	44 393	6,8	29 507	3,8
Sosyal Dışlanma	4 544	0,7	4 627	0,6

Kaynak: TÜİK, 2022.

Tablo 2.8’de görüldüğü üzere 2021 yılında sosyal koruma harcamasının % 98,6’sını sosyal koruma yardımları oluşturmaktadır. Sosyal koruma yardımlarında da 301 milyar 173 milyon TL ile en büyük harcama emekli/yaşlılara yapılmıştır. İkinci büyük harcama sıralamasında ise hastalık/sağlık bakımı harcamaları yer almaktadır. 2022 yılında aynı sıralama devam etmektedir. Ayrıca, % 98,6 olan sosyal koruma yardımları 2022 yılında % 98,7 olmuştur. İşsizlik dışında diğer bütün sosyal koruma yardımları türlerinin harcamalarında artış görülmektedir.

2.3.2.5. Hane Halkları Tarafından Yapılan Geçim Stratejileri

Bir ülkede yoksulluk sorunu olduğu zaman, bu yoksulluk sorunu karşısında devletlerin geliştirdikleri politikaların yanında hane halkları da geçim stratejileri belirlemişlerdir. Hane halkları tarafından yapılan en yaygın strateji, ucuz mal ve hizmetlerin alınmasıdır. Sağlık ve eğitim alanındaki harcamaların kısıtlanması, yemek öğünlerinin azaltılması, göç etmek gibi eylemler geçim stratejileri sırasını takip etmektedir (Özgüler, 2014: 210).

Hane halklarının kendi çapında birtakım stratejiler belirlemesi birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, eğitime daha az harcama yapıldığında toplumdaki eğitim düzeyi düşecek ve nitelikli insan sayısında da azalma olacaktır. Aynı şekilde büyük kentlere yapılan gler, kent merkezindeki mevcut sorunların artmasına neden olacak ve nüfusun kentlerde dağılımında dengesizlikler görülecektir.

2.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

Devletler, küresel bir sorun haline gelen yoksulluğu ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla yatırım yapmakta ve politikalar üretmektedir. Farklı boyutlarda hissedilen yoksulluk, mücadele kapsamını genişletmektedir. Bu doğrultuda uygulanan doğru politikalar, yoksul grupların refah düzeyini iyileştirecek ve yoksulluğun geçici olmasını sağlayacaktır.

Yoksullukla mücadelede politikalar, yoksulların lehine olacak şekilde ve ülkenin ekonomik istikrarı doğrultusunda belirlenmelidir. rnek olarak para politikası düzenlenirken yoksullar mağdur edilmemeli ve varlıklar eşit bir şekilde dağıtılmalıdır (Kabaş, 2010: 143).

Yoksullukla mücadelede üç farklı yaklaşım bulunmaktadır: Dolaylı, dolaysız ve radikal reform yaklaşımlarıdır.

2.3.3.1. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Dolaylı yaklaşımda, ekonomik büyüme sağlanarak bireylerin gelirlerini artırma hedeflenmektedir. 1980’lerden itibaren önem kazanmaya başlamış olan dolaylı yaklaşım, 1990’lardan sonra da yaygın olarak politikalar içerisinde yer almıştır. Bu yaklaşımda bir yandan ekonomik büyüme yönünde politikalar uygulanırken öte yandan bu politikalar sanayi ve altyapı yatırımlarının gelişmesine, işsizliği azaltmaya yönelik olmaktadır (Solmaz ve Avcı, 2017: 49).

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşıma göre ekonomik büyüme olduğu zaman dolaylı olarak yoksulluk azalmaktadır. Ekonomik büyümeyle beraber sağlık ve eğitim alanındaki gelişmelerin kendini göstereceği, istihdam artışı olacağı ve böylelikle dolaylı yoldan yoksulluğun azalabileceği düşüncesi hkimdir (Kızıler, 2017: 84). Aynı zamanda büyüme sonucunda kazanılan varlıkların bireyler arasında eşit bir şekilde bölüşümü, yoksulluğu azaltacak bir uygulamadır (Arpacıoğlu ve Yıldıırım, 2011: 72). Ekonomik büyüme sürecinin yoksulluğu azaltıcı etkisi uzun vadede gerçekleşmekte ve bu durumda dolaylı yaklaşımın etkinliğinden bahsedilmektedir.

Türkiye’de yoksulluğu dolaylı yaklaşımla azaltmak adına özel bir politika belirlenmemekte fakat kalkınma planlarında ekonomik büyüme hedeflenmektedir. Bu kapsamda, orta vadeli planlarda büyüme hedefine yönelik para ve maliye politikaları yer almaktadır. Aynı şekilde eğitim ile istihdam bağlantısı üzerinden piyasaların ihtiyacı doğrultusunda nitelikli personel yetiştirilmesine de değinilmiştir (Gencer, 2019: 55).

Dolaylı mücadele yaklaşımı etkin bir şekilde uygulandığında, kalkınma hızında ve refah düzeyinde artış görülmektedir. Kalkınmanın yaşandığı toplumlarda ekonomik gelişmenin yanında sosyal alana da olumlu gelişmeler yansımaktadır. Bireyin gelir kaybı yaşamadığı, insanca bir yaşam sürdüğü toplumlarda toplumsal barış ve huzur da var olmaktadır.

2.3.3.2. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşımda devlet, doğrudan yoksul kesime yardım ederek bu yönde politikalar üretmektedir. Devletin en çok kullandığı doğrudan yaklaşım ile yoksul bireylerin beslenme, eğitim, sağlık, konut gibi temel gereksinimleri karşılanmakta ve yaşam standartları artırılmaktadır (Şenses, 2001: 210).

Devlet, doğrudan yaklaşımda sağlık, vergi, eğitim, sosyal harcamalar gibi politikaları üstlendiğinden bu yaklaşımda etkin rol oynamaktadır. Politikalar net çerçevede belirlenmekte ve ona göre uygulanmaktadır (Batur, 2021: 82). Doğrudan yaklaşım politikalarını bireyin durumuna göre sağlanan vergi muafiyet ve indirimleri, istihdam sağlamak ve işsizliği azaltmak için verilen mesleki eğitim programları, gelir artırmak adına yapılan sosyal, yaşlı, aile, eğitim yardımları oluşturmaktadır (Özsoy, 2019: 132). Örneğin, istihdama katkı sunmak amacıyla devletin sosyal güvenlik alanında işverene uyguladığı sigorta prim indirimi işsizliği azaltabilecek bir durumdur.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım politikaları üzerinden ilerleyen ve bu yönde faaliyet gösteren kurumlar mevcuttur: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sağlık Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediyelerdir (Arapcıoğlu ve Yıldırım, 2011: 72).

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşıma birtakım eleştiriler getirilmiştir. Doğrudan yaklaşım yönünde belirlenen politikaların siyasetçiler tarafından siyasal bir rant aracı olarak kullanılması eleştirilerin odak noktası olmuştur. Bu yaklaşımın eleştirilen bir diğer tarafı, yapılan nakdi vb. yardımların kişilerde yardıma bağımlılık yapacağı ve

yoksulluk kültürünün yaratılacağıdır. Bu doğrultuda bireyler çalışma hayatında uzaklaşmak isteyeceklerdir (Atatanır, 2016: 44).

2.3.3.3. Yoksullukla Mücadelede Radikal Reform Yaklaşımı

Radikal Reform Yaklaşımı, doğrudan yaklaşım içerisinde yer alan ve kimi zaman doğrudan yaklaşımla birlikte kullanılan yoksullukla mücadelede kullanılan bir yöntemdir. Doğrudan yaklaşımda kişilere yönelik programlar yer alırken radikal reform yaklaşımında yoksul bölgelere göre programlar oluşturulmaktadır. Örnek olarak yoksul kesimin yaşadığı bölgede altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve içme suyu sıkıntısının giderilmesi gibi faaliyetler verilebilir (Kızıler, 2017: 83). Toprak reformuna yönelik yatırımların desteklenmesi, kaynakların eşit bir şekilde dağıtımı ve kamu hizmetlerinin yoksul kesime ulaştırılması gibi politikalar radikal reform yaklaşımında yer almaktadır.

2.3.4. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Eden Kurumlar

Türkiye’de yoksullukla mücadelede yapılan sosyal yardımlar birçok kurum aracılığıyla yapılmaktadır. Bu kurumlar yoksulluğun azaltılması konusunda büyük ölçüde destek olmakta ve yapılan yardımların yoksullara ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bölümde Türkiye’de yoksullukla mücadelede genel olarak ön planda olan kurumlar ele alınmıştır.

2.3.4.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Sosyal refahın artırılması ve gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik programlar düzenleyip uygulamaktadır (Ceren ve Erdem, 2019: 4). Kadınların toplumda adil bir şekilde hak sahibi olmalarını sağlayan faaliyetlerde bulunması, şehit yakınlarına ve gazilere verilen sosyal destek programları, yaşlı ve engellilerin toplumda aktif olarak yer almalarına yönelik faaliyetler, aile birliğinin korunmasına yönelik hizmetler bu bakanlığın uygulamaları arasında yerini almaktadır (ASPB, 2021: 21).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi alt birimlerden oluşmaktadır.

2.3.4.2. Yerel Yönetimler

Halka yakınlığı ile bilinen yerel yönetimlerde en etkin olanı belediyelerdir. Ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduran belediyeler, sosyal alandaki projeleri de desteklemektedirler (Fırat, 2010: 164). Belediyeler, il ve ilçelerde faaliyet yürütürken sosyal yardım hizmetlerinin muhtaç kesime ulaşmasında da aktif rol oynamaktadır. Belediyeler ile sivil toplum kuruluşlarının birlikte çalışarak bölgenin ihtiyaçlarına göre sosyo-ekonomik kalkınma çerçevesinde programlar oluşturup uygulaması önem kazanmaktadır (Güder ve Kurtipek, 2010: 57).

5272 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinde belirtildiği üzere 50.000'i geçen nüfusa sahip belediyeler, kadınlar ve çocuklara koruma evleri açarak kadın ve çocukların güvenlik ve diğer ihtiyaçlarını karşılar. Aynı zamanda sosyal yardım ve hizmet sorumluluğu bulunan belediyeler yaşlı, engelli ve yardıma muhtaç dar gelirli bireylere uygun hizmetler sunar (Kaya, 2009: 68). Örneğin Mardin Büyükşehir Belediyesinin yaşlı ve engelli bireylere yönelik uygulamış olduğu evde sağlık hizmetleri, öğrenciler için açılan ücretsiz çamaşırhane gibi çeşitli hizmetler yoksul gruplar için avantaj sağlamaktadır.

2.3.4.3. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu yürürlüğe giren ve bütün iller ve ilçelerde yardım çalışmaları yürüten Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)'dır. SYDV ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), yoksulların ihtiyaçlarını nakdi ve ayni yardım yaparak karşılamaktadır. Eğitim ve sağlık harcamaları, öğrenci yurdu giderleri, barınma, gıda, giyecek ve kira gibi yardımlar yapılan başlıca yardımlardır (Gül ve Sallan Gül, 2008: 368).

Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu tarafından uygulanan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) yardım programını, projenin bitmesiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı devam ettirmiştir. ŞNT yardım programı, yoksullara yardım yapılmasının belirli şartlara bağlanmasını içermektedir. Bu programın amacı, yoksul grupların mevcut durumdan çıkmaları için strateji geliştirmelerini sağlamak ve hizmetlerden yararlanabilme bilinci oluşturmaktır. Şartların uygunluğu doğrultusunda nakdi yardım yapılmakta ve yoksulluğun ileri bir boyuta taşınması önlenmektedir (Esenyel, 2009: 14).

Bu kurumun genel olarak amacı diğer kurumlarda olduğu gibi yardıma muhtaç bireylere yardım ve hizmet ulaştırmak, gelirin dengeli bir şekilde dağıtılmasını

sağlamaktır. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP), Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) ve Sosyal Hizmet Proje Faaliyetleri Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir (Gencer, 2019: 83).

2.3.4.4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çalışma hayatını düzenlemek ve geliştirmek, işveren ve işçi arasındaki ilişkiyi düzenlemek, iş güvenliği ve sağlığını koruyacak tedbirler almak gibi görevler üstlenmektedir (Batur, 2021: 117). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, bütün alt birimlerinde yoksulluk çalışmalarını barındırmaktadır. Bu bakanlık özel durumda olan bireylerin istihdama dâhil olmasını sağlama, çalışma hayatının güvenceli bir şekilde olması, uluslararası nitelikli işgücü bağlantısının oluşturulması ve her kesimin yararlanabileceği hizmet kalitesi oluşturma gibi hedefler üzerine kurulmuştur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın uygulamaları arasında olan istihdam, çalışma şartları düzenlemesi ve daha birçok alanda yapılan düzenlemeler yoksullukla yakından ilişkilidir. Bireyler bir gelir elde etmek ve hayatlarını idame ettirmek için çalışmaya ihtiyaç duyarlar. Bu kurumun çalışma hayatını denetlemesi ve düzenlemesi sonucunda sosyal refah ilkesi uygulanmış ve bireylerin iş güvenliği sağlanmış olacaktır.

2.3.4.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü

1920 yılında kurulan Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'ne dayanan ve 1924 yılında da Başbakanlığa bağlanan Vakıflar Genel Müdürlüğü, birçok gruba yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerinde bulunmaktadır (Bildirici, 2011: 108).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında öğrenci yurtları, sağlık ve sosyal yardım kurumları açmak, ihtiyacı olan öğrenci ve diğer insanlara yardımda bulunmak gibi hizmetler yer almaktadır. Bu kurum, babası ya da annesini kaybetmiş yardıma ihtiyaç duyan çocuklara, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan, engeli bulunan ve bakıma muhtaç olan kişilere “muhtaç aylığı” bağlamaktadır. Aynı şekilde, yeterli maddi imkana sahip olmayan örgencilere eğitim bursu verilmekte ve konaklama hizmetinde de yardım eli uzatılmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2023: 28).

2.4. Türkiye Ekonomisinde Finansal Gelişmenin Seyri

Türkiye’de 1970’li yıllara kadar Keynesyen görüş varlığını sürdürmekteydi. Bu görüşe göre devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir. Yaşanan ekonomik

krizler mevcut politikaların yeniden gözden geçirilmesine neden olurken Neoklasik ekonomik görüş doğrultusunda politikalar üretilmiştir. Devlet daha önce ithal ikameci bir politika izlemekteydi ve bu yönde birtakım başarısızlıklar ortaya çıkmaya başlamıştı (İnal, 2019: 26). Çözüm olarak ihracata dayalı sisteme geçişle finansal gelişme süreci de başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de yaşanan gelişmeler alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.4.1. Türkiye Ekonomisinde Serbestleşme Süreci

Ekonomide serbestleşme, politikalarda mali baskının olmaması ve yatırımcılara yapılan sınırlamaların ortadan kaldırılmasıdır. Türkiye’de 1980’den önce finansal kazançlarda olan yüksek vergi yükünün yanında döviz işlemlerinde de kısıtlamalar mevcuttu. Aynı zamanda sermaye piyasasının kurumsal olmayışı ve yerel ile yabancı bankaların sermaye piyasasına girişi önünde engeller bulunması, Türkiye’nin 1980’den önceki finansal sistemin özellikleri arasındadır (Özer, 2003: 4). Bu dönemde dışa dönük olmayan ve katı kurallarla yönetilen bir sistem hâkimdi. 1980 yılından itibaren bu tür kısıtlamalar gevşetilmeye başlanmış ve piyasa merkezli bir yapıya geçildikten sonra dışa dönük sisteme yönelim olmuştur.

Dünya konjonktüründe yer alan birtakım yeni iktisadi görüşler ve küresel boyutta yaşanan ekonomik krizler serbestleşme sürecini başlatmıştır. Bu serbestleşme sürecini gerçekleştirmek için birtakım düzenlemeler yapılmıştır (Oktayer, 2009: 76). Bu düzenlemeleri alt başlıklar halinde incelemek mümkündür.

2.4.1.1. Bankacılık Sektörüyle İlgili Yapılan Düzenlemeler

Finansal serbestleşme kapsamında atılan ilk adım 1983 yılında Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun (TMSF) kurulmasıdır. TMSF’nin amacı tasarrufları, oluşabilecek bankacılık krizlerine karşı korumaktır. Daha sonra finansal serbestleşme ile birlikte finansal araç ve kurumların gelişip ve yayılması sonucunda, bunları denetleyecek bir kuruma ihtiyaç olmuştur. Bu doğrultuda 1999 yılında da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) açılmıştır. Böylece para aktarım mekanizması daha sağlıklı bir şekilde ilerlemiş ve bankaların performansı artmıştır (Arıcan ve Tanınmış Yücememiş, 2016: 47).

Gelişmekte olan ülkelerde 1990 yılının ikinci yarısında başlayan ekonomik krizler, bulaşıcı bir şekilde gelişmemiş, gelişmekte olan veya gelişmiş birçok ülkeyi olumsuz etkilemiştir. 1994 ve 2001 yılında yaşanan ekonomik krizlerden dolayı TMSF’nin sigorta

hizmetinden faydalanan banka sayısı artmıştır (Özince, 2008: 31). Bu yönde güveni tesis etmek ve ilerde oluşabilecek diğer krizleri engellemek için TMSF'nin yapısında bazı değişiklikler yapılmıştır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile fonun yetkileri genişletilmiş ve fon özerk bir statü elde etmiştir.

Bankacılık alanında yapılan bir diğer düzenleme 2001 yılında Merkez Bankası Kanunu'ndaki değişiklik ile Merkez Bankası'nın siyasi bağı koparılıp, politikaları belirlemede tam bağımsız olması sağlanmıştır.

2.4.1.2. Menkul Kıymetler Borsası'nın Kurulması

1982 yılında kurulan Sermaye Piyasası Kurulu, sermaye piyasasındaki yatırımcıların haklarını koruma ve bu piyasayla ilgili kuralları belirleme, piyasanın işleyişinin adil bir şekilde olmasını sağlama gibi görevleri üstlenmektedir. Daha sonra bu düzenlemeler doğrultusunda İstanbul Menkul Kıymetler Borsası açılmıştır (İnal, 2019: 30). Bu gelişmeler sonrasında birçok yeni finansal araç ve kurumlar ortaya çıkmıştır. Repo ve ters repo işlemlerinin serbestleşmesi ve vergi muafiyeti gibi imkânların sunulması piyasayı büyüttüştür. 2013 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Borsa İstanbul (BİST) adını almıştır.

2.4.1.3. Faiz Oranıyla İlgili Yapılan Düzenlemeler

Serbestleşme ile birlikte devlet müdahalesinden sıyrılan piyasa, pazar ekonomisi sistemiyle çalışmaya başlamıştır. Kredi ve mevduat faizleri serbest bırakılarak rekabetin artırılması ve reel faizle de tasarrufların bankacılığa yöneltilmesi hedeflenmiştir (Eroğlu, 2002: 37). Bu hedefler yönünde reel faiz oranları pozitif bir eğilim göstererek, bankalara mevduat akışı sağlamıştır.

Serbestleşme adına yapılan yeniliklerden bir diğeri bazı büyük şirket ve bankalara aracı kurumlar kurularak, mevduatların karlı bir şekilde satılmasına izin verilmiştir. (Ersel, 1991: 7). Fakat bu durum bankerlik oluşumunu desteklerken bankerler arasındaki faiz yarışına da neden olmuştur. Faizlerin tırmanmasıyla küçük bankerlerin iflası başlamış ve bu iflas dalgası küçük bankaları da etkilemiştir (Köne, 2003: 238). Bu oluşan kriz ortamında faiz oranları kontrolü Merkez Bankası'na geçmiştir. Faiz kontrolü 1987 yılına kadar devam etmiş ve 1988 yılında da bu kontrol piyasaya bırakılmıştır. Tam anlamıyla faiz oranlarıyla ilgili serbestleşme 1995 yılında olmuştur.

2.4.1.4. Altın Borsasının Kurulması

1980 yılına kadar yasak olan altın ithalatı, belirli adımlarla yavaş bir şekilde 1983 yılında serbest bırakılmıştır. Döviz kuru ve altının TL karşılık değerini belirleme yetkisi Merkez Bankası'na verilmiştir. Bu gelişmeyle beraber Merkez Bankası tarafından “TL Karşılığı Altın Piyasası” kurulmuştur. Yurtiçinde altınları satan Merkez Bankası, bu altınları İsviçre Bankalarından alıyordu. Merkez Bankası altınların ödemesini yurtiçinde sattıktan sonra yapıyordu. Bu durum başarısızlığa neden olmuş ve bu yüzden “Döviz Karşılığı Altın Piyasası” kurulmuştur. Böylelikle ülkeye yasal yollardan altın girişi olanağı verilmiştir. Altın ihracatı ve ithalatı serbest bırakılarak altın fiyatları piyasa tarafından belirlenmiştir. Serbestleşmenin devamı niteliğinde olan başka bir gelişme de 1995 yılında kurulan İstanbul Altın Borsası'dır (Korkmaz, 2009: 34).

2.4.1.5. Döviz Kuru Rejimi ile İlgili Yapılan Düzenlemeler

Türkiye’de 1984 yılında alınan kararlar doğrultusunda döviz kullanma ve tutma ile ilgili sınırlamalar kaldırılmıştır. Serbestleşen döviz kuru rejimi ile döviz işlemlerinde Merkez Bankası dışında ticari bankalara da kur belirleyebilme ve yurtdışında olan kişilere Türkiye’de TL ile işlem yapma fırsatı verilmiştir. Aynı zamanda Türkiye’de yaşayan bireylere de döviz hesabı açabilme ve döviz tutma imkânı tanınmıştır. 1989 yılında döviz işlemlerinde tam serbestlik yönünde alınan kararlar arasında Türk bankalarına döviz açma yetkisinin verilmesi yer almaktadır (Arat, 2003: 39).

2.4.2. Türkiye’de Finansal Sektörün Görünümü

Bir ülkede finansal sektörün gelişimi, ülkenin ekonomik büyüme sürecinde önemli bir etkidir. Sermaye birikimi ve akışı olduğu sürece kaynakların toplanması kolay olmakta ve bu kaynakların yeni teknolojilerin yaratılmasında kullanımı sağlanabilmektedir. Bu faaliyetler gerçekleşirken hizmet maliyeti düşük kalmakta, tasarruflar yatırıma dönüşmekte ve risk faktörü en aza indirilmektedir (Özince, 2008: 26).

Finansal sektörün işlevini yerine getiren finansal kurumları çalışma koşullarıdır. Yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin hakları yasal bir çerçeve üzerine oturtulmalı ve bununla ilgili hukuki düzenlemeler yapılmalıdır. Böylece kaynaklar daha verimli kullanılarak ekonomik istikrar sağlanmış olur. Türkiye’de söz konusu istikrarın sağlanması ve piyasa faaliyetlerinde oluşabilecek aksaklıkların denetimi ve giderilmesi için düzenleme ve denetleme kurumları vardır. Tablo 2.9’da Türkiye’de finansal sektörün denetim ve düzenlemesini yapan kurumlar gösterilmiştir.

Tablo 2.9: Türkiye’de Finansal Sektörün Düzenlenmesi ve Denetlenmesi

Finansal Kurumlar/İşlemler	Düzenleme ve Denetleme Otoritesi
Banka ve Diğer Kredi Kuruluşları	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)
Bankalar	
Finansal Kiralama Şirketleri	
Faktoring Şirketleri	
Finansman Şirketleri	
Sermaye Piyasası Kuruluşları	Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)
Yatırım Fonları	
Aracı Kurumlar	
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)
Portföy Yönetim Şirketleri	
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	
Girişim Sermayesi	
Emeklilik Yatırım Fonları	
Sigorta Şirketleri	Hazine Müsteşarlığı
Reasürans Şirketleri	
İşsizlik Sigortası Fonu	
Bireysel Emeklilik Fonları	
Ödeme Sistemleri	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Tasarruf Sigorta Sistemleri	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
Kara Paranın Aklanması ve Terörün Finansmanın Önlemesi	Mali Suçları Araştırma Kurulu

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2016: 16.

2.4.2.1. Bankacılık Sektörü

Finansal sektör içinde geniş yer kaplayan ve finansal sektörün önemli bir kısmını oluşturan bankacılık sektörüdür. Bankalar, parasal aktarım faaliyetini gerçekleştirmekte ve ekonomik faaliyetlerde finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte bankacılığın altyapısı yeni teknolojiler ile donatılmakta ve finansal hizmetlerin çeşitliliği artarak finansal sektörün büyümesi sağlanmaktadır.

Tablo 2.10’da Türkiye’nin finansal yapısı ve Türkiye’deki finansal kuruluşların aktif büyüklüğü gösterilmektedir.

Tablo 2.10: Türkiye’de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (Milyar TL, Eylül 2021)

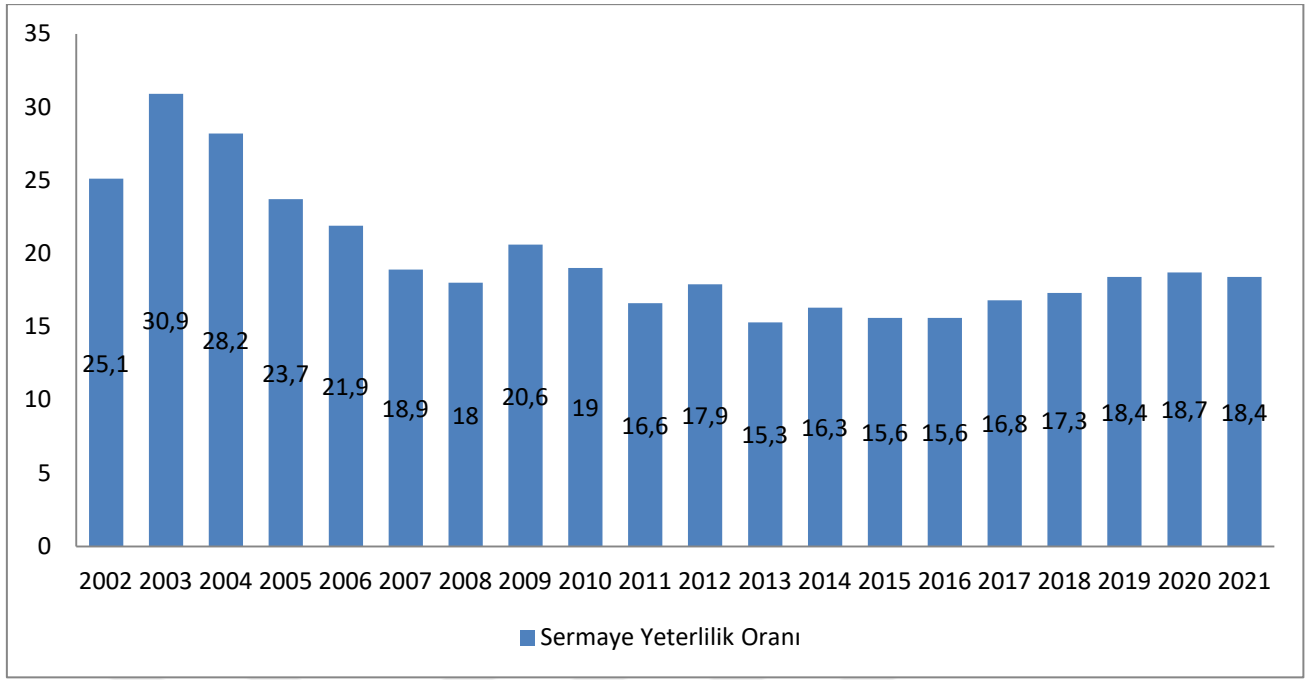
Sektör	Tutar	Toplam İçindeki Pay (%)
Bankalar	6.392	82
Portföy Yönetim Şirketleri	483	6
İşsizlik Sigortası Fonu	340	4
Sigorta Şirketleri	191	2
Emeklilik Yatırım Fonları	114	1
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	80	1
Finansal Kiralama Şirketleri	53	1
Faktoring Şirketleri	46	1

Finansman Şirketleri	44	0
Aracı Kurumlar	5	0
Reasürans Şirketleri	9	0
Girişim Sermayesi	5	0,1
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	0,6	0
Toplam	7.762	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2022: 26.

Tablo 2.10’da görülebileceği üzere Türkiye’de finansal kuruluşlar arasında sektör bazında % 82’lik bir payla bankacılık, Türkiye’nin finansal yapısının temelini oluşturmaktadır. 2015 yılında bankacılığın payı % 81 iken bu oran 2021 yılında % 82’ye yükselmiştir. Aynı zamanda portföy yönetim şirketleri, işsizlik fonu ve sigorta şirketleri dışında olan sektörlerin payı % 1’in altındadır. Bu tablodan hareketle finansal mekanizmaların gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür.

Finansal sektörün büyük kısmını kapsayan bankaların sermaye yapısı önemli bir faktör olmaktadır. Oluşabilecek kriz ve risklere karşı bankalar, ihtiyatlı olmaları gerekli olduğundan sermaye düzenlemelerine göre asgari sermaye oranının üzerinde sermaye tutmaları gerekmektedir (Asarkaya ve Özcan, 2007: 102). Uluslararası seviyede çalışan bankaların % 8 sermaye yeterlilik oranına sahip olması gerekmektedir.

Kaynak: BDDK, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022: 112.

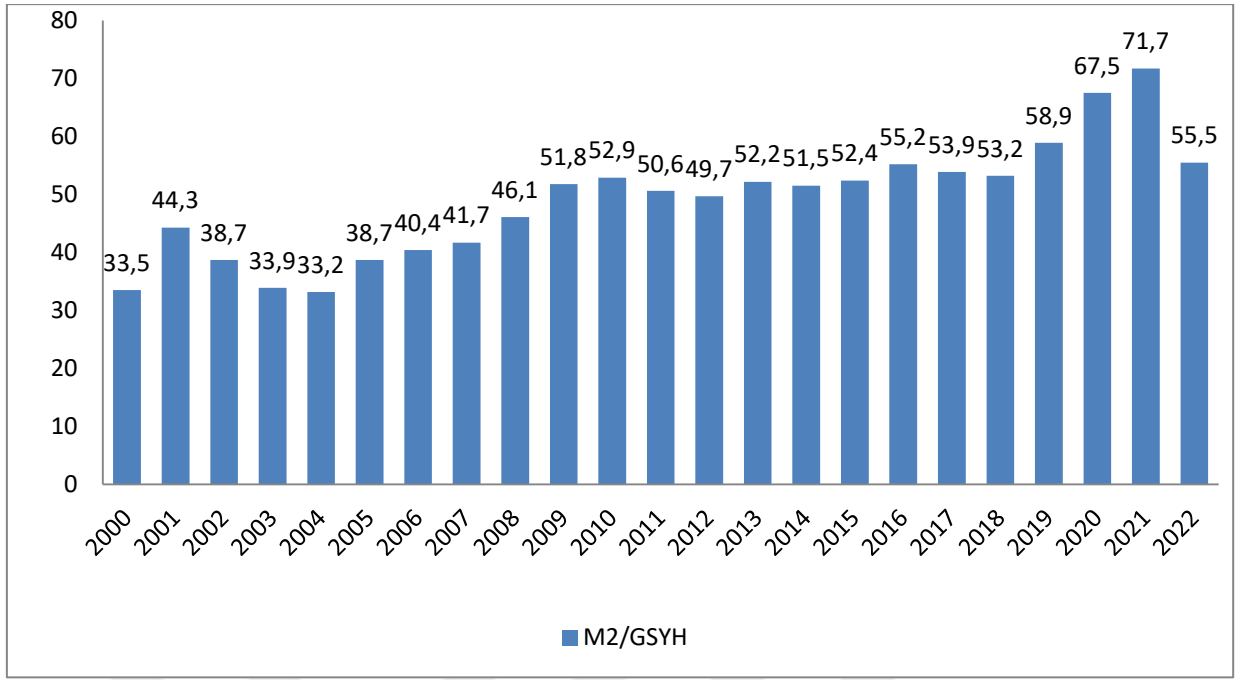
Şekil 2.4: Türkiye’de Bankacılık Sektörü: Sermaye Yeterlilik Oranı (% , 2002-2021)

Şekil 2.4’de Türkiye’de Bankacılık Sektörünün 2002-2021 dönemleri içerisindeki sermaye yeterlilik oranları gösterilmiştir. Bu dönem içerisinde sermaye yeterlilik oranları sürekli olarak % 8’in üzerinde kalmayı başarmıştır. Bu doğrultuda sermaye yapısının güçlü olduğunu ifade etmek mümkündür.

2.5. Türkiye’de Finansal Gelişmenin Göstergeleri

Finansal sektörün ekonomi içindeki payı finansal gelişmenin derinliğini göstermektedir. Finansal araç ve kurumların çeşitliliği ve bireylerin bu araç ve kurumlara erişimi, finansal gelişmenin düzeyini göstermektedir.

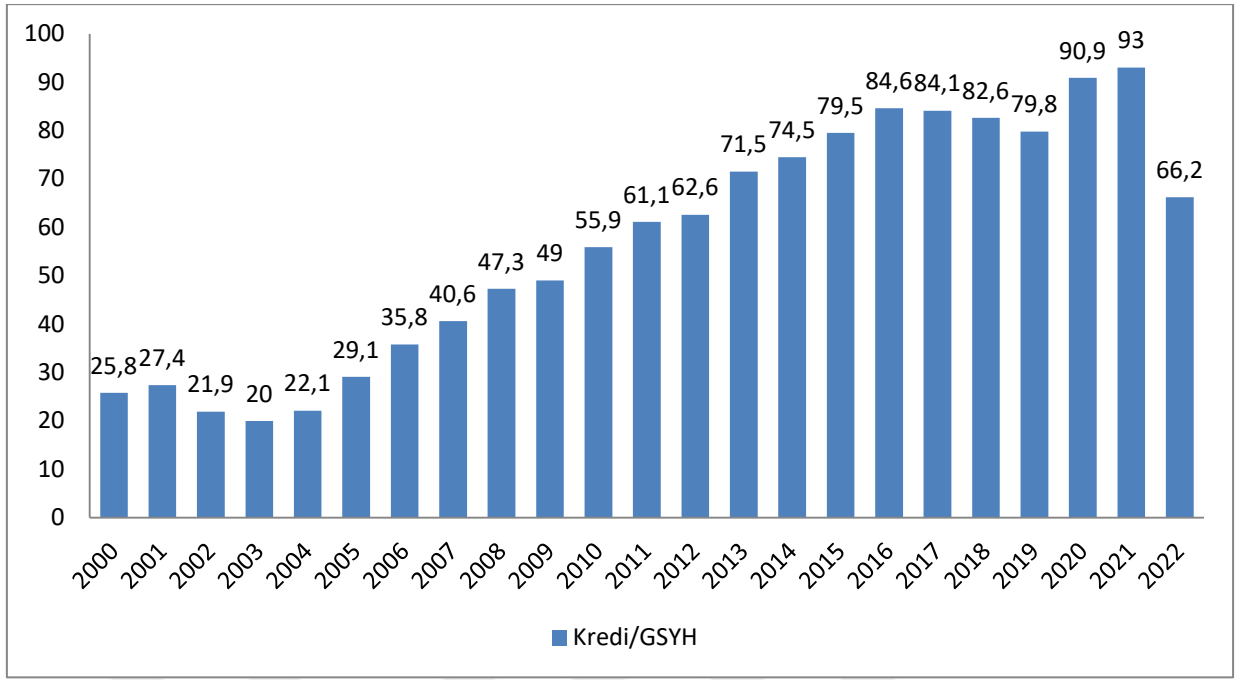
Bankacılık kanununa göre Türkiye’de finansal kurumları, finansal kuruluşlar ve kredi kuruluşları oluşturmaktadır. Katılım bankaları ve mevduat bankaları, kredi kuruluşları içerisinde yer alırken yatırım-kalkınma bankaları, sermaye piyasasında yer alan kuruluşlar ve bireysel emeklilik kuruluşları, finansal holdingler finansal kuruluşları ifade etmektedir (İnal, 2019: 38). Türkiye’de bankalar para piyasa faaliyetlerini gerçekleştirirken Borsa İstanbul (BIST) ise sermaye piyasaları faaliyetlerini yürütmektedir. Türkiye’de piyasa faaliyetlerinin % 90’ı bankalar tarafından yapılmaktadır (Yetiz ve Şimşek, 2017: 5). Bu doğrultuda Türkiye’de finansal gelişmenin seyrini ve göstergelerini incelemek adına, bu başlık altında bazı veriler gösterilecektir.

Kaynak: Dünya Bankası.

Şekil 2.5: Türkiye’de M2 Para Arzı (GSYH’nın Yüzdesi, 2000-2022)

Ekonomideki parasallaşma derecesini gösteren (M2) geniş anlamalı para arzı, finansal gelişmenin olduğu durumlarda artış göstermektedir. Aynı zamanda M2 para arzı tasarruf fonksiyonunu da ifade etmektedir. Yani, M2/GSYH oranı bireylerin bankacılık sistemini kullanım düzeyi ve finansal sektördeki varlıkların reel sektöre aktarılma oranı hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda Şekil 2.5’e bakılacak olursa Türkiye’de 2000-2022 yılları arasında M2/GSYH oranında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. 2021 yılında M2 para arzı % 71,7 oranı ile en yüksek artışı görmüştür. Her ne kadar dalgalanmalar görülse de Türkiye’de finansal gelişmenin ilerleme kaydettiği açıktır.

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

Şekil 2.6: Türkiye’de Özel Sektörün Kullandığı Kredilerin GSYH’ya Oranı, (% , 2000-2022)

Şekil 2.6’da 2000 ile 2022 yılları arasındaki özel sektörün kullandığı kredilerin GSYH’ya oranı gösterilmiştir. Bu yıllar içerisinde finansal gelişmeyle birlikte özel sektörün kaynak kullanımının arttığı yorumu yapılabilmektedir. 2022 yılında yaşanan ekonomik sıkıntılar doğrultusunda kredilerin GSYH’ya oranında yüksek bir düşüş görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL GELİŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK MODELLE ANALİZİ

Bu bölümde öncelikle ulusal ve uluslararası alanda finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar ele alınmıştır. Daha sonra bu iki olgu arasındaki bağlantıyı çözmek adına veriler kullanılarak ampirik analiz yapılmıştır. Yapılan literatür çalışmasında genellikle finansal gelişme ve ekonomik büyüme alanında çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu yüzden bu çalışmada, finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele alan literatüre katkı sunmak amaçlanmaktadır.

3.1. Finansal Gelişme ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılmasına yönelik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bunun yanında, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantı üzerine birçok çalışma yapılmıştır (bkz. Joseph Alois Schumpeter 1911; Robert G. King ve Levine 1993; Levine 1997). Yoksulluk ve finansal gelişme alanında yapılan çalışmaların bir bölümü bir ülkeye özgü çalışmalar bir bölümü de birçok ülkenin bir arada incelendiği çalışmaları kapsamaktadır. Bu araştırmada da Türkiye bazında ve uluslararası alanda ortaya konulan çalışmalar değerlendirilmiştir.

Finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki bağlantılara örnek verildiğinde Park vd. (2004) yapmış oldukları çalışmada Çin'deki mikro finansman uygulamalar ve finansal reformların yoksulluğun azalmasına yönelik potansiyel rolünü analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda 1994 yılında Çin'de başlayan mikro finansman uygulamalarının başarısına yönelik bulguların karışık sonuçlar oluşturduğu vurgulanmıştır.

Quartey (2005) ise çalışmasında Gana'nın 1970 ve 2001 yılları arasındaki verilerini kullanarak finansal sektördeki gelişim ile yoksulluk düşüşü arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Bu incelemede finans sektörünün gelişimi ile yoksulluğun düşüş yaşamaları arasında bir pozitiflik olduğu ama bunun tamamen anlamlı olmadığı sonucu ortaya koyulmuştur.

Geda vd. (2006) çalışmalarında da Etiyopya'nın 1994 ve 2000'li yıllarını kapsayan kentsel ve kırsal kesimde yer alan hane halkının verilerini kullanarak finansal erişimin tüketim harcamalarını düzelttiği ve yoksulluğu azaltmada etki ettiğini ifade etmiştir.

Dhrifi ve Maktouf (2013) finansal gelişmeye sahip ülkelerde yoksulluğun hangi boyutlarda olduğunu incelemek için 46 ülke üzerinde çalışma yapmışlardır. 1990-2011 dönemine ait veriler ile GMM-System tahmincisi kullanılmıştır. Bu doğrultuda finansal gelişmenin yoksulluk üzerinde azaltıcı etkisi olduğu görülmektedir.

Dhrifi (2013) finansal gelişmenin yoksulluğu azaltıcı etkisini değerlendirmek amacıyla 89 ülkenin 1990-2011 dönemini kapsayan verileri kullanarak çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuca göre iki yorum yapılmaktadır: öncelikle finansal gelişmenin yoksulluğu azaltma yönünde olumlu etkisi mevcuttur. İkincisi, bireylerin kredi ve sigorta hizmetlerine erişimi ile finansal gelişme yoksulluğu azaltmaktadır.

Zahonogo (2016) finansal sistemdeki gelişmenin yoksulluk göstergeleri üzerindeki etkisini ele almak üzere 42 Sahra Altı Afrika ülkesinin verilerini kullanarak bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada Sistem Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM) kullanılarak finansal gelişmenin yoksullukla ilişkisinin düşük bir düzeyde olduğu saptanmış ve bu ilişkinin ters U şeklinde bir eğri ile ifade edilebileceği görülmüştür. Dolayısıyla, Sahra Altı Afrika ülkelerinde finansal gelişme ile yoksulluk arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığını ifade etmek mümkündür.

Türkiye özelinde finansal gelişme ve yoksulluk ilişkisini inceleyen öncü çalışmalardan biri Kar vd. (2011) tarafından 1970 ve 2000'li yılların verileri kullanarak yapılmıştır. Araştırmacılar bu yıllardaki verilerle finansal gelişme, yoksulluk düşüşü ve ekonomik büyüme arasında nedenselliği incelemişlerdir. Çalışma sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi sağlayıp buna paralel olarak yoksulluğu düşürdüğü yer almıştır. Buna karşın uzun dönemde bu sonuçtan farklı olarak finansal gelişim ile yoksulluk düşüşü arasında zayıf bir bağlantı olduğu belirtilmiştir.

Belen ve Karamelikli (2016) çalışmasında finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi 1987:1-2015:2 dönemine ait veriler kullanarak incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda finansal gelişmenin ekonomik büyüme ve yoksulluk düşüşü üzerinde tek yönlü etkisi tespit edilmiştir.

Türkiye üzerine yapılan bir başka çalışma Öztürk (2016) tarafından yapılmıştır. Türkiye’de finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişki ele alınmış 1989:2-2015:2 dönemindeki aylık veriler kullanılmıştır. Bunun sonucunda kısa dönemde finansal gelişmenin yoksulluğu azaltmada olumlu etki ettiği görülmüştür. Olumsuz etki ise uzun dönemde tespit edilmiştir.

Öte taraftan finansal gelişme ve gelir eşitsizliği konularında da Destek ve diğerleri (2017), Koçak ve Uzay (2019) ve Pata (2020)’nın çalışmalarında gelir eşitsizliği ve finansal gelişme arasında nedenselliğin olmadığına dair sonuçlar ortaya konmuştur.

Sevimli (2019) çalışmasında finansal kalkınmanın yoksulluk üzerindeki etkisini ölçmek için 131 ülkenin verileri ile panel veri analizi yapmıştır. Finansal piyasaların derinliği, etkinliği ve büyüklüğünü temsil edecek göstergeler finansal kalkınma değişkeni olarak kullanılırken birtakım farklı yoksulluk verileri bu çalışmada yerini almıştır. Elde edilen sonuçlara göre finansal kalkınma ile yoksulluk arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Bir başka deyişle bu çalışmaya göre finansal kalkınmaya sahip bir ülkede, yoksulluk aşağıya doğru bir seyir izlemekte ve refah düzeyinin de artması beklenmektedir.

3.2. Ampirik Analiz

Bu çalışmada kullanılan veri seti ve yöntemleri, çalışmanın hipotezleri, kullanılan testler ve sonuç itibarıyla elde edilen bulgular bu başlık altında ele alınmıştır.

3.2.1. Çalışmanın Veri Seti, Yöntemi ve Hipotezleri

Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında, bu iki olgu arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik farklı değişkenler kullanılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye’nin 1980-2022 dönemi arasındaki yıllık verileri kullanılmıştır. Finansal gelişmeyi temsil eden değişkenler özel sektörün kullandığı kredilerin GSYH’ya ve geniş para arzı (M2)/GSYH oranıdır. Yoksulluk göstergesi olarak

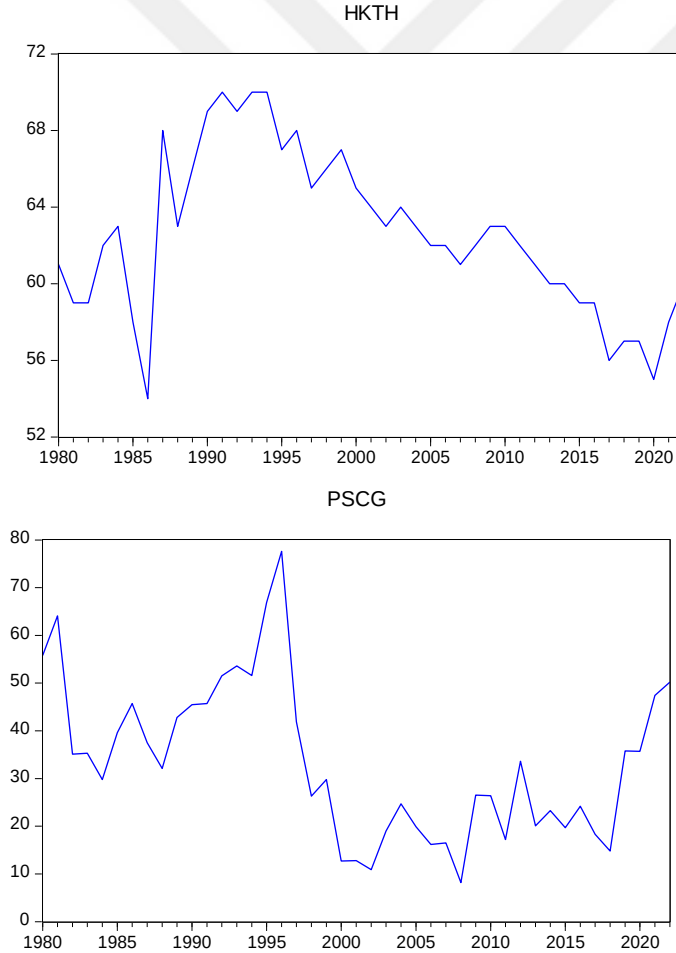
kullanılan değişken de hanehalkı ve NPISH² kişi başına nihai tüketim harcaması artışı oranı olmaktadır. Bu verilerin toplanmasında Dünya Bankası veri tabanı ve analiz kısmında da Eviews 7 paket programı kullanılmıştır. Analizde bağımlı değişken yoksulluk (HNKTH) bağımsız değişken ise finansal gelişmedir (PSCG ve BMG). 5 numaralı denklemde bu çalışmanın model tahmini verilmiştir.

$$HKTH_t = \alpha_0 + \alpha_1 PSCG + \alpha_2 BMG + u_t \quad (5)$$

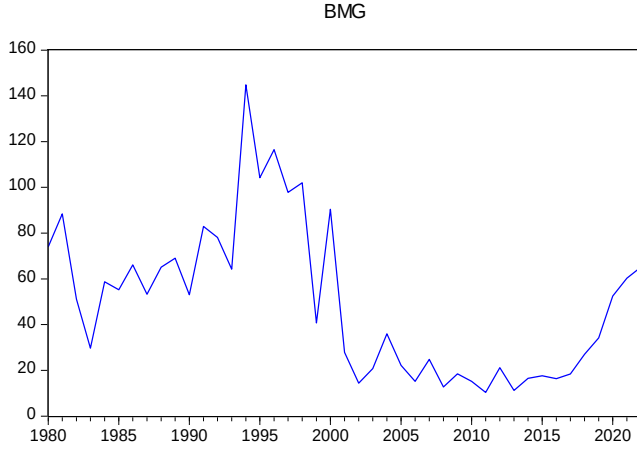
Bu çalışmada oluşturulan hipotezler aşağıda verilmiştir:

Hipotez I: Özel sektörün kullandığı krediler/GSYH oranındaki artış Hanehalkı ve NPISH Kişi Başına Nihai Tüketim Harcamasını artırmaktadır.

Hipotez II: M2 para arzı/GSYH oranındaki artış Hanehalkı ve NPISH Kişi Başına Nihai Tüketim Harcamasını artırmaktadır.

² Non-Profit Institutions Serving Households (Haenhalkına Hizmet Veren Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar)

Şekil 3.1: Verilerin Grafik Üzerinde Gösterimi

Şekil 3.1’de HKTH, PSCG ve BMG değişkenlerinin verileri grafiksel olarak gösterilmiştir. HKTH grafiğine bakıldığında, 1985 yılındaki büyük düşüşten sonra HKTH oranları yükselişe geçmiş ve bu oranlarda 1995-2022 yılında dalgalanmalar görülmüştür. PSCG ve BMG grafiklerini incelediğimizde ise oranlarda 1990’lı yıllarda sert bir yükseliş mevcut iken, PSCG oranlarında 1998 yılında yüksek bir düşme eğilimine girmiştir.

Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin belirlenmesi için farklı değişkenler ele alınmaktadır. Literatüre bakıldığında genel olarak yoksulluk değişkeni olarak kişi başına reel veya nihai tüketim harcamaları seçilmektedir. Finansal gelişmeyi temsilen de özel sektöre verilen kredi/GYSH, M2 para arzı/GSYH, toplam mali varlık stoğu (TMVS)/GSYH vb. değişkenler kullanılmaktadır. Tablo 3.1’de finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımlanması yapılmış ve kaynağı belirtilmiştir.

Tablo 3.1: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Listesi

DEĞİŞKEN	AÇIKLAMA	KAYNAK
HKTH	Hanehalkı ve NPISH Kişi Başına Nihai Tüketim Harcaması Artışı (yıllık %)	Dünya Bankası Elektronik Veri Tabanı
PSCG	Özel Sektörün Kullandığı Krediler/GSYH	Dünya Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

BMG	M2 Para Arzı/GSYH	Dünya Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
-----	-------------------	---

Finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analizinde izlenen yöntem sıralaması şu şekildedir: ilk olarak değişkenlerin durağan olup olmadığını test etmek için Geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. İkinci aşamada, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisine bakmak için Johansen Eşbütünleşme testinden faydalanılmıştır. Son aşamada da uzun dönem katsayı tahmini için FMOLS ve DOLS yöntemleri kullanılmıştır.

3.2.1.2. Birim Kök Testine İlişkin Bulgular

Ekonometrik analizlerde değişkenlerin durağanlık seviyesinin tespiti önemli bir aşama olmaktadır. Sahte regresyon problemini ortadan kaldırmak için öncelikle değişkenlerin durağan olup olmadığında bakılmalıdır.

Durağanlığın belirlenmesinde en çok kullanılan birim kök testleri, Geliştirilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleridir. Normal Dickey-Fuller (DF) testinde bağımsız hata terimleri vardır. Ancak bazı durumlarda, otokorelasyonlu hata terimi ortaya çıkmakta ve değişen varyans özelliği olabilmektedir. Hata terimlerinde otokorelasyonu önlemek için değişkenlerin birinci farkında bir veya daha fazla gecikmeli değeri eklenmektedir. Dolayısıyla ADF testinin denklemlerine değişkenin birinci farkının gecikme değerleri dahil edilmiştir. Birim kök analizinde, birim kök içeren zaman serisi durağan değildir. ADF Testi üç denklem üzerinde uygulanmaktadır: sırasıyla sabitli trendsiz, sabitli trendli ve sabitsiz trendsizdir (Kıran, 2015: 8).

$$\Delta Y_t = a_0 + \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^p \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (6)$$

$$\Delta Y_t = a_0 + a_1 t + \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^p \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (7)$$

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^p \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (8)$$

(6), (7) ve (8) numaralı denklemlerde t trend terimini gösterirken Y_t gözlenen değeri göstermektedir. a_0 ise modelde sabit katsayıyı, u_t da hata terimini temsil etmektedir.

Birçok zaman serisi durağan olmamakta ve bu yüzden bu süre zarfında rastlantısal bir şekilde dağılmaktadırlar. Serileri durağan hale getirmek için değişkenlerin birinci farkı

alınmaktadır. Birinci farkı alınarak durağan hale gelen serilere birinci dereceden bütünleşik seri ifadesi kullanılmaktadır (Torun, 2015: 58).

ADF Birim Kök testine ait hipotezler aşağıda sunulmuştur:

$H_0 : y = 0$ ise seride birim kök vardır (Durağan değildir)

$H_1 : y < 0$ seride birim kök yoktur (Durağandır).

Bu çalışmada kullanılan değişkenlerin ADF Birim Kök testi sonuçları Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.2: Geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF (Düzey)			ADF (Birinci Fark)		
	T-Statistic	%5 Kritik Değeri	Prob.*	T-Statistic	%5 Kritik Değeri	Prob.*
HKTH	-2.32	-2.93	0.1678	-8.91	-2.93	0.0000*
PSCG	-2.43	-2.93	0.1386	-7.19	-2.93	0.0000*
BMG	-1.65	-2.93	0.4462	-10.68	-2.93	0.0000*

Not: *, **, *** sırasıyla % 1, % 5, % 10 istatistiki olarak anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir.

Tablo 3.2’de verilen sonuçlar değerlendirildiğinde değişkenlerin düzeyde durağan olmadığı görülmektedir. Birinci farkı alındığında bütün seriler durağan hale gelmektedir. Bu seriler için 1. Farkta entegre seri ifadesi doğru bir söylem olacaktır. Böylece bu aşamada verilerin durağan olması koşulu yerine getirilmekte ve eşbütünleşme testi aşamasına geçiş sağlanmaktadır.

3.2.1.3. Johansen Eşbütünleşme Testi ve Bulguları

Düzeyde durağan olmayan serilerin arasında uzun dönemli ilişki tespitini yapmak için eşbütünleşme testi kullanılmaktadır. Johansen (1988) tarafından geliştirilen Johansen Eşbütünleşme testi en çok kullanılan eşbütünleşme testlerindendir. Bu test ile Granger nedensellik testi uygulanırken ortaya çıkan sorunlardan kaçınmak mümkündür.

Bu testin yapılabilmesi için değişkenlerin düzeyde durağan olmaması gerekirken birinci farkta durağan olması gerekmektedir. Bir önceki aşamada yapılan testin sonuçlarına göre bu çalışmanın değişkenleri birinci farkı alındığında durağan hale gelen seriler olmaktadır.

Johansen Eşbütünleşme Testi, (9) numaralı vektör otoregresif (VAR) model denklemi üzerinden açıklanmaktadır.

$$X_t = \pi_1 X_{t-1} + \pi_2 X_{t-2} + \dots + \pi_k X_{t-k} + \mu + e_t \quad (9)$$

Birinci farkı alınarak durağan hale gelen değişkenlerin hata düzeltme modeli denklemi (10) numaralı denklemde gösterilmiştir.

$$\Delta X_t = \tau_1 \Delta X_{t-1} + \dots + \tau_{k-1} \Delta X_{t-k+1} + \pi X_{t-k} + \mu + e_t \quad (10)$$

(10) numaralı denklemde X_t I(1) seviyesinde değişkenlerin vektörünü, τ_1 boyutlu parametreler matrisini ve e_t ’de hata terimini ifade etmektedir. τ_1 ve π ise değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi hakkında bilgi veren aynı boyutta olan matrislerdir. π matrisinin bir veya birden büyük olması uzun dönem ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Johansen Eşbütünleşme testinde gecikme uzunluğunun belirlenmesi önemli bir aşamadır. Bundan ötürü eşbütünleşme testinden önce değişkenlerin gecikme uzunluğu Tablo 3.3’te gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Var Modeli Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-436.2458	NA	2201403.	23.11820	23.24748	23.16420
1	-394.5291	74.65087	394347.4	21.39627	21.91340*	21.58026*
2	-386.6660	12.82925	423047.3	21.45611	22.36109	21.77809
3	-375.1617	16.95372*	380298.9*	21.32430*	22.61713	21.78428
4	-368.6166	8.612001	454109.0	21.45351	23.13419	22.05148
5	-359.6601	10.37075	493693.5	21.45579	23.52432	22.19176

Tablo 3.3 incelendiğinde bilgi kriterleri değerleri yıldız (*) işaretiyle gösterilmektedir. Akaike Bilgi Kriteri (AIC) doğrultusunda modelin en uygun gecikme uzunluğu 3 seçilebilmektedir. 3 gecikmeli var modeli ile tekrar tahmin yapılabilmektedir.

Değişkenlerin gecikme uzunluğuna bakıldıktan sonra değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini test etmek için Johansen Eşbütünleşme testi kullanılmış ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Johansen EşBütünleşme Testi Sonuçları

Trace (İz) İstatistiği				
Varsayımsal CE(ler) Sayısı	Özdeğer	İz İstatistik	0,05 Kritik Değer	Olasılık Değeri
Yok*	0.511186	38.15668	29.79707	0.0043*
En Fazla 1	0.135017	10.24149	15.49471	0.2626
En Fazla 2*	0.110911	4.584739	3.841466	0.0323**
Maksimum Özdeğer İstatistiği				
Varsayımsal CE(ler) Sayısı	Özdeğer	İz İstatistik	0,05 Kritik Değer	Olasılık Değeri
Yok*	0.511186	27.91519	21.13162	0.0048*
En Fazla 1	0.135017	5.656750	14.26460	0.6576
En Fazla 2*	0.110911	4.584739	3.841466	0.0323**

Not: : *, **, *** sırasıyla % 1, % 5, % 10 istatistiki olarak anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir.

Tablo 3.4'teki sonuçlara göre İz ve Maksimum Özdeğer istatistikleri 0.05 seviyesinde eşbütünleşme denkleminin olduğunu göstermekte ve bu durumda H_0 hipotezi reddediliyorken H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Buradan hareketle, değişkenlerin uzun dönemde eşbütünleşik oldukları ve birlikte hareket ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.2.1.4. FMOLS ve DOLS Dinamikleri

Değişkenler arasında eşbütünleşme bulunduğundan sonra Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) ve Düzeltilmiş En Küçük Kareler (FMOLS) yöntemleriyle uzun dönem katsayıları tahmin edilebilmektedir. Saikkonen (1992) ve Watson (1993) tarafından önerilen DOLS yöntemi, korelasyon ve içsellik sorununun üstesinden gelmektedir. Ayrıca Hansen (1990) önerisi üzerine kullanılan FMOLS ve DOLS yöntemleri, eşbütünleşme regresyonlarının en uygun tahminlerini sağladığından diğer regresyon modellerinden üstün olmaktadır.

Birim kök testi ve eşbütünleşme testi yapıldıktan sonra değişkenler arasındaki ilişkinin beklentilerimiz doğrultusunda tutarlılığını incelemek amacıyla FMOLS ve DOLS yöntemleri uygulanmıştır. DOLS yönteminde, modelin içerisinde dinamik unsurlar yer almakta ve durağan regresyondan kaynaklanan sapmalar engellenmektedir. FMOLS yöntemi ise standart sabit etkiye sahip tahmincilerin sapmalarını iyileştirmektedir (Kök vd., 2010: 8). Bu yöntemin regresyon modeli (11) numaralı denklemde verilmiştir.

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + \mu_{it} \quad (11)$$

$$X_{it} = X_{it-1} + e_{it} \quad (12)$$

(11) ve (12) numaralı denklemlerde X_{it} bağımsız değişkenleri, Y_{it} bağımlı değişkeni, α_i sabit katsayısı temsil etmektedir. FMOLS yönteminde öncelikle (11) numaralı denklemdeki model tahmincisi kullanılmaktadır. Y_{it} 'nin birinci dereceden bütünleşik olması halinde X_{it} ve Y_{it} arasında eşbütünleşme ilişkisinden bahsedilmektedir. Bununla beraber β tahmin edilecek olan uzun dönem eşbütünleşme vektörünü ifade etmektedir (Gülmez, 2015: 24).

FMOLS ve DOLS yöntemleriyle değişkenlerin katsayıları belirlenmiş ve Tablo 3.5'de gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Finansal Gelişme ve Yoksulluk Arasındaki İlişkinin Dinamik Analizi

FMOLS Bulguları				
Bağımlı Değişken	HKTH			
Değişken	Katsayı	Std. Hata	T-İst.	Olas.
PSCG	0.004583	0.084150	0.054459	0.9569
BMG	0.079635	0.038897	2.047335	0.0498**
C	58.96027	1.985910	29.68930	0.0000*
DOLS Bulguları				
Bağımlı Değişken	HKTH			
Değişken	Katsayı	Std. Hata	T-İst.	Olas.
PSCG	0.259412	0.349790	0.741623	0.4679
BMG	0.020287	0.130863	0.155026	0.8785
C	53.89566	5.194193	10.37614	0.0000*

Not: *, **, *** sırasıyla % 1, % 5, % 10 istatistiki olarak anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir.

Tablo 3.5'te FMOLS ve DOLS yöntemlerine göre değişkenlerin uzun dönemli katsayı tahminleri gösterilmektedir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, FMOLS yönteminde özel sektörün kullandığı kredilerin GSYH'ya oranı (PSCG) ile M2 Para Arzı/GSYH (BMG) oranındaki % 1'lik artış sırasıyla nihai tüketim harcaması (HKTH) üzerinde % 0.004 ve % 0.07 oranında bir artışa neden olmaktadır. DOLS yönteminde ise PSCG oranlarındaki % 1'lik artış HKTH oranlarını % 0.25 oranında artırırken, BMG oranlarında meydana gelen % 1'lik artış HKTH oranlarında % 0.02 oranında bir artışa sebep olmaktadır. Öte yandan FMOLS ve DOLS yöntemlerinde PSCG'nin HKTH'ye etkisinin uzun dönem katsayısı istatistiksel olarak anlamsız çıkarken, FMOLS yönteminde BMG'nin HKTH'ye etkisinin uzun dönem katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluk, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu olmanın yanında tüm dünyayı etkisi altına alan bir olgudur. Yoksulluk kavramı farklı bakış açıları ile açıklandığından bu kavramla ilgili farklı tanımlar ortaya çıkmaktadır. Genel tanımıyla yoksulluk, insanların fiziksel, biyolojik vb. ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli gelire sahip olmamasını ifade etmektedir. Yoksulluğun tanımları doğrultusunda insani, öznel, mutlak, göreceli, kırsal ve kentsel yoksulluk türleri ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğa neden olan faktörler ekonomik ve sosyal nedenler olmak üzere iki çatı altında incelenmektedir. Bir ülkenin mevcut yoksulluğu incelenirken yoksulluk sınırının belirlenmesi, temel ihtiyaçlar yaklaşımı, alınması gerekli kalori miktarı vb. ölçütler kullanılmaktadır.

Finansal sistem, tasarruf sahipleri ile bu tasarrufa ihtiyaç duyarak yatırım yapanları bir araya getiren platformdur. Fon arz edenler ile fon talep edenlerin yer aldığı finansal sistemde, kaynakların verimli bir şekilde kullanılması sağlanmaktadır. Aynı zamanda finansal sistem, mal ve hizmet değişimini düşük maliyetle ve hızlı bir şekilde yaparken oluşabilecek riskleri de en aza indirmektedir. Finansal piyasalar, kurumlar ve aracılar finansal sistemin bileşenleri arasında yer almaktadır. Finansal sistemin etkin bir şekilde ilerlediği noktada finansal gelişme var olmaktadır. Finansal gelişmenin yer aldığı ekonomilerde iyileşmeler görülmekte ve finansal gelişme birtakım sorunları da azaltabilmektedir.

Finansal gelişmenin yoksulluğu azaltıcı etkisi olduğu düşünülmekte ve bu doğrultuda finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele almak üzere birçok çalışma yapılmıştır. Finansal gelişme yoksulluğu doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yoldan etkilemektedir. Finansal gelişme ile birlikte yoksul kesim, finansal hizmetlere erişebilmekte ve kredi gibi araçları kullanırken tüketimini artırabilmektedir. Aynı zamanda doğru bilgi akışı sayesinde finansal sistemde yer alan yoksul kesim oluşabilecek risklerden çok fazla etkilenmemektedir. Böylece finansal gelişme yoksulluğu doğrudan azaltmaktadır. Finansal gelişmenin yoksulluğu dolaylı yoldan etkilemesi ekonomik büyüme kanalıyla gerçekleşmektedir. Ekonomik büyümenin gerçekleştiği durumda vasıflı-vasıfsız çalışanlar arasındaki ücret farklılıkları azalacak ve bu durum yoksulların lehine olacaktır. Diğer

yandan devlet yoksul kesimin en çok faydalandığı sağlık, eğitim, sosyal koruma gibi alanlara daha fazla kaynak aktarabilmektedir.

Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan serbestleşme süreci finansal gelişmenin ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda finansal gelişme ile ekonomik büyüme, gelir dağılımı, yoksulluk vb. olgular arasındaki ilişkiyi incelemek üzere birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı da Türkiye’de 1980-2022 dönemini kapsayan veriler ile zaman serisi analizi yöntemini kullanarak finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu çalışmada yoksulluğu temsil eden değişken hanehalkı ve NPISH kişi başına nihai tüketim harcaması artışı (yıllık %) (HKTH), finansal gelişmeyi temsilen kullanılan değişkenler ise özel sektörün kullandığı krediler/GSYH (PSCG) ve M2 para arzı/GSYH (BMG)’dir. Bu ampirik analizde serilerin durağanlığını test etmek üzere ADF birim kök testi ile başlangıç yapılmıştır. ADF testi sonucunda serilerin düzeyde durağan olmadığı birinci farkı alındığında durağan hale geldikleri görülmüştür. Daha sonra değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini test etmek amacıyla Johansen Eşbütünleşme testi yapılmış ve finansal gelişme ile yoksulluğun uzun dönemde eşbütünleşik olduğu ve birlikte hareket ettikleri tespit edilmiştir. Son aşamada da değişkenlerin uzun dönem katsayılarını tahmin etmek üzere FMOLS ve DOLS yöntemleri kullanılmıştır. FMOLS tahmincisinin bulgusuna göre BMG’deki % 1’lik artış HKTH’yi % 0.07 oranında artırmaktadır. Hanehalkı ve NPISH kişi başına nihai tüketim harcamasının finansal gelişmeden (HKTH) pozitif bir şekilde etkilenmesi yoksulluğun azalmasını ifade etmektedir.

Elde edilen bulgular ışığında finansal gelişmenin yoksulluğu azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılması açısından devletin kaynaklarını sadece tüketime yönelmemesi ve bir kısmını da yatırıma aktarması önem arz etmektedir. Başka bir deyişle toplumdaki tasarrufların finansal gelişme ve kalkınma için gerekli kaynakları oluşturması ve bu tasarrufların işlevsel hale gelmesi gerekmektedir. Aynı zamanda devlet yoksulluğu azaltma yönünde politikalar belirlerken finansal gelişmeyi de artıracak plan ve programlar belirlemeli ve finansal gelişme ile yoksulluğu azaltmayı hedeflemelidir.

Finansal gelişmeyi temsil eden değişkenler çeşitlilik göstermektedir. Bunlar: M1 para arzı/GSYH, toplam mali varlık stoğu (TMVS)/GSYH vb. değişkenlerdir. Dolayısıyla, finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele almak üzere yapılacak olan diğer

Çalışmalarda, finansal gelişmeyi temsil eden farklı değışkenler kullanıldığında, finansal gelişmenin yoksulluğu hangi yönde etkilediğini bulmaya yardımcı olacak ve literatürde bu yöndeki çalışmalara katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Aca, Z. (2020). *Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Kamusal Sosyal Yardımların Etkinliği Analizi Bursa Örneği*. Ankara: Türk Metal Yayıncılık.

Afşar, A. (2007). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*. Sayı. 36, 188-198.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). *Engelliler İçin Bilgilendirme Rehberi*. Ankara.

Aka, K. (2019). *Türkiye’ de Tasarrufun Belirleyicileri Ve Finansal Sistem İlişkisi: Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Akat, A. S. (2005). “Yoksulluk ve Eğitim”. *Vatan Gazetesi*, Haziran 4.

Ak, M. (2016). “Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk”. *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt. 54, 296-306.

Akyol, B., Aykaç, M. (Ed.). (2018). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
file:///C:/Users/x/Downloads/TurkiyeninToplumsal%20Yapisi.pdf.

Altay, B., Tansel Tuğcu, C. Ve Topcu, M. (2011). “İşsizlik Ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt. 13. Sayı. 2, 1-26.

Aras, A. (2012). *Türkiye’ de Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Arat, K. (2003). *Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara.

Arestis, P., Caner, A. (2005). “Financial Liberalization and Poverty: Channels Of Influence”. *Financial Liberalization* (in), London: Palgrave Macmillan.

Arıcan, E. & Tanınmış Yücememiş, B. (2016). Ekonomik Gelişmeler ve Seçilmiş Göstergelerle Türkiye’de Bankacılık Sektörü. *İktisadi Araştırmalar Vakfı*, 44-51.

Ari, A. & Ozcan, B. (2011). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği”. *Business and Economics Research Journal*, Vol. 2. Number. 1, 121-142.

- Arpacıoğlu, Ö. & Yıldırım, M. (2011). “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt. 4. Sayı. 2, 60-76.
- Asarkaya, Y. & Özcan, S. (2007). “Deeterminants Of Capital Sturctures İn Financial Industries: The Case Of Turkey”. *BDDK Finansal Piyasalar Dergisi*, Cilt.1., 91-109.
- Atatanır, H. (2016). *Türkiye’de Yoksulluk, Sosyal Yardım ve Sivil Toplum*. Ankara: Dorlion Yayıncılık.
- Ateş, G. & Öğütoğulları, E. (2012). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulamaları”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.14. Sayı. 2, 33-54.
- Aydın, Y. (2019). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Kırılgan Beşli Ülkeleri İçin Analizi”. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, Cilt.4. Sayı.1, 37-49.
- Ayvaz Güven, E. T. & Ayvaz, Y. Y. (2015). “Türkiye’ de Enflasyon Ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Zaman Serileri Analizi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt. 13. Sayı. 1, 1-22.
- Baysal, Ç. (2019). *Türkiye’de Yoksulluk ve 2000 Yılı Sonrası Transfer Harcamalarının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Baktır, N. & Erdem, E. (2015). “Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Ekonomik Etkilerin Ölçülmesi”. *Sakarya İktisat Dergisi*, Sayı. 4, 52-82.
- Batur, T. (2021). *Yoksullukla Mücadelede Politika ve Programların Uygulanabilirliği: Selçuklu İlçesi Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bayar, Y. (2017). “Financial Development and Poverty Reduction İn Emerging Market Economies”. *Panoeconomicus*, Vol. 64. Number. 5, 593-606.
- Beck, T., Demirguc-Kunt, A. ve Levine, R. (2007). “Finance, İnequality and The Poor”. *Journal Of Economic Growth*, Vol. 12. Number. 1, 27-49.
- Belen, M. & Karamelikli, H. (2016). “Finansal Gelişme ve Yoksulluğun Azalması Arasındaki İlişki: Ampirik Bir İnceleme”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 16. Sayı.1, 125-141.
- Bildirici, Z. (2011). *Avrupa Birliği’nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgiç, D. (2020). *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk: Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

- Bora, A. (2007). *Yoksulluk Halleri: Türkiye’ de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Can, Y. (2017). “Yoksulluk, Yerel Ve Küresel Eşitsizlikler”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 16. Sayı. 63, 1111-1126.
- Canbaş, S., Doğukanlı, H. (2011). *Finansal Pazarlar*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Canbey Özgüler, V. (2014). *Gelir, Servet ve Yoksulluk*. İstanbul: Cinius Yayıncılık.
- Ceren, A. & Erdem, T. (2019). “Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamaları”. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.2. Sayı. 1, 6-24.
- Cerev, G., Yenihan, B. (2018). *Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Ceyhan, T. (2016). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yoksulluk Sorunu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Claessens, S. & Feijen, E. (2007). “Financial Sector Development and Millennium Development Goals”. *World Bank Working Paper* (in). No.89, pp. 1-106. Washington: D.C.
- Cournede, B. & Denk, O. (2015). “Finance and Economic Growth In OECD and G20 Countries”. *OECD Economics Department Working Papers*, No. 1223, 1-60.
- Coşkun, S. (2020). *Türkiye’ de Finansal Sistemin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Çalışkan, Ş. (2007). “Eğitim- İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Cilt.7. Sayı.13, 284-308.
- Çetin, S. (2019). *Finansal Derinleşme Ve Yoksulluk İlişkisi: Yükselen Ekonomiler Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çoltu, S. (2017). *Finansal Derinleşmenin Ekonomik Büyüme Etkisi 2001-2016 Yılları Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Çoruhlu Kamalıoğlu, N. (2014). *Kayıt Dışı İstihdam ve Türkiye’de Uygulanan Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dereli, D. D. (2019). “The Relationship Between İnflation And Unemployment In Turkey: An ARDL Bounds Testing Approach”. *Kırklareli University Journal Of The Faculty Of Economics And Administrative Sciences*. Vol. 8. Number. 2, 1-22

Destek, M. A., Okumuş, İ. ve Manga, M. (2017). “Türkiye’de Finansal Gelişim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Finansal Kuznets Eğrisi”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt.18. Sayı. 2, 153-165.

Devlet Planlama Teşkilatı (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu* (Rapor No. 610), Ankara.

Dhrifi, A. (2013). “Financial Development and Poverty: What Role For Growth and Inequality”. *International Journal Of Academic Research In Accounting, Finance and Management Sciences*. Vol. 3. Number. 4, 154-168.

Dhrifi, A. & Maktouf, S. (2013). “Financial Liberalization and Poverty: The Threshold Effect Of Financial Development”. *International Journal of Business and Management Invention*. Vol. 2. Number. 11, 1-10.

Dilvin Taşkın, F., Gündoğdu, A. (Ed.). (2016). *Finansal Piyasalar ve Kurumlar Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış* (1. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dişbudak, C. & Süslü, B. (2007). “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler”. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt.18. Sayı. 65, 1-23.

Durgun, Ö. (2011). “Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt. 6. Sayı. 1, 143-154.

Eğilmez, M. (2013). Phillips Eğrisinin Avrupa Ziyareti. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/05/phillips-egrisinin-avrupa-ziyareti.html>, Erişim Tarihi: 25. 05. 2023.

Eren, E. (2016). *Finansal Piyasalar Ve Kurumlar: Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erdal, G., Karakaş, G. Ve Doğan, H. G. (2014). “The Analysis of The Relationship Between Unemployment And Inflation In Turkey By Var Model”. *Journal Of New Results In Science*. Vol. 4. Number. 8, 22-29.

Erdil Şahin, B. (2019). “Türkiye’ de Enflasyon Ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Vektör Hata Düzeltme Modeli İle Analizi”. *Mali Çözüm Dergisi*. Cilt. 29. Sayı. 152, 63-75

Ergül, Ş. (2004). “Yoksulluk Sağlık İlişkisi ve Hemşirelik Yaklaşımı”. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt.8 Sayı. 2, 95-104.

Eroğlu, N., Altaş, D., Ün, T., Ulu, M. İ. (2017). “OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi”. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 3. Sayı. 3, 335-354.

Eroğlu, N., Soyak, A. (Ed.). (2002). *Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri*. İstanbul: Om Yayıncılık.

Eroğlu, İ., Özbek, M., Özbek, Ö. (2022). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Yaklaşım”. *Ekonomi-tek Dergisi*. Cilt.11. Sayı. 1, 41-61.

Ersel, H. (1991). "Structural Adjustment: Turkey (1980-1990)". *The Central Bank Of The Republic Of Turkey Research Department*, 1-24.

Esenyel, C. (2009). *Türkiye'de ve Dünyada Şartlı Nakit Transferi Uygulamaları*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Fırat, S. (2010). "Yoksulluğun Azaltılmasında Yerel Yönetim Sosyal Yardım Projelerinin Önemi". *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler*. İstanbul, 13-15 Ekim.

Foster, J., Sen, A. (1997). *On Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Publishing.

Greenwood, J. & Smith, B. D. (1997). "Financial Markets In Development And The Development Of Financial Markets". *Journal Of Economic Dynamics And Control*, Vol. 21, 145-181.

Greenwood, J. & Jovanovic, B. (1990). "Financial Development, Growth and The Distribution Of Income". *Journal Of Political Economy*. Vol. 98. Number. 5, 1076-1107.

Geda, A., Shimeles, A., Zerfu, D. (2006). *Finance and Poverty in Ethiopia* (Report No. 51). Tokyo.

Güçlü, S. & Bilen, M. (1995). "1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler". *Yeni Türkiye Dergisi*. Sayı. 6, 160-171.

Güder, G. & Kurtipek, R. (2010). "Yoksullukla Mücadelede Beşeri Sermayenin Artırılması ve Bölgesel Sosyal Kalkınmanın Sağlanması: Sosyal Destek programı (SODES) Örneği". *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Fikirler*. İstanbul, 13-15 Ekim.

Gül, H., Sallan Gül, S. (2008). *Türkiye'de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam, Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. İzmir: Yakın Kitabevi.

Gül, E., Kamacı, A., Konya, S. (2014). "Enflasyon İle İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Test Edilmesi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi". *International Conference On Eurasian Economies*. 1-6.

Gülmez, A. (2015). "OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Hava Kirliliği İlişkisi: Panel Veri Analizi". *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*. Sayı. 9, 18-30.

Gültekin, M. (2022). *Essays On Financial Development In Emerging Markets*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yaşar University Graduate School, İzmir.

Günel, Ö. (2019). *Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güneş, F. (2009). "Kentsel Yoksulluk/Dışlanma (Mi), Göç ve İstihdam: Eskişehir'de Belediyeden Yardım Alan Haneler". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt.1. Sayı. 18, 449-471.

Gürsel, S. & Kavuncu, F. (2017). Yoksul İle Zengin Arasındaki Enflasyon Farkı Devam Ediyor. *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi*. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wpcontent/uploads/2017/07/ArastirmaNotu213-1.pdf>.

İnal, A. (2019). *Finansal Derinleşme-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (1997). *Sermaye Piyasası Ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu*. İstanbul: İMKB Yayıncılık.

Kabaş, T. (2007). “Yoksulluğun Çok Boyutlu Olarak Ölçülmesi ve Ülkeler Arasında Yoksulluk Sıralamalarının Yapılması”. *Ç. Ü. SBE Dergisi*, Cilt. 16. Sayı. 1, 375-394.

Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kabaş, T. (2010). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*. Adana: Nobel Kitabevi.

Kalafat, E. (2022). *Türkiye’de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Kale, H. T. (2007). *Bölgesel Yoksulluk ve Farklılaştırılmış Politika Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Kalaycı, C. & Kalan, E. (2017). “Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi”. *Uluslar arası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*. Sayı. 1, 17-34.

Kar, M., Agir, H., Peker, O. (2011). “Financial Development and Poverty Reduction in Turkey”. *Turgut Özal Uluslar arası Ekonomi ve Siyaset Kongresi*.

Karacan, R. (2018). “Phillips Curve Approach To Causality Between Inflation And Unemployment In Turkey”. *Social, Mentality And Researcher Thinkers Journal*. Vol. 4. Number. 10, 242-249.

Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli*. Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kazar, N. E. (2019). “Parasal ve Katılımcı Yoksulluk Yaklaşımları Bağlamında Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolünün Değerlendirilmesi: İstanbul ve Bursa Örneği”. *Turkish Studies*. Cilt. 14. Sayı. 6, 3287-3308.

Kıran, B. (2015). *Zaman Serileri Analizi*. İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim ve Uygulama Merkezi.

- Kibritçioğlu, A. (2001). “Türkiye’de Ekonomik Krizler Ve Hükümetler, 1969-2001”. *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*. Cilt. 7. Sayı. 41, 174-182.
- King, R. G. & Levine, R. (1993). “Finance and Growth: Schumpeter May Be Right”. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. 108. Number. 3, 717-737.
- Govera, K. H. (2017). *The Relationship Between and Unemployment In South Africa: 1994-2015*. Master Thesis, University Of The Western Cape, Cape Town.
- Kızıler, N. (2017). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları”. *Journal Of Life Of Economics*. Sayı. 11, 77-100.
- Koç Aytekin, G. (2018). “Türkiye’ de Sermaye Piyasaları Ve Borsaların Gelişim Süreci”. *İnternational Journal Of Hümanities And Education*. Cilt.4. Sayı. 9, 150-176.
- Koç, E., Kaya, K., Şenel, M. C. (2017). “Dünyada ve Türkiye’ de Ekonomik Göstergeler-İş Yapma/İş Kurma Kolaylığı Endeksi”. *Mühendis ve Makine Dergisi*. Cilt. 58. Sayı. 685, 17-42.
- Koçak, E. & Uzay, N. (2019). “The Effect Of Financial Development On Income İnequality İn Turkey: An Estimate Of Greenwood-Jovanovic Hypothesis”. *Review Of Economic Perspectives*. Vol. 19. Sayı. 4, 319-344.
- Korkmaz, H. (2009). *İstanbul Altın Borsası ve Sermaye Piyasasına Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kök, R., İspir, M. S., Arı, A. A. (2010). “Zengin Ülkelerden Azgelişmiş Ülkelere Kaynak Aktarma Mekanizmasının Gerekliiliği ve Evrensel Bölüşüm Parametresi üzerine Bir Deneme”. (<https://docplayer.biz.tr/43082556-Zengin-ulkelerden-azgelismis-ulkelere-kaynak-aktarma-mekanizmasin-gerekliiliği-ve-evrensel-bolusum-parametresi-uzerine-bir-deneme.html>).
- Köne, A. Ç. (2003). “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. Cilt. 4. Sayı. 2, 233-246.
- Köse, Z. (2016). “Türkiye Ekonomisinde 2003-2014 Döneminde Ekonomik Büyüme İşsizlik Ve Enflasyon İlişkisi”. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. Cilt. 1 Sayı. 1, 59-76.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü (2023). 2022 İdare Faaliyet Raporu. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_216_260519/vgm-2022-idare-faaliyet-raporu.pdf. Erişim Tarihi: 15. 06. 2023.
- Levine, R. (1997). “Financial Development And Economic Growth: Views And Agenda”. *Journal Of Economic Literature*. Cilt. 35. Sayı. 2, 688-726.
- Lynch, D. (1996). “Measuring Financial Sector Development: A Study Of Selected Asia-Pacific Countries”. *The Developing Economies*. Vol. 34. Sayı. 1, 3-33.
- Manga, M. (2020). “The Relationship Between Financial Development and Poverty in Mena Countries”. *The Journal Of İnternational Scientific Researches*. Vol. 5, 66-77.

McKinnon, R. I. (1974). "Money and Capital In Economic Development". *The American Political Science Review*. Vol. 68. Number. 4, 1822-1824.

Meytioğulları, E. T. (2019). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Programlarının Etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Mollaahmetoğlu, E. (2016). "Finansal Derinleşme: Türkiye’ nin Finansal Derinliği ve Panel Veri Analizi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*. Sayı. 25, 32-54.

Nightingale, P. (2003). "İnnovation İn Financial Services Infrastructure". *The International Handbook On İnnovation*. 529-547.

Ovalı, S. (2014). "Küresel Rekabet Gücü Açısından Türkiye’ nin Konumu Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. Cilt. 13, 17-36.

Özcan, S. E. (2016). "Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye İçin Bir Deneme". *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı. 48, 294-313.

Özer, M. (2003). "Financial Liberalization İn Turkey During The Period 1980-2000". *Journal Of Economic Cooperation*. Vol.24. Number. 2, 1-36.

Özçelik, Ö. & Uslu, N. (2017). "Ekonomik Büyüme, İşsizlik Ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi: Türkiye Örneği (2007 – 2014)". *EKEV Akademi Dergisi*. Cilt. 21. Sayı. 69, 31-51.

Özince, E. (2008). "Finansal Sektör-Uluslar arası Gelişmeler ve Türkiye Deneyimi". *12.Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi Açılış Bildirisi*. İstanbul, 20-24 Temmuz.

Özsoy, D. (2019). *Türkiye’de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bir Değerlendirme Çalışması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öztornacı, B. & Demirdöğen, A. (2015). "Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi: Türkiye Örneği". *Tarım Ekonomisi Dergisi*. Cilt. 21. Sayı. 1, 7-15.

Padır, A. B. (2020). *Yoksulluk Sorunu Ve İstanbul’ da Yaşayan Bireylerin Yoksulluk Algısı Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Park, A., Ren, C., Wang, S. (2004). "Microfinance, Poverty Alleviation, and Financial Reform in China". *Workshop On Rural Finance and Credit Infrastructure in China*. Paris, 13-14 October.

Pehlivan, O. (2006). *Uluslararası Vergilendirme*. Trabzon: Derya Kitabevi.

Pata, U. (2020). "Finansal Gelişmenin Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri: Finansal Kuznets Eğrisi Hipotezi Türkiye İçin Geçerli mi?". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Vol. 34. Number. 3, 809-828.

- Pınar, A. (2015). *Maliye Politikası*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ravallion, M. (1996). "Pro-Poor Growth: A Primer". *World Bank Policy Research Working Paper*, 3242, 1-28.
- Rençber, B. A. (2012). "Yatırım Projelerinde Kaynak Dağıtım Analizi". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt. 5. Sayı. 2, 89-101.
- Rowntree, B. S. (1902). *Poverty: A Study of Town Life*. London: Macmillan and Co.
- Sam, N. (2008). "Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı". *Uludağ Üniversitesi İBF Dergisi*. Cilt.12. Sayı. 1, 59-70.
- Sancar, C. & Atay Polat, M. (2021). "Yoksulluk, İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ve Düzey 1 Bölgeleri Ölçeğinde Bir Uygulama". *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt. 51, 211-242.
- Salamon, L. M. & Anheier, K. H. (1997). *Defining The Nonprofit Sector*. United Kingdom. Manchester University Press, (<https://kar.kent.ac.uk/id/eprint/26547>).
- Schumpeter, J. A. (1911). "Economic Development Theory: A Study of Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle". *Cambridge, MA: Harvard University Press*.
- Sen, A. (1982). *Poverty and Famine, An Essay on Entitlement and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press.
- Semerci, U. P. (2010). *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayıncılık.
- Seven, U. & Coşkun, Y. (2016). "Does Financial Development Reduce Income Inequality and Poverty? Evidence From Emerging Countries". *Emerging Markets Review*. Vol. 26, 34-63.
- Solmaz, E. & Avcı, M. (2017). "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Koruma Harcamaları: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme". *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. Cilt.6, 46-73.
- Şahin, H. (2006). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitap Yayıncılık.
- Şahin, S. & Ahlatcı, D. (2021). "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik Harcamalarının Analizi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. Cilt. 24. Sayı. 2, 307-322.
- Şantaş, F. (2017). "Yoksulluğun Sağlık Statüsü ve Sağlık Hizmetleri Kullanımı ile İlişkisi". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı.13, 545-591.
- Şener, Ü. (2010). "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İşgücü Politikaları". *TEPAV Politika Notu*.

Şenses, F. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Şentuna, T. (2019). *Çocuk Yoksulluğunu Azaltmaya Yönelik Politikalar: Türkiye'nin Sosyal Yardım Politikasında Çocuklar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tabar, Ç. & Kırışkan Çetin, I. (2016). "Phillips Curve Analysis İn The Case Of Turkey". *Journal Of Life Economics*. Vol. 8. Number. 4, 79-100.

Talas, C. (1997). *Toplumsal Ekonomi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.

TGMP Faaliyet Raporu (2022). https://www.tgmp.net/yayinlar/tgmp_faaliyetraporu_2022.html. Erişim Tarihi: 12. 07. 2023.

Thorbecke, E. (2004). "Conceptual and Measurement Issues in Poverty Analysis". *World Institute for Development Economics Research*. Number. 4, 1-15.

Tınar, Y. (2022). "Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi ve Rolü". *Toplumsal Politika Dergisi*. Cilt. 3. Sayı. 2, 129-151.

Topgül, S. (2013). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 14. Sayı. 1, 277-296.

Torun, N. (2015). *Birim Kök Testlerinin Performanslarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türk Dil Kurumu. <https://www.tdk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 20.07.2023.

Türk, T. (2014). *2000 Sonrası Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) (2019). İstatistiki Raporlar. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>. Erişim Tarihi: 25. 07. 2023.

Şener, Ü. (2009). "Kadın Yoksulluğu". *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*. [1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf \(tepav.org.tr\)](https://www.tepa.gov.tr/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf).

TÜRK-İŞ Haber Bülteni (2023). Haziran 2023 Açlık ve Yoksulluk Sınırı. <https://www.turkis.org.tr/turk-is-haziran-2023-aclik-ve-yoksulluk-siniri/#:~:text=D%C3%96RT%20K%C4%B0C5%9E%C4%B0L%C4%B0K%20A%C4%B0LEN%C4%B0N%20GIDA%20ve>. Erişim Tarihi: 31. 07. 2023.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) (2023). "2022 Yılı Faaliyet Raporu". *Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı*, Ankara.

Udell, G. F. & Watchtel, P. (1994). "Financial System Design For Formerly Planned Economies: Defining The Questions". *New York University Stern School Of Business Finaanca Department Working Paper Series*.1-96.

Uçurum, Y. (2019). *Finansal Sistem Kapsamında Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Ünsal, A. (2023). *Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme, Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi: Panel Veri Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yaşar, S. & Taşar M. O. (2019). "Kavramsal Olarak Yoksulluk Ve Türkiye' de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Cilt. 10. Sayı. 38, 118-144.

Yetiz, F. & Şimşek, K. (2017). "Finansal Derinleşmede Bankacılık Sisteminin Rolü". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*. Sayı. 26, 1-29.

Yıldırım, O. (2020). "Finansal Sisteme Teorik Bir Yaklaşım Ve Türkiye' de Finansal Sistem". *Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. Cilt. 3. Sayı. 2, 74-86.

Yılmaz, V. & Demirgil, B. (2021). "Finansal Gelişme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliğini İncelemeye Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma: Türkiye Örneği". *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt. 7. Sayı. 2, 289-306.

Yılmaz, N. (2014). *Türkiye'de Yoksulluk Sorunu: 2002-2012 Dönemine İlişkin Ekonometrik Bir Analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, B. (2018). *Maliye*. İstanbul: Der Yayıncılık.

Yılmaz, N. (2014). *Türkiye'de Yoksulluk Sorunu: 2002-2012 Dönemine İlişkin Ekonometrik Bir Analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Zahonogo, P. (2016). "Financial Development and Poverty İn Developing Countries: Evidence From Sub-Saharan Africa". *International Journal Of Economics And Finance*. Vol. 9. Number.1, 211-220.

Zanbak, M. (2020). "Türkiye'de Cinsiyet ve Eğitim Seviyesine Göre Farklılaşan Bölgesel Göçün Yoksulluk Üzerine Yansımaları". *İzmir İktisat Dergisi*. Cilt. 35. Sayı. 1, 33-52.

Worldbank, (2016). [Financial Development \(worldbank.org\).
https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr/-2016/background/financial-development](https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr/-2016/background/financial-development) . Erişim Tarihi: 02. 08. 2023.

World Bank. (2000). *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. Washington, DC: World Bank.

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/230351468332946759/pdf/226840WDR00PUB0ng0poverty0200002001.pdf> Erişim Tarihi: 03. 08 .2023.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad Soyad : Seher UYGUR

Uyruğu : T.C.

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans :	Mardin Artuklu Üniversitesi	14/06/2018
Lise :	Hatuniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	08/06/2012

İŞ DENEYİMİ

Yıl	Yer	Görev
2019	Şakir Nuhoğlu Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	Ücretli Öğretmen

YABANCI DİLİ

İngilizce